

PREŠOVSKÁ
UNIVERZITA
V PREŠOVE
FILOZOFICKÁ
FAKULTA

INŠTITÚT
EDUKOLÓGIE A
SOCIÁLNEJ PRÁCE

„AK PRÁCA
NIE JE
PRETKANÁ
LÁSKOU, JE
ZBYTOČNÁ.“

MATKA
TEREZA

V TOMTO
ČÍSLE
NÁJDETE:

Editoriál	2
Vedecké štúdie	4
Recenzie	30
Zaujalo nás	32
Úspech IEaSP	34

journal socioterapie

ROČNÍK I, ČÍSLO I

2015

Sociálna práca a sociálna terapia

vedecký časopis Inštitútu edukológie a sociálnej práce

Časopis je výstupom z riešenia Projektu VEGA MŠVVaŠ SR č. 1/0146/14 s názvom
*Teoretické a metodologické kontexty socioterapie ako
novobjavenej metódy sociálnej práce.*

„Teoria sine praxis sicut rota sine axis“

Obsah

Prešovské kauzistické
fórum,
Filozofická fakulta
Prešovskej univerzity

„Ide o disemináciu
výsledkov
empirických
výskumov, ktoré
boli s sú realizované
ako spoločenské
objednávky pri
riešení závažných
a akútnych
problémov“
B. Balogová

BALOGOVÁ,
B.: Slovo a čin
Jozefa Kredátusa.
Prešov: Akcent
Print 2015. 64 s.

SLOVO A
ČIN JOZEFA
KREDÁTUSA

Beáta Balogová

2015

Editoriál	3
Výskumné a prehľadové štúdie	
Doc. PhDr. Kredátus, PhD.: O sociálnej interakcii ako stratégii v socioterapii	4
Mgr. Livia Pížová, prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.: Sociálna práca na oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny	6
Doc. PhDr. Denisa Šoltésová, PhD., doc. Monika Bosá, PhD., prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., : Socioterapia a jej vymedzenie	9
Prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.: Hybridné prístupy v socioterapii – šance a limity	17
Prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.: Dotyk je viac ako slovo (esej)	20
Mgr. Michaela Skyba, PhD.: Ekologická perspektíva ako referenčný rámec prípadovej štúdie v školskej sociálnej práci	22
Prof. PhDr. Viera Bilasová, CSc.: Kazuistika a jej etické úskalí v socioterapii	26
Mgr. Ján Kahan, prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc.: Kvantitatívna analýza vs. výsledky prípadových štúdií	28
Recenzie	
PhDr. Mgr. Martin Hamadej: „Slovo a čin Jozefa Kredátusa“, „Bláznit je ľudské“.....	30-31
Prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc.: Visions of the Marketing Management of NGOs in the Context of European	30
Aktuality (všimli sme si, zaujalo nás).....	32
Pokyny pre autorov a autorky	35

Predsedníčka redakčnej rady: prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.

Šéfredaktori/ky: doc. PhDr. Denisa Šoltésová, PhD.; doc. Mgr. Monika Bosá, PhD.;
Mgr. Lenka Kvašňáková, PhD.; Mgr. Michaela Skyba, PhD.

Redakčná rada a recenzenti/ky: doc. PhDr. Jozef Kredátus, PhD., FF PU v Prešove; doc. PhDr. Kvetoslava Repková, CSc., IVPR v Bratislave a FF PU v Prešove; PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., FF PU v Prešove; Prof. PaedDr. Anna Hudecová, PhD. PF UMB v Banskej Bystrici; prof. PaedDr. Jana Levická, PhD., FZaSP TU v Trnave; doc. PhDr. Eva Mydlíková, PhD., PF KU v Bratislave; doc. PhDr. Alžbeta Brozmanová Gregorová, PhD., PF UMB v Banskej Bystrici; prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc., FF UPJŠ v Košiciach; doc. JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD., FF UPJŠ v Košiciach; doc. PhDr. Markéta Rusnáková, PhD., PF KU v Ružomberku; doc. PhDr. Jaroslav Veteška, PhD., Pedagogická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem; PaedDr. Monika Žumárová, PhD., PF UHK v Hradci Králové; Mgr. Zuzana Truhlářová, PhD., ÚSP UHK v Hradci Králové; doc. Mgr. Kamil Kardis, PhD., GTF PU v Prešove; doc. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD., PBF PU v Prešove; doc. PaedDr. Ctibor Határ, PhD., PF UKF v Nitre; doc. PhDr. Oldřich Matoušek, PhD., FF UK v Prahe; PhDr. Eva Dragomirecká, PhD., FF UK v Prahe; dr. hab. Marta Uberman, Uniwersytet Rzeszowski w Rzeszowie; Ks. dr. hab. Janusz Mierzwa, prof.; dr. hab. Leon Szot, prof. UPJP2 w Krakowie; prof. dr. hab. Joanna Truszkowska, PWSiP w Łomży; prof. dr. hab. Henryk Skorowski, UKSW w Warszawie.

Technická redaktorka, editorka, grafické spracovanie:

PhDr. Veronika Kmetóny Gazdová, PhD.

Titulka: PhDr. Mgr. Martin Hamadej v spolupráci so žiakmi a žiačkami
Spojenej školy internátnej, Poľná, Trebišov.

Kontakt: Inštitút edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej
univerzity v Prešove, ul. 17. Novembra č. 1, 080 01 Prešov.

Telefón: tel./fax: 00421-51/7570817

Email: beata.balogova@unipo.sk; veronika.kmetony-gazdova@unipo.sk

www: http://socialnapraca.weebly.com/

Vydavateľ: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta,
Inštitút edukológie a sociálnej práce, ul. 17. novembra 1, Prešov 080 01
ISSN 2453-7543
Periodicita: 2x ročne

Editoriál

Vážení priaznivci a priaznenkyne nášho časopisu,

držite v rukách prvé číslo časopisu **JOURNAL SOCIOTERAPIE** ktorého vznik bol poznamenaný mnohými úvahami o tom: *Kde? Čo? Ako?* a *Prečo?* je potrebné hovoriť o socioterapii. Úvahy smerom *Kde?*, boli azda najjasnejšie – na *Inštitúte edukológie a sociálnej práce, Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove*. „*Prešovská škola sociálnej práce*“ už od svojho vzniku venuje zásadnú pozornosť socioterapii. Nie je náhoda, že to bolo práve spojenie andragogiky, osvety a sociálnej práce, ktoré stálo za vznikom súčasného pracoviska (spojeného s rokom 1963). *Inštitút edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove* je jednou z najstarších vzdelávacích inštitúcií v oblasti sociálnej práce (rok 1990). Jeho dlhoročná tradícia rozvíjania poznania v oblasti práce s klientom v náročnej životnej situácii, vedecko-výskumná činnosť v podobe mnohých medzinárodných projektov a grantov zameraných na prehĺbovanie nielen teoretických poznatkov, je zárukou kvality v prípade ďalšieho počtu akým je vydávanie časopisu **JOURNAL SOCIOTERAPIE**. Na *Inštitúte* sa problematike socioterapie v sociálnej práci venujeme na viacerých úrovniach. Vedeckú úvahu smerom k socioterapii viedla prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., ktorá riešila po prvý krát v roku 2013 projekt VEGA č. 1/0628/13 *Sociálna terapia v sociálnej práci na Slovensku*, druhým projektom je jej projekt VEGA č. 1/0146/14. *Teoretické a metodologické kontexty socioterapie ako novobjavenej metódy sociálnej práce* a tretím projektom je projekt

„...socioterapiu vnímame ako jeden z kľúčových pilierov sociálnej práce zameranej na sociálnu zmenu, tak v životoch jednotlivcov, ako aj v procese kultivácie sociálnych vzťahov v rámci celej spoločnosti...“

doc. PhDr. Denisy Šoltésovej, PhD. VEGA č. 1/0927/14. *Aspekty profesionalizácie canisterapie v kontexte teórie sociálnej práce*. Socioterapia je aj súčasťou pregraduálnej prípravy v podobe predmetu *Socioterapia a psychoterapia v sociálnej práci*, prepojenie teoretickej prípravy a praktického výkonu socioterapie sa odráža v práci so študentkami a študentmi, a to v rámci praktickej prípravy a v podobe výstupov kvalifikačných záverečných prác. K rozvoju socioterapie prispel aj významný socioterapeut a prvý docent v sociálnej práci doc. PhDr. Jozef Kredátus, PhD., ktorý ako člen tohto *Inštitútu*, prispel hlavne k rozvoju psychosociálnych a terapeutických aspektov sociálnej práce. V tejto línii vo svojej pedagogickej, výskumnej a publikačnej činnosti, pokračujú aj súčasné členky *Inštitútu* – riaditeľka prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., doc. Mgr. Monika Bosá, PhD., doc. PhDr. Denisa Šoltésová, PhD., Mgr. Lenka Kvašňáková, PhD., Mgr. Alena Rusnáková, PhD., Ing., Mgr. Zuzana Poklembová, PhD. v oblasti socioterapie s rodinou, aktivity a terapie s asistenciou psov, muzikoterapie, arteterapie a ergoterapie. Na pôde *Inštitútu* boli obhájené záverečné, dizertačné, habilitačné práce, ktoré zdôrazňujú dôležitosť a význam socioterapeutickej práce s klientom. Jednotlivé aktivity členiek a členov *Inštitútu edukológie a sociálnej práce*, ako aj našich kolegyň a kolegov z akademického obce na Slovensku i v zahraničí, logicky vyústili do rozhodnutia o vytvorení vedeckého časopisu, ktorý by problematiku socioterapie kultivoval vo vedecko-výskumnej rovine a jej následnej praktickej aplikácii.

Odpovede na otázky *Čo? Ako? a Prečo?* sme spojili do jednej. Lebo socioterapiu vnímame ako jeden z kľúčových pilierov sociálnej práce zameranej na sociálnu zmenu, tak v životoch jednotlivcov, ako aj v procese kultivácie sociálnych vzťahov v rámci celej spoločnosti. Aj v duchu Krakešovej-Doškovej tradície socioterapie, ako je prezentovaná v jednej z uverejnených štúdií, vnímame socioterapiu ako živý a veľmi aktuálny trend v sociálnej práci prepájajúci viacero prístupov rozvíjaných v sociálnej práci, sociálnej andragogike i sociálnej pedagogike. Hoci zahraničná teória a prax už nespochybňujú miesto a význam socioterapie (nielen) v sociálnej práci, vnímajúc ju ako relevantnú a dôležitú súčasť práce s variabilnou klientelou, v podmienkach Slovenska sú stále zrejmé určité „biele miesta“, a to tak v rovine teoretickej, vedecko-výskumnej činnosti, ako aj jej praktickej realizácie, a to aj napriek tomu, že socioterapiu nemožno považovať za „novinku“ v sociálnej práci.

„...Prešovská škola sociálnej práce...“

Úlohou časopisu je priniesť interdisciplinárny, multidisciplinárny, ale aj transdisciplinárny pohľad na výkon socioterapeutických činností v procese pomoci a podpory klientov pomáhajúcich profesií. Zároveň chce prezentovať najnovšie vedecké a odborné poznatky v súlade s aktuálnymi trendmi súčasnej sociálnej práce v meniacich sa podmienkach spoločnosti zachycujúc zmeny v charakteristikách klientov, chce ponúkať pestré pohľady a dobrú prax výkonu socioterapie prostredníctvom výpovedí pomáhajúcich profesionálov. Časopis tak ponúka priestor pre zdieľanie skúseností z tejto oblasti. Prvé číslo sme pripravili tak, aby jeho obsah akcentoval rôzne aspekty aktuálnej problematiky a zároveň vymedzil určité konceptuálne rámce predmetnej oblasti záujmu a exploroval náš teoreticko-metodologický prístup.

Časopis, ktorý držíte v rukách ponúka viacero spôsobov vedeckej diskusie – prostredníctvom vedeckých statí, recenzií na relevantné publikácie. Poskytuje priestor pre rozhovory s inšpiratívnymi osobami v kontexte teórie a praxe socioterapie, ponúka priestor pre odborné a vedecké štúdie, prinášajúce aktuálne zistenia a trendy, sprostredkúva informácie o zaujímavých projektoch v predmetnej oblasti. Rovnako v rámci časti recenzií upozorňuje na originálne diela v tejto oblasti a vytvára priestor pre informácie o zaujímavých podujatiach (plánovaných i už zrealizovaných). Študentkám a študentom umožňuje prezentovať vlastné výskumné zistenia či informovať o významných spoločenských aktivitách.

Je určený predovšetkým odborníkom a odborníčkam so záujmom o terapeutické aspekty sociálnej práce, pričom špecifickú pozornosť sústreďuje najmä na socioterapiu, ako špecifickú odbornú intervenciu v sociálnej práci. Sme presvedčení, že táto téma je spoločným priestorom množstva odborníkov a odbornícok, pričom jedným z cieľov časopisu je vytvoriť platformu pre odbornú diskusiu o vybraných otázkach socioterapie. Zaujímá nás nielen vedecké poznanie, ale aj stav v praktickej realizácii socioterapie v jej variabilite. Svojim aktuálnym obsahom a zameraním však môže byť zaujímavý nielen pre akademickú obec, vzdelávateľov a vedecko-výskumne zameraných odborníkov a odborníčky v sociálnej práci, študentov a študentky, ale aj realizátorov špecializovaného sociálneho poradenstva a socioterapie v praxi. Ide pritom nielen o sociálnu prácu, ako vedu, akademickú disciplínu, či praktickú činnosť, ale aj príbuzné odbory a ďalšie pomáhajúce profesie, pre ktoré môže byť tento časopis zaujímavým zdrojom poznatkov.

Prvé číslo časopisu vychádza v roku 2015 v elektronickej verzii. Avšak našou ambíciou je, aby sme ho čitateľom a čitateľkám v nasledujúcich rokoch ponúkli v oboch formách, tak v elektronickej, ako aj printovej. V nasledujúcom období budeme čakať, ako vás téma socioterapie a jej špecifik v sociálnej práci s rôznorodou klientelou, vo variabilnom prostredí upúta a my urobíme všetko preto, aby ste sa mohli výraznejšie vedecko-výskumne angažovať a svoje zistenia publikovať.

Záverom by sme radi poďakovali všetkým, ktorí sa pričínili o to, že časopis mohol „uzrieť svetlo sveta“. V prvom rade naša vďaka patrí prof. PhDr. Anne Tokárovej, CSc., ktorá nás nielen inšpirovala, ale aj priamo podporovala v našej vedecko-výskumnej snahe a jej zameraní na predmetnú oblasť. Práve vďaka tradícii „Prešovskej školy sociálnej práce“, sa na *Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove* otvorili možnosti rozvoja teórie sociálnej práce v jej jednotlivých aspektoch. Rovnako však patrí vďaka aj ďalším kolegom a kolegyniam vo vzdelávaní i vedení študentiek a študentov v praxi, ktorí stáli pri zrode tejto tradície a posúvali a stále posúvajú jej trendy. Prioritne je to pán doc. PhDr. Jozef Kredátus, PhD., ktorý sa významnou mierou pričínil o rozvoj terapeutického prístupu v sociálnej práci v kontexte stredo-európskeho priestoru. Jemu je venovaná aj podstatná časť tohto prvého čísla časopisu.

Dovoľte nám teda, aby sme mu pri jeho „narodení“ zaželeli dlhý a plodný život, na ktorom ho bude sprevádzať množstvo inšpirovaných a inšpiratívnych autorov i čitateľov.

Beáta Balogová,
Monika Bosá,
Veronika Kmetóny Gazdová,
Lenka Kvašňáková,
Denisa Šoltésová.

„Kde? Čo? Ako?“

a *Prečo?* je

potrebné

hovoriť

o socioterapii“

O sociálnej interakcii ako stratégii v socioterapii

Doc. PhDr. Jozef Kredátus, PhD.

V súčasnej spoločenskej atmosfére sa prelínajú starosti, osobné problémy a krízy s krízovými stavmi v spoločnosti a majú úzku nadväznosť na verejné a spoločenské dianie.

Často počujeme: ten človek potrebuje pomoc. Žena, muž, adolescent, dieťa. Sú v situácii, keď nevedia, nevládzu, možno už ani nechcú ísť ďalej. Sila – duševná a vôľové vlastnosti človeka sú zrazu preč. Nieкто či niečo silu odčerpalo. Človek vzdoroval, usiloval sa prekonať tú či onú nepriemnú situáciu, konflikt, krízu... Nevládze, opakuje si pre seba: to by určite nikto nevydržal! Čo? Opätovne sa pohádal s manželkou a potom išiel do krčmy a v opitosti doma vystrájal, že má choré dieťa, že sa zo dňa na deň stala nepohodlnou svojmu šéfovi, že kolegyne či kolegovia naň či na ňu zazerajú, že sa stala nezamestnaným, že musí pracovať aj keď je už vyčerpaná, že....

Takýchto „že...“ je veľa a na každého pôsobia rôzne. Ak je človek v kríze, neverí si, a keď si neverí, trápi sa, zmáha ho bezmocnosť, depresia, ba hlavou prebleskujú aj nebezpečné myšlienky. Flexibilita, adaptácia, rekvalifikácia, inovácia, efektivita – to sú kľúčové pojmy každej transformačnej éry.

Je chorobné, keď tlak trhu doháňa človeka k tomu aby, aby čoraz v rýchlejšom tempe prehodnocoval svoj život, predefinoval svoju osobnosť a adaptoval sa na nové podmienky. A nie je každému jasné, čomu sa má prispôbovať? Takže koľkokrát sa vieme prispôbovať, toľkokrát sme človekom?

Keď sme 1. septembra 1977 začali pracovať na humenskej linke dôvery (LD), bolo to prvé zvonenie na Slovensku. V roku 1987 vznikla LD v Prešove, v r. 1982 v Bratislave, a následne vznikli aj linky telefonickkej pomoci pre deti. Vedeli sme, akú zodpovednosť máme a to je v kompetencii LD.

Krízový stav človeka je dynamickým prejavom ľudskej psychiky a často je sprevádzaný aj telesnými a sociálnymi ťažkosťami. Sme svedkami toho, ako súčasná medicína podáva vrcholné výkony, avšak psychická a sociálna normalizácia telesne, duševne a sociálne postihnutých zostáva alebo chýba. Hodnotu ľudských starostí, životných kríz nedokážeme ekonomicky vyčísliť. Vieme však, že neriešené problémy psychické, zdravotné, interpersonálne, sociálne majú tendenciu chronifikovať sa a následne sú ich riešenia oveľa náročnejšie pre človeka – klienta i terapeuta.

Zvoní telefón, prihlasujem sa našim verbálnym logom „tu je humenská linka dôvery, počúvam vás“. V slúchadle znie šeptajúci a vzlykotom sprevádzajúci ženský hlas: - *Ďalšia noc a nebol doma. Teraz sa to opakuje už častejšie. Kde len mohol byť? Dcéra sa ma večer pýta či ocko nepríde domov... Už to nevydržím! Vždy, keď príde domov pozerá na mňa chladne, cítiť z neho tabak a alkohol. Ja sa ho nechcem pred dcérou pýtať, aby nepochybovala o svojom otcovi, nemôžem mu pokaziť meno, veď aj vás volám potajomky ...“* Pýtam sa, ako dlho trvá tento stav, no odpoveď nedostávam, znie oznamovací signál. Volajúca zrejme je presvedčená o tom, že nikto o tom nevie ...

Asi po troch mesiacoch ozvala sa na linku jej dcéra, pätnásť-ročná žiačka chemickej priemyselky. Hovorila o ich rodinnom probléme otvorene: „Čo si pamätám, vždy to bolo tak, že mama vyčkávala otca, ten však vždy povedal, aké má zodpovedné povolanie a musí aj spoločensky si vypiť, posediť bez ohľadu na čas... Dohovárala som mu, aby prestal, že mama často plače, trápi sa... Nepomáhala, a preto volám vás, poraďte, pomôžte!“

Pýtam sa: „Vie otec o tom, že o rodinnom probléme s nami hovoríte?“ – „Áno, otcovi som povedala, že sa obrátim na LD, len sa pousmial...“ Pýtam sa ďalej: „Príšiel by s tebou otec k nám do ordinácie LD?“ Cítil som, že sa zlakla a dávam jej ďalší návrh: „Aby ty by si k nám prišla preto, aby sme spolu pripravili stratégiu /spôsob/, ako by si presvedčila otca, že jeho prítomnosť bude utajená?“ Po jej súhlase sme v krátkodobej terapii /1 krát týždenne/ kognitívne-behaviorálnej, trvajúcej tri mesiace, dosiahli úspech: dcéra otca presvedčila a prišiel k nám.

Začala terapeutická tortúra s, najprv sme pracovali na odstránení spoločenských zábran, uvoľňovaní rigidných vzorcov správania fixovaných od začiatku manželstva. V našej terapeutickej aktivite boli aj prestávky, mali sme však pomocníčku v dcére.... Po takmer roku sa k nám spolu s manželom a dcérou ukázala, aj ona ... na začiatku vzlykajúca žena.

Z tajného problému sa stal problém rodiny, ktorá ho riešila a odchádza od terapeuta resetovaná! Pri podávaní rúk zaznelo z úst dcéry: „Ak bude potrebné prijmete nás opäť?“

Prístup socioterapeuta ku klientovi je podmienený okrem odbornosti aj praktickými skúsenosťami a terapeutický čin je potom výsledkom súčtu oboch faktorov. Vo vyššie uvedenom diani išlo o, t. j. analýzu správania sa všetkých osôb, ako vývinový dej v sociálnej interakcii, ako pohyb indukovaný spoločenským prostredím. Zakladá sa na interakcii S-O-R a význam je v, že poznaním správania sa klienta, jeho základných osobnostných črt, vytvára vhodné podmienky pre terapeutické výkony.

Sociálnopsychická interakcia obsahuje tri strategické zákonitosti, ktorými sú:

- **Kontinuita** t. j. schopnosť prijať zážitok na úrovni predchádzajúcich skúseností.
- **Exkolácia** t. j. schopnosť premeniť zážitok do novej skúsenosti.
- **Životnosť** ako schopnosť použiť novú skúsenosť pre kvalitnejšiu odpoveď /R/ na daný podnet /S/.

Správanie je však prejavom človeka, nášho klienta, klientky v spoločenskom prostredí, a **strategickým zmyslom interakcie je ovplyvňovanie prostredia.**

Typickými strategickými zámermi nami používanými sú tieto tri: a/ potlačiť stimulus, b/ prispôbiť sa mu, c/ využiť ho.

A tak hovoríme o stratégii negácie, adaptácie, kreácie. Každý strategický zámer či prístup obmedzuje dispozície organizmu. Tak napríklad, parameter kontinuity obmedzuje dispozície pamäti, pričom vymedzuje možnosť prijímať zážitkové stimuly úrovňou získaných skúseností. V exkolačnom parametri sa zážitok mení na novú skúsenosť, a tak sa v ňom najcitlivejšie prejavuje schopnosť organizmu človeka- klienta tvoriť a vytvoriť účelnú odpoveď na daný podnet /stimulus/.

V našej dlhodobej terapeutickej praxi, a to tak so závislými klientmi/tkami, neurotizovanými osobami neriešenými každodennými intra či interpsychickými konfliktmi, ale aj pri práci na stanici prvej telefonickkej p o m o c i - linke dôvery, sme interakčnú stratégiu efektívne využívali.

„Prístup socioterapeuta ku klientovi je podmienený okrem odbornosti aj praktickými skúsenosťami a terapeutický čin je potom výsledkom súčtu oboch faktorov.“

„Flexibilita, adaptácia, rekvalifikácia, inovácia, efektivita – to sú kľúčové pojmy každej transformačnej éry.“

Boli to sedemdesiate roky minulého storočia, keď rast socioterapeutických klubov prenikal do spoločenského života a nútil nás zamýšľať sa nad procesmi, ktoré v nich prebiehajú, žiadalo sa spoznávať tie faktory, ktoré môžu účinnejšie napomôcť kvalite socioterapeutických výkonov. Usilovali sme sa o to, **aby sme osobný príbeh, životnú situáciu, po výklade terapeutických slov a činov spracovali do kazuistiky** a využili ju v psycho i socioterapii. Toto sme vniesli do metódy aktívneho sociálneho učenia programového/ ASUP; práve táto metóda zúžitkovala náš dlhodobý prieskum životných záťažových situácií, ktorým sme zisťovali závažnosť a druhy problémov, častot ich výskytu, štruktúru, príčiny vzniku a spôsoby ich riešenia. **Tak sme kazuistiku efektívne využili pri rozvíjaní schopnosti klienta/ky efektívne reagovať v systéme interpersonálnych vzťahov, orientovať sa v situáciách, správne odhadovať osobitosti a emočné stavy iných ľudí, voliť primerané správanie sa k nim a realizovať tieto schopnosti vo vzťahu s nimi.**

Náš postup mal tento sled: **anamnestický rozhovor** často aj opakovaný /osobnostné faktory a ich zástoj pri vzniku problému, vplyvy prostredia, skúsenosti/ bol základom pre ďalší postup v interakčnej stratégii. „Prehovor človek, aby som ťa pochopil a videl“ (Sokrates).

Máme aj takú skúsenosť, že po neúspešných terapeutických výkonoch sme klientovi predložili jeho problémy spracované do kazuistiky inej osoby. A on, ten, s kým sme sa trápili, ich skoro hravo riešil s oným potrebným vzhľadom: „AHA!“ a ironickým komentárom, aká je tá osoba „tvrdá“. Po ďalších sedeniach pochopil svoje možnosti pre riešenie svojho príbehu. U iného **našiel stred - ohnisko problému ihneď**, pre riešenie svojho mu pomohol iný, iste však, že to môže byť len problematika, s ktorou zápasil on sám.

Nemôžeme nepovedať aj to, že u klientov/tiek s istými psychickými ťažkosťami sme postrehli, že príčiny ich ťažkostí sú ukryté v exkolačnom parametri, t.j. **„Tak sme kazuistiku efektívne využili pri rozvíjaní schopnosti klientalky efektívne reagovať v systéme interpersonálnych vzťahov, orientovať sa v situáciách, správne odhadovať osobitosti a emočné stavy iných ľudí, voliť primerané správanie sa k nim a realizovať tieto schopnosti vo vzťahu s nimi..“**

Jeho problémovosť je spôsobená viacerými činiteľmi. Na strane klienta je to najmä jeho osobnosť, zdravotný stav vrátane psychiky, faktory na strane klientovej rodiny najmä rodinná patológia, faktory na pracovisku klienta- vzťahy, spokojnosť s vykonávanou prácou, faktory na strane socioterapeuta- jeho osobnosť, neprimeraná citlivosť, prežívaná záťažová životná udalosť, predpojatosť. **Odbor klienta/ky** býva často vedomým úsilím nejať sa v horšom svetle, než ako sa človek na začiatku predstavoval. Poznáme aj **vyjadrenie klientov, že terapeut je človek, ktorý ťa núti, aby si na seba žaloval**, čo zlé si urobil. Ide o terapeutický vzťah v procese, v ktorom treba vysloviť napr. priznanie nečestnosti, závisť, snobizmu a názory na svoje spoločenské postavenie...

Hovorit' s klientom/tkou, ktorý (á) vie s vami len súhlasiť je ako hovoriť s ozvenou vašich terapeutických činov. Sú však vždy zrelé tak, aby klient/ka videl (a) pomoc? Ale to sme už pri hodnotách, postojoch a terapeutickú etiku.

Pri našom využití životných príbehov, ich kazuistické spracovanie využitia v metóde ASUP, ktorých bolo viac ako tri tisíce, sme si uvedomili, že **interakčná stratégia klienta/ky, je prejavom jeho/jej životnosti a je podmienená kontinuitným a exkolačným faktorom**. Zistili sme tieto dve možnosti: **a/ klient/ka predstiera**, že prijíma terapeutické postupy, prítakáva, neprežíva, pretože je to pre jeho/jej emočnú inteligenciu neúmerná námaha a chyba je v exkolačnom parametri, **b/ klient/ka už má neúspešnú skúsenosť** napr. v manželstve a rodinnom živote a chyba spočíva v kontinuitnom faktore.

Analýza anamnézy klienta sme spravidla robili v terapeutickom tíme. Tu sme si stanovili postupy a vybrali sme z, s prihliadnutím na problém klienta, adekvátne terapeutickú „školu“. Vo väčšine sme zvolili **elektrický prístup**, teda všetko, čo je užitočné pre klienta. Ale, predsa poviem, že išlo a vždy pôjde o:

- Rogersovské načúvanie, ktoré považujeme za primárne
- Gestalt pri práci so somaticky uboleným klientom s častými aj hypochondrickými reakciami
- Kognitívno - behaviorálny prístup, keď išlo o nácvik napr. komunikácia a následné konanie
- Systematika s gestaltom najmä pri obnove fungovania vzťahových systémov.

Išlo teda o dynamickú terapiu, v ktorej sme využívali vnútorné sily klienta, ktoré aj v zbytkovej podobe sme zapájali do terapeutického procesu sledujúc jeho vývoj, konflikty a obranné mechanizmy klienta/ klientky.

Kazuistiku sme využívali spolu s inými

metódami skupinovej a individuálnej terapie pri hraní sociálnych rolí, balintovských skupinách, na ranných komunitách s motiváciou k liečbe, činnostnej terapii, riešeniu konfliktných situácií, pre osobný popis svojej životnej histórie a popis jej ďalšieho vývoja etc. v manažerskej praxi. Pravda, podľa vývoja terapeutického pôsobenia aj v prevencii- tzv. čitateľské komunity (2001- 2 Závislosť, 2004 - Čistý deň, 2012 - 13, 2011- 2 – Cesta) sme **terapiu usmerňovali aj z časového hľadiska takto:**

- Jednorázovú / 1-4 sedenia
- Krátkodobú/ do 20 sedení čo predstavuje 10-30 hodín-1-2 x počas týždňa
- Dlhodobú/ od polroka a viac, až k úprave stavu.

Množstvo terapeutických invencií a emócií vzniká počas sedenia pri individuálnej, skupinovej či komunitnej psycho a socioterapii, práve tu je prepotrebná charakteristická spontánnosť, ba aj improvizácia, pretože nikdy nie je stretnutie s klientom/klientkou rovnaké, obrazne povedané nikdy nenaplníme terapeutický program bez tvorivých a či až jedinečných osobných vkladov. Dovoľujem si Vám povedať, že každý terapeutický výkon je tvorba interakcie s klientom a tvorba mi dávala pocit slobody.

Vieme, že psychoterapia sa zaoberá vnútornými ťažkosťami, ktoré oslabujú schopnosti klienta riešiť úlohy a tlaky prítomné v jeho živote. V socioterapii zase hľadáme s klientom formy a spôsoby zvládania pocitu bezmocnosti, strachu,

učíme ich meniť veci v premenlivých podobách každej záťažovej situácie. Socioterapeut, jeho stratégia a taktika pomáha klientovi v tom, aby dokázal svoje životné problémy realisticky posudzovať, vhodne na ne reagovať, a to tak v krátkodobej i dlhodobej terapii. V socioterapii nejde len o osobný vplyv, ale aj o vplyv terapeutického programu a myšlienok, terapeutickú stratégiu a taktiku.

Socioterapeuta klienti/ky často žiadajú, aby riešil naprával psycho-sociálne zlo, individuálne či spoločenské, nevhodnými prostriedkami. **Socioterapeutická intervencia nemôže riešiť sociálne zlo.** Môže ale pomôcť postihnúť toto zlo len prekonať a previesť ho cez úskalie pomsty, zloby a iných negatívnych reakcií. Preto tu nesmierne záleží na terapeutovej ľudskej, pracovnej i profesnej poctivosti. A dodávame, že terapeutova osobnosť je súčasťou vývojového diania a nie niečím trvalým a strnulým.

Známy psychológ Paul Watzlavick odporúča pracovať s klientom/tkou len po určitý čas. Ak spozoruje, že nemá úspech navrhne mu/jej, aby sa obrátil inam, prípadne mu pomôže nájsť vhodného terapeuta. V našej praxi sme to tak robili, to je vedomie vlastného tieňa, teda tých možností, ktoré každý terapeut/ka má a môže poskytnúť.

Uzatvárame: interakčná stratégia, ktorá umožňuje voľbu metód a foriem pomoci klientovi v socioterapii mala a má svoje miesto aj preto, že je spoločná viacerým vedným disciplinám, psychológií, sociológií, andragogikou a sociálnej práci. Jej využitie je vo vzdelávaco-výcvikových a supervíznych stretnutiach, v manažmente a chode inštitúcií sociálnych služieb- príklad GKCH Prešov. Porovnávacie štúdie, ale aj naša výskumná a terapeutická prax potvrdzuje jej účelnosť, efektívnosť a relatívne ústretové prijatie klientelou, o ktorej sme hovorili v úvode.

Aj teraz mi znejú slová doc. dr. Škálu, ktorý na jednej z výcvikových skupín povedal: „Pôsobíme buď terapeuticky, alebo traumaticky. Zvoľte si vaše konanie.“

„Ide o terapeutický vzťah v procese, v ktorom treba vysloviť napr. priznanie nečestnosti, závisť, snobizmu a názory na svoje spoločenské postavenie....“

„Nikdy nenaplníme terapeutický program bez tvorivých a či až jedinečných osobných vkladov.“

Sociálna práca na oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny Mgr. Lívia Pížová, prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.

Abstrakt

Príspevok poukazuje na proces praktického výkonu sociálnej pracovníčky Úradu práce sociálnych vecí a rodiny, oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v pozícii - rodinného radcu. Realizované interview bolo zamerané na zistenie toho, či sa v jej práci vyskytuje problém klientky - konkrétne materského zlyhania roly. V príspevku je prezentovaná detailná analýza výpovedí sociálnej pracovníčky s jej interpretáciou. V závere sú navrhnuté odporúčania k zlepšeniu profesionálneho výkonu.

Abstract

The article refers to the process of practice of social worker, who works at Departments of Social-Legal Protection of Children and Social Guardianship within the Office of Labour, Social Affairs and Family, in position as – Family counselor. Interview was focused on detection, if is failure of maternal role identified in the practice of social worker. In this article is reported depth analysis and interpretation of answers of social worker. In conclusion are designed recommendations, which might be improved professional performance.

Úvod

„Vedenie kvalitatívneho rozhovoru je umením aj vedou zároveň. To vyžaduje vedomosti, citlivosť, koncentráciu, interpersonálne porozumenie a disciplínu“ (Hendl 2005, s. 166). V zmysle týchto dôležitých zásad bol vedený rozhovor so sociálnou pracovníčkou Úradu práce sociálnych vecí a rodiny (ďalej UPSVAR), ktorá má ukončené úplné vysoké školské vzdelanie v odbore sociálna práca a je zamestnaná na oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej SPOaSK) od roku 2009.

Zámerom je priniesť autentické výpovede tejto pomáhajúcej profesionálky, analyzovať a napokon interpretovať významné výskumné zistenia. Pološtruktúrovaný typ hĺbkového rozhovoru s vopred pripravenými otvorenými otázkami najlepšie sledoval účel predkladaného zámeru.

Sociálna pracovníčka nám umožnila v novembri 2015 realizovať prezentované interview. Jeho primárnym cieľom bolo zistiť informácie, poznatky, resp. charakteristiky z praxe tejto pomáhajúcej profesionálky, a to s fokusom na zlyhanie materskej roly¹, ku ktorému môže dôjsť u jej klientok (napr. v súvislosti so sanáciou rodiny, syndrómom CAN, rozvodom a pod.). Pred samotným rozhovorom boli na základe vyššie formulovaného cieľa vytvorené otázky, spontánne (počas priebehu) doplnené sondážnymi otázkami. Dĺžka trvania rozhovoru bola približne 120 minút. Z dôvodu rešpektovania toho, že sociálna pracovníčka nesúhlasila s vytvorením zvukovej nahrávky obsahu rozhovoru, boli odpovede zaznamenávané do vopred pripraveného formulára otázok. Interview sa nieslo v príjemnej atmosfére bez rušivých externých vplyvov.

I. Sociálna práca na oddelení SPOaSK UPSVAR z pohľadu sociálnej pracovníčky

V nasledujúcej časti interpretujeme odpovede, ktoré súvisia s praktickým výkonom praxe sociálnej práce na oddelení SPOaSK UPSVARu. V závere predstavujeme oblasť jej názorov k výkonu vlastnej práce, o ktorom v rozhovore permanentne diskutovala.

I.1 Priebeh rozhovoru

Predmetom rozhovoru boli nasledujúce okruhy:

V: Aké pracovné zaradenie zastávate na UPSVARE?

SP: „Podľa pracovnej zmluvy som samostatný radca“.

V: Čo je obsahom Vašej pracovnej náplne?

SP: „Výkon všetkých činností v rámci SPO a zákona SPO. My zastupujeme dieťa...“.

V: Aká je Vaša rozhodovacia právomoc vo vzťahu k rodine?

SP: „Referenti nemajú rozhodovaciu právomoc. My robíme výstupy pre súdy. Zisťujeme pre súdy pomery v rodinách, objektívny obraz o rodine, dôkazné materiály v súvislosti od jednotlivých

prípadoch. Zapájame pritom iné subjekty. Píšeme návrhy na súd v rámci výchovných opatrení. V rámci sociálneho poradenstva prinášame nový pohľad na problém, posúvame ho k riešeniu komunikáciou. Navrhujeme rodinám poradenstvo na referáte poradenských služieb. Odporúčame rodičom kontakt so psychológom. Zúčastňujeme sa súdnych konaní. Keď je v rodine situácia, ktorá má nepriaznivý dopad na stav dieťaťa, píšeme návrhy na súd“.

V: Od akých subjektov k Vám najčastejšie prichádzajú podnety o rodinách, kde dochádza k zlyhaniu materských funkcií?

SP: „Najčastejšie od pediatra v prípadoch zanedbávania zdravotnej starostlivosti dieťaťa. Alebo dostávame hlásenia od fakultnej nemocnice, a to vždy v prípadoch pôrodov maloletých matiek, pokiaľ za matku zodpovedá zákonný zástupca. V rámci šetrení navrhujeme rodine, aby mala matka dieťaťa právnu istotu, dávame návrhy na súd, aby získala rodičovské práva. Vysoké percento maloletých matiek sú rómkami... V prípade, ak by maloleté matky navrhli otca dieťaťa, bol by v trestnom konaní. Píšeme návrh na prokuratúru, aby bol otec v rodnom liste dieťaťa neuvedený, pretože nie je v záujme dieťaťa, aby bol biologický otec trestne stíhaný“.

V: Spomínali ste, že realizujete šetrenia v rodine. Mohli by ste prosím bližšie popísať tento proces?

SP: „Tak, ako prvé kontaktujeme spádového pediatra, či vie alebo nevie o pôrode maloletej matky. Ak o tom vie, tak je to v poriadku, pretože predpokladáme, že lekár vykoná potrebné úkony vzťahujuce sa k zabezpečeniu dohľadu nad starostlivosťou o dieťa... nechávame mu kompetenciu. Ale ak o tom nevie, tak automaticky navštevujeme rodinu. V rámci sociálneho poradenstva pracujem s rodinou. V rámci šetrenia posudzujem, či sú zabezpečené potreby dieťaťa, či má dieťa základnú dojedenskú výbavu, či má plienky, či má rodina základné potraviny...“.

SP: „Poviem vám o jednom zážitku z terénu. Každá z nás má na oddelení tzv. „svoju dedinu, osadu“ do ktorej chodí, kde robí šetrenia. Tak som sa vybrala ku mojim. Prišla som do rómskej rodiny, pozorám s prevapením, mali všetko, čo potrebujú: dojčenskú výbavu, chladničku so základnými potravinami, niekoľko kusov múky, mlieko, sunar, cestoviny, hygienické veci. Odišla som spokojná s presvedčením, že si niečo zobrali z mojich slov, že som ich niečo praktické naučila do života. Keď robíme šetrenia v danej osade, navštevujeme viaceré rodiny, pretože je to ekonomickejšie. Aj v ten deň sme sa vybrali do viacerých rodín. Prišli sme do druhej, tretej, štvrtej rodiny, všetko bolo v poriadku, mali zabezpečené základné materiálne potreby a potraviny. Pri návšteve poslednej, na ten deň, naplánovanej rodiny som si všimla niečo podozrivé. Všetky potraviny a veci v rodinách boli na vlas rovnaké. A potom mi to došlo. Tak, ako sme sa presúvali z jednej rodiny do druhej, tak kolovali aj všetky veci, ktoré sme pri šetreniach „vyžadovali“. Viete, oni ešte stále nepochopili, že kontrolu nerobíme lebo to chceme my, ale preto, aby sa im žilo lepšie“.

SP: „Troška sme odbočili od témy, takže sa robí sociálna diagnostika rodiny. S rodinami pracuje terénna sociálna pracovníčka oddelenia SPO a rodinná asistentka v rámci projektov, ktoré trvajú približne, väčšinou rok. Každý kmeňový pracovník má svoju spádovú oblasť, obec, v rámci ktorej robí šetrenie. Robí sa plán sociálnej práce s rodinou. Keď rodina situáciu nevláda, v praxi je to tak, že podnety prichádzajú takmer vždy mimo obec, vtedy kontaktujeme obec a vždy robíme šetrenie. Ak úrad navrhne predbežné opatrenia, ale činnosti neprinesli zmenu, rodičia nemajú záujem o dieťa, dochádza k sanácii rodiny. Na druhej strane, ak má rodina kapacitu na riešenie problémov, tak podáme návrh na súd, kto bude vykonávať dozor a dohľad nad rodinou. Z praxe viem, že ak boli problémy v biologickej rodine matiek, ak bolo, v ich rodine, dieťa vyňaté, matky detí berú za prirodzené dať dieťa na liečenie na rok, aj keď to v praxi takto nefunguje. Ak sú v rodine starí rodičia,

¹ Sme si vedomí, že mohlo dôjsť aj k zlyhaniu otca, ale to nie je predmetom nášho zisťovania.

ktorí vedia čo by mal rodič plniť, tak to naučia aj svoje deti, maloleté matky, ako sa starať o svoje vlastné deti“.

V: Kto vyhľadáva pomoc v rámci sociálneho poradenstva, jednotlivci rodinní príslušníci alebo celé rodiny?

SP: „Je málo prípadov, kedy prídu rodičia sami od seba. Iba takých päť percent. Najčastejšie prídu ženy, so slovami: Chcem sa rozviesť, odišla som od partnera, našla som si nový vzťah... Podľa mňa je dôležité, aby ženy odchádzali od partnera korektným spôsobom. Dnešná spoločnosť je nemorálna, neetická, málo zodpovedná, s prioritou žiť konzumne. Všetci hovoríme o právach, ale kde sú povinnosti. Dnes nepozeralme ako riešiť problém vo vlastných rodinách. Žijeme v iných podmienkach. Ženy často neriešia partnerské problémy v rodine, ale cez sociálne siete, veria neznámym zdrojom... Stredná generácia je pilierom, ktorý drží rodinu pohromade“.

V: Spomínali ste plán sociálnej práce s rodinou. Kto všetko sa podieľa na jeho tvorbe a realizovaní?

SP: „Tak, ako som už spomínala, pediater, škola, samozrejme rodina“.

V: Na aký čas je vypracovaný?

SP: „To je veľmi individuálne... Ak má rodina kapacity, tak po troch mesiacoch sa vyhodnocuje, urobí sa monitoring a ukončí sa“.

V: Uvedte príklad úloh, ktoré formulujete v pláne sociálnej práce s rodinou?

SP: „Napríklad sprevádzanie pri vybavovaní občianskeho preukazu, karty poisťovne, na matriku“.

V: Mohli by ste prosím uviesť charakteristiky matiek, u ktorých dochádza k zlyhávaniu materskej roly?

SP: „Ide o matky, ktoré nevedia alebo nechcú zabezpečovať potreby dieťaťa, sociálne alebo rodinné prostredie, ktoré je nevhodné pre dieťa. Jednu skupinu matiek tvoria matky rómskeho etnika. Ide sice o slabšiu vrstvu, ide však o veľmi dobré matky. Problémom sú tu ekonomické zdroje a návyky, chýbajúce komunitné centrá. Väčšinou ide o slabé obce, pretože ak je dobre nastavená verejná správa, napríklad keď vytláča gamblersko z okolia. Druhú skupinu mojich klientov a klientov tvorí ekonomicky silná skupina obyvateľstva. Ide o matky sebecké, ktoré sa nezaujímajú o potreby svojich detí, ale zaujímajú sa o svoje vlastné potreby. Nemajú čas na svoje deti. Im však deti nevynímame z rodiny, pretože sú ekonomicky zabezpečené“.

V: Aké problémy sa u žien vyskytujú (najčastejšie)?

SP: „Ide o nevedzdané matky, rozvodové konanie, alkohol, zadlžovanie, stratu zamestnania, psychické problémy, gamblersko, týranie žien, povinné očkovanie detí, záškoláctvo detí, syndróm CAN... Postupujeme v zmysle Zákona o rodine... O týraní detí nám prichádzajú anonymné podnety, ktoré sú často opodstatnené. Prichádzajú však aj podnety, ktorých motívom je pomsta“.

V: Kto zlyháva častejšie vo svojej rodičovskej roly, otcovia alebo matky?

SP: „To je individuálne, v závislosti od prípadu“.

V: Posudzujete odlišne materské a otcovské práva a povinnosti, ktoré majú vo vzťahu k dieťaťu/detom?

SP: „To sa tak nedá povedať, beriem ich ako rovnocenných partnerov“.

V: Posudzujete aj mieru ohrozenia rizika dieťaťa? Ak áno, tak ako, respektíve podľa čoho?

SP: „Áno, u dieťaťa do troch rokov, či matka nezanedbáva deti, či nie sú podvyživené, či nie sú samé... Je to individuálne, záleží od prípadu... Ak to má dopad na dieťa, hneď konáme. Spolupracujeme s políciou a nemocnicou, máme pohotovostný mobil od 15:30 do 7:30 ráno, vtedy je napojený na políciu, inak je používaný v rámci pracovnej doby. Je to v prípadoch, kedy je niekto z rodiny opitý, dieťa je svedkom oslavy, hádok, vtedy sa dieťa odoberie, hľadá sa rodinný príslušník, ktorý sa o dieťa môže postarať, aj keď len cez noc, do rána. Pracuje sa v rodine. Keď sa o dieťa nemôže postarať nikto z rodiny, umiestni sa do detského domova a ide o náhradnej osobnej starostlivosti“.

V: Spomínali ste rozvodové konanie, s akými prípadmi sa v praxi stretávate?

SP: „V rozvodovom procese zastupujem záujmy dieťaťa, čo mnohokrát rodičia nechápu. Myslia si, že idem proti nim, že nadžijem ich partnerom, pričom úplne zabúdajú na záujmy ich dieťaťa. Mnohé matky chcú upierať právo dieťaťa na stretávanie sa s otcom, slovami: Nech sa nestará... keď sa rozvedie, tak nie je otcom. Neuvedomujú si, ako škodia svojim deťom. Často neuvádzajú otca. V praxi je to tak, ak žena nie je vysporiadaná s partnerom, manipuluje s dieťaťom, využíva dieťa ako nástroj vysporiadania sa s partnerom. Áno, manipulácia s deťmi je prítomná, a to zo strany žien aj mužov. Ženy rozprávajú negatívne o otcov a muži ekonomicky manipulujú. Mnohokrát je nevhoda zúčastnených strán. Deti potom nemajú prirodzený vzor druhého rodiča, čo zo sebou nesie riziko, že si v budúcnosti nebudú vedieť vybrať partnera, že budú mať problémy v manželstve. Sú nabúrané ideály otca a deti preberajú vzorce správania podľa rodiča, s ktorým zostanú. Ja v podstate už v prvom rozhovore skúmam dopad rozvodu na dieťa, matka/otec sa takmer vždy snaží dieťa obrániť pred tým druhom“.

V: Do starostlivosti koho sú deti najčastejšie zverené?

SP: „Prax je taká, že v matkinej starostlivosti sú deti častejšie, a to aj kvôli tomu, že vyjadrenia otcov nie sú reálne. Aj keď napríklad na súde v prospech otcov

zasadá Liga otcov, skutočne ich výpovede nestačia na zverenie dieťaťa do starostlivosti otcov“.

V: Ako je to v prípade striedavej starostlivosti o dieťa?

SP: „Ak sú dobré podmienky u oboch rodičov, tak by sa mali dohodnúť. Je potrebné povedať, že chlapi nie vždy majú záujem a to z rôznych dôvodov, napríklad keď im to v práci nevychádza a podobne. Deti do troch rokov sú vždy v starostlivosti matky, kvôli naviazanosti. Kolízny opatrovník môže odročiť pojednávanie, hľadať kedy začal problém. V dnešnej spoločnosti je ťažšia situácia vzhľadom k práci, rodine a vo vzťahoch. Dnes je prevažujúca neochota riešiť problémy v rodine, pričom na deti sa zabúda“.

1.2 Výkon profesie v rámci oddelenia SPOaSK

Sociálna pracovníčka oddelenia SPOaSK sa v rozhovore neustále spontánne (bez dopytovania výskumníčky) vyjadrovala k výkonu svojej profesie, slovami: „Média podnecujú verejnú mienku v zlom smere, čím dehonestuujú obraz nášho výkonu – my sme tí, ktorí prídu, kontrolujú, my sme to zlo, ktoré prišlo. A takto to chápú paradoxne aj rodiny“. „Vykonávame identické činnosti s políciou, súdmi, pričom sme viac zodpovední ako policajti a rodičia, je na nás vyvíjaný sociálny tlak okolia. Máme zvláštne pracovné zaradenie, sudcovia na nás prenášajú zodpovednosť, napadajú naše odkazy, ktoré podávajú v návrhoch na súd, často krát podávajú sťažnosť na kolízneho. Musíme si dávať pozor na každú vetu, ktorú naformulujeme v posudku, na každý návrh, aby bol napísaný rečou legislatívy...“. „Podľa mňa sme „nešťastne“ zaradení pod úrad práce, nemáme tu čo robiť, mali by sme tvoriť samostatnú špecifickú organizáciu...“. „Táto práca si vyžaduje veľa času a psychickú pohodu. Vyžaduje veľa energie, ktorá potom môže chýbať pri riešení problémov. Podmienkou na jej výkon sú aj služobné mobility a auto, ktoré niekedy nemáme k dispozícii, keď ho aktuálne potrebujeme, keď treba hneď konať“.

2. Obsahová analýza a interpretácia rozhovoru

Rozhovor sa v jeho začiatkoch niesol v súvislosti so zákonitostami, kedy bolo potrebné zlomiť ľady, neskôr sme ohľadom pracovného zaradenia zistili, že sociálna pracovníčka podľa pracovnej zmluvy zastáva pracovnú pozíciu – **samostatný radca**, o ktorej bližšie nehovorí. Čo sa týka pracovnej náplne tvrdí, že **vykonáva všetky činnosti**, ktoré nájdeme v Zákone č. 305/2005 o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a **zastupuje** deti, napriek položenej otázke však nedefinuje jasne svoju pozíciu.

Tretia otázka smerovala k tomu, akú rozhodovaciu právomoc má sociálna pracovníčka vo vzťahu k rodine. Odpoveď bola zaujímavá a znela: „Referenti **nemajú rozhodovaciu právomoc**... pokračujúc slovami ...robíme **výstupy pre súdy**. Zisťujeme pre súdy pomery v rodinách, objektívny obraz o rodine... Zapájame pritom iné subjekty. Píšeme návrhy na súd v rámci **výchovných opatrení**. V rámci **sociálneho poradenstva** prinášame nový pohľad na problém, posúvame ho k riešeniu komunikáciou. Navrhujeme rodinám poradenstvo na referáte poradenských služieb. **Odporúčame** rodičom **kontakt so psychológom**. Zúčastňujeme sa súdnych konaní...“. Odpoveď na túto (a prvú) otázku so sebou „nesie“ viacero rozporuplností. **Prvá rozporuplnosť** spočíva na jednej strane v tvrdení, že sociálna pracovníčka vykonáva pozíciu sociálneho radcu, na strane druhej hovorí, že nemá rozhodovaciu právomoc. Podľa Zákona č. 400/2009 o štátnej službe sa pracovná pozícia samostatného radcu radí medzi funkciu štátneho zamestnanca, konkrétne do šiestej platovej triedy v rámci ktorej môžu rozhodovať v súvislosti so správnym konaním. **Druhá rozporuplnosť** sa vyskytuje priamo v odpovedi sociálnej pracovníčky na tretiu otázku. V úvode prezentuje, že nerozhoduje vo veciach rodiny, napriek tomu v ďalších častiach rozhovoru uvádza konkrétne metódy (ktoré vyššie v texte zvýrazňujeme boldom) rozhodovacej právomoci. Z uvedeného vyplýva, že sociálna pracovníčka si **neuvedomuje svoje právomoci** vo výkone pracovnej pozície, ktorú na úrade zastáva.

Štvrtá otázka je zameraná na zistenie toho, od ktorých subjektov najčastejšie prichádzajú podnety k sociálnej pracovníčke o rodinách, u ktorých dochádza k zlyhaniu. Odpoveď znela: „**Najčastejšie od pediatra** v prípadoch zanedbávania zdravotnej starostlivosti dieťaťa...“. Ďalšie časti výpovede prinášajú paradoxné zistenie, slovami: „V rámci šetrení **navrhujeme** rodine, **aby mala matka dieťaťa právnu istotu**, dávame **návrhy na súd, aby získala rodičovské práva**. V prípade, ak by maloleté matky navrhli otca dieťaťa, bol by v trestnom konaní. **Píšeme návrh na prokuratúru, aby bol otec v rodnom liste dieťaťa neuvedený**, pretože **nie je v záujme dieťaťa, aby bol biologický otec trestne stíhaný**“. V časti, ktorú označujeme boldom, sociálna pracovníčka ponúka riešenia obchádzajúce zákon pričom obhajuje práva otca, aby sa „vzdal“ zodpovednosti za starostlivosť o svoje vlastné dieťa/deti.

Piata otázka bola fokusovaná na exploračnú poznatkov/informácií z praxe sociálnej pracovníčky o šetreniach v rodine. Vo svojej odpovedi kladie znovu pozornosť **na rolu pediatra**, výkonom: „Tak, ako prvé kontaktujeme **spádového pediatra**... predpokladáme, že lekár vykoná

„Všeobecným cieľom supervízie v sociálnej práci je potom prehľbovať, prípadne udržiavať dobrú kvalitu sociálnej práce a sociálnych služieb v prospech konkrétnych klientov.“

„Pološtrukturovaný typ hĺbkového rozhovoru s vopred pripravenými otvorenými otázkami najlepšie sledoval účel predkladaného zámeru.“

potrebné úkony vzťahujúce sa k zabezpečeniu dohľadu nad starostlivosťou o dieťa... nechávame mu kompetenciu“. Neskôr v rozhovore plynule prechádza k praxi vykonávania šetrení v rodinách, hovoriac: „V rámci šetrenia posudzujem, či sú zabezpečené potreby dieťaťa, či má dieťa základnú dojčenskú výživu, či má plienky, či má rodina základné potraviny“ a ďalej uvádza príklad z terénu. Z prezentovaného vyplýva, že **sociálna pracovníčka pri šetrení v domácnosti posudzuje, či má dieťa zabezpečené základné biologické potreby, pričom absenteje psychologický, sociálny a duchovný aspekt** v zmysle komplexného štvordimenzionálneho modelu vývinu osobnosti človeka s jeho bio-psycho-socio-duchovnými aspektmi, ktoré začal presadzovať Damián Kováč (2003, in: Balogová 2009). Neskôr v rozhovore uvádza aj konkrétne metódy využívané v rámci šetrenia zahrňujúc:

- * sociálnu diagnostiku,
- * plán sociálnej práce s rodinou,
- * návrhy predbežných opatrení,
- * vyňatie dieťaťa z rodiny/sanáciu rodiny,
- * podávanie návrhov na súd (kto bude vykonávať dozor a dohľad nad rodinou).

V rozhovore je jasne vymedzená rozhodovacia činnosť napriek faktu, že v úvode ju sociálna pracovníčka popiera.

V šiestej otázke (a ďalších) boli v odpovediach sociálnej pracovníčky **zachytené stereotypné, sexistické názory spojené so ženami**, taktiež **deklarovanie moci a generalizačné tvrdenia** vzťahujúce sa k vnímaniu dnešnej spoločnosti. Z dôvodu sprehladnenia výskumného mate-

Koho sa odpoveď týka	Výrok	Interpretácia
Ženy	Najčastejšie prídu ženy, so slovami: Chcem sa rozviesť, odišla som od partnera, našla som si nový vzťah. Ženy často neriešia partnerské problémy v rodine, ale cez sociálne siete, veria neznámym zárojom.	• stereotyp • sexizmus
Dnešná spoločnosť	je nemorálna je neetická je málo zodpovedná je spojená s prioritou žiť konzumne Títo hovoríme o právach, ale kde sú povinnosti. Dnes nepozeralme ako riešiť problém vo vlastných rodinách. Dnes je prevažujúca neochota riešiť problémy v rodine, pričom na deti sa zabúda. (otázka č. 13) V dnešnej spoločnosti je ťažšia situácia vzhľadom k práci, rodine a vo vzťahoch. (otázka č. 13)	• deklarovanie moci • generalizačné tvrdenia vychádzajúce z osvetly a verejnej mienky

riálu používame grafické znázornenie prostredníctvom Tabuľky č. 1: Obsahová analýza odpovede na šiestu otázku.

V siedmej otázke sme sa sociálnej pracovníčky pýtali na plán sociálnej práce s rodinou, kto sa podieľa na jeho tvorbe a aké úlohy sú v ňom formulované. Avšak sme sa v odpovediach dozvedeli len veľmi málo, znejúc nasledovne: „Tak, ako som už spomínala na tvorbe sa podieľa **pediater, škola, samozrejme rodina**“. V rámci obsahovej analýzy „vytvárajú“ do diskusie tieto otázky: Aká je úloha sociálnej pracovníčky pri

tvorbe plánu sociálnej práce s rodinou, keď opäť preferuje hodnotu lekára a popiera vlastný podiel na tvorbe plánu? Kde je zahrnutá jej vlastná rola? O príklade konkrétnych úloh formulovaných v pláne nehovorí. Sociálna pracovníčka formuluje všeobecné úlohy medzi ktoré zaradzuje: „Napríklad sprevádzanie pri vybavovaní občianskeho preukazu, karty poistenca, na matriku“.

Ďalšia otázka bola zacielená na zistenie, aké sú charakteristiky matiek, u ktorých dochádza k zlyhaniu materskej roly. Na základe analýzy sme dospeli k záveru, že existujú dve

Označenie skupiny matiek	Charakteristika skupiny na základe výrokov	Otázky do diskusie
Dobré matky	• sú ekonomicky slabšou vrstvou obyvateľstva • ide o matky rómskeho etnika • problémom sú tu: ekonomické zdroje a návyky, chýbajúce komunitné centrá • sú koncentrované v tzv. „slabých obciach“	• Čo je dobrá matka? • Je v „pracovnej“ lokalite sociálnej pracovníčky komunitné centrum?
Sebecké matky	• sú ekonomicky silnejšou skupinou obyvateľstva • nezaujímajú sa o potreby svojich detí, ale zaujímajú sa o svoje vlastné potreby • nemajú čas na svoje deti • nevynímame im deti, pretože sú ekonomicky zabezpečené	• Ide teda o matky nerómske? Interpretácia: Prax sociálnej pracovníčky pri posudzovaní rodín je zameraná na hodnotenie ekonomicko-zabezpečovacej funkcie, pričom absenteje sociálny a emocionálny aspekt.

skupiny matiek, ktoré zobrazuje Tabuľka č. 2: Charakteristiky matiek.

Sociálna pracovníčka **neodpovedala** na desiatu a jedenástu otázku týkajúcu sa zlyhania rodičovských rolí a posudzovania materských/otcovských práv a povinností. Ponúkla opäť zovšeobecňujúce tvrdenia. Nekonkretizovala, či zlyhávajú vo svojej roly častejšie matky alebo otcovia tvrdením, že: „To je individuálne, v závislosti od prípadu“. „To sa tak nedá povedať, beriem ich ako rovnocenných partnerov“. Odpovede však nevedomky ponúkla v trinástej otázke, kde **za hlavné aktérky označila** iniciovania rozvodu práve ženami – matkami, jej rečou: „Najčastejšie prídu ženy, so slovami: Chcem sa rozviesť, odišla som od partnera, našla som si nový vzťah...“. Mnohé **matky** chcú upierať právo dieťaťa na stretávanie sa s otcom, slovami: Nech sa nestará... keď sa rozvedie, tak nie je otcom. Neuvedomujú si, ako škodia svojim deťom. Často neuvádzajú otca. V praxi je to tak, ak žena nie je vysporiadaná s partnerom, manipuluje s dieťaťom, využíva dieťa ako nástroj vysporiadania sa s partnerom. Áno, manipulácia s deťmi je prítomná, a to zo strany žien aj mužov. Ženy rozprávajú negatívne o otcoch a muži ekonomicky manipulujú. V odpovedi zaznačenej červenou farbou **uvádza sociálna pracovníčka aj rolu mužov v rozvodovom konaní**. Je potrebné zastaviť sa v rámci obsahovej analýzy pri odpovedi sociálnej pracovníčky, ktorá je zvýraznená nazeleno. Tá uvádza, že **upierať právo dieťaťa na stretávanie sa s otcom nie je správne, napriek faktu, že vo štvrtej otázke im pritom sama pomáha, na tomto mieste to však kritizuje**. V rámci trinástej otázky sme sa taktiež pýtali, aká je prax v striedavej starostlivosti o dieťa. Odpoveď znela: „Ak sú **dobré podmienky** u oboch rodičov, tak by sa mali dohodnúť... Deti do troch rokov sú **vždy v starostlivosti matky**, kvôli naviazanosti“. Nadväzujúc na tieto odpovede kladieme do diskusie nasledujúce otázky:

- * Čo predstavujú dobré podmienky u oboch rodičov na zavedenie striedavej starostlivosti?

* Prečo sú deti do troch rokov vždy v starostlivosti matky/matiek? Kvôli naviazanosti? Na základe poznatkov z odbornej spisby, konkrétne teórie vzťahovej väzby je potrebné podotknúť, že neexistuje len naviazanosť (attachment/bonding) dieťaťa na hlavnú materskú postavu, uznáva tiež prítomnosť ďalších osôb emocionálne spätých s dieťaťom (Brisch 2011; Hašto 2005).

Vrátiac sa v analýze späť na dvanástu otázku, ktorá sa týka posúdenia miery ohrozenia rizika dieťaťa zistíme, že sociálna pracovníčka rozpráva o **krízovej intervencii**, ktorú však týmto menom, v teoretickom ukotvení sociálnej práce ako jednej z metód, nenazýva. Hovorí tu o spolupráci s políciou a nemocnicou, pohotovostnom mobile, odobratí dieťaťa z rodiny a jeho umiestnení do detského domova, či náhradnej osobnej starostlivosti.

V tejto časti sa dostávame k analýze ostatnej kategórie v rámci predkladaného rozhovoru a síce, k názorom sociálnej pracovníčky vzťahujúcim sa k výkonu profesie v rámci oddelenia SPOaSK. V odpovediach sociálnej pracovníčky možno pozorovať **uplatňovanie si pozície moci** nasledovnými výrokmi:

„Aká je úloha sociálnej pracovníčky pri tvorbe plánu sociálnej práce s rodinou, keď opäť preferuje hodnotu lekára a popier a vlastný podiel na tvorbe plánu?“

* **vykonávame identické činnosti s políciou, súdmi, pričom sme viac zodpovední ako policajti a rodičia,**

* **je na nás vyvíjaný sociálny tlak okolia,**

* **máme zvláštne pracovné zaradenie, sudcovia na nás prenášajú zodpovednosť, napadajú naše odkazy, ktoré podávame v návrhoch na súd, často krát podávajú stážnosť na kolízneho,**

* **sme „nešťastne“ zaradení pod úrad práce, nemáme tu čo robiť, mali by sme tvoriť samostatnú špecifickú organizáciu.**

Záver

Na základe prezentovaného rozhovoru so sociálnou pracovníčkou, následnou interpretáciou odpovedí možno skonštatovať, že vo viacerých výrokoch vzťahujúcich sa k poznatkom z praxe tejto pomáhajúcej pracovníčky chýba teoretický a právny kontext. Ukotvenie praxe v teóriách sociálnej práce vnímame za nevyhnutné a to najmä v súvislosti s výkonom kvalitnej sociálnej práce a poskytovaním profesionálnych služieb rodinám, resp. deťom na oddelení SPOaSK.

Vo viacerých prípadoch boli prítomné zovšeobecňujúce tvrdenia sociálnej pracovníčky vyvodené z osvetu a verejnej mienky, ktoré mnohokrát ukrývali jej osobný, subjektívny názor najmä v súvislosti s otázkami týkajúcimi sa materskej roly, posudzovania rodičovských práv a povinností. Boli pozorované taktiež sexistické a stereotypné odpovede v súvislosti so ženami – matkami. Vo vzťahu k týmto záverom sa domnievame, že kvalita intervencie a zlepšenie profesionálneho výkonu sociálnej pracovníčky by sa dosiahla prostredníctvom **profesionálnej supervízie**, ktorá je podľa Havrdovej (2007, in: Havrdová 2013) poskytovaná sociálnym pracovníkom a pracovníčkam na základe ich potrieb pri zvládání práce a potrieb organizácie, kde pôsobia. Všeobecným cieľom supervízie v sociálnej práci je potom prehľbovať, prípadne udržiavať dobrú kvalitu sociálnej práce a sociálnych služieb v prospech konkrétnych klientov. To sa deje buď supervíziou zameranou priamo na priebeh práce so sociálnymi prípadmi (prípadovou supervíziou), alebo v našom prípade supervíziou zameranou na pracovníčku, jej hodnoty, postoje, správanie voči klientom, emočné zvládanie práce a vzťahmi s kolegami.

„Ukotvenie praxe v teóriách sociálnej práce vnímame za nevyhnutné a to najmä v súvislosti s výkonom kvalitnej sociálnej práce a poskytovaním profesionálnych služieb rodinám, resp. deťom na oddelení SPOaSK.“

Príspevok vznikol ako výstup z riešenia projektu VEGA MŠVVaŠ SR č. I/0146/14 s názvom Teoretické a metodologické kontexty socioterapie ako novobjavenej metódy sociálnej práce.

Zoznam bibliografických odkazov

- BALOGOVÁ, Beata, 2009. Seniori. Prešov: Pavol Šidelský – Akcent print. ISBN 978-80-89295-18-0.
BRISCH, Heinz Karl, 2011. *Bezpečná vzťahová väzba: attachment v tehotenstve a v prvých rokoch života*. Trenčín: Vydavateľstvo F. Promente sana. ISBN 978-80-88952-67-1.
HAŠTO, Jozef, 2005. *Vzťahová väzba. Ku koreňom lásky a úzkosti*. Trenčín: Promente sana. ISBN 80-88952-28-X.
HAVRDOVÁ, Zuzana, 2013. Supervize. In: O. MATOUŠEK et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 514-516. ISBN 978-80-262-0366-7.
HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
Zákona č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Socioterapia a jej vymedzenie

doc., PhDr. Denisa Šoltéssová, PhD.,

doc. Monika Bosá, PhD., prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.,

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na teoretické, najmä terminologické vymedzenie pojmu socioterapia, pričom zohľadňuje nielen aktuálnu vedeckú spisbu v predmetnej téme, ale vychádza aj z historického kontextu, v ktorom sa socioterapia v minulosti vymedzovala. V (česko)slovenskom prostredí tento kontext predstavuje práca Marie Krakešovej-Doškové. Tento vedecko-historický exkurz je doplnený o aktuálne legislatívne vymedzenie a predstavuje tak komplexný prístup k vymedzeniu socioterapie pre súčasnú sociálnu prácu. Výsledkom analýzy prezentovanej v príspevku je súhrnná definícia socioterapie z pohľadu autoriek.

Kľúčové slová: socioterapia, sociálna terapia, sociálna práca.

Abstract: The article focuses on the theoretical and terminological definition of sociotherapy, taking into consideration not only current scientific literature in the subject matter but it is also based on historical context by which sociotherapies were defined in the past. In (Czech) Slovak environment such context is represented by the work of Marie Krakešová-Došková. Scientific and historical context is accompanied by a legislative definition, and thus represents a comprehensive approach to defining sociotherapy for contemporary social work. The result of the analysis presented in this article is a comprehensive definition for sociotherapy from authors' perspective.

Key words: sociotherapy, social therapy, social work.

Úvod

Socioterapia, alebo tiež sociálna terapia, ako ju označujú viaceré zdroje v kontexte slovenskej i zahraničnej odbornej spisby, má z historického hľadiska pevné ukotvenie v teórii a praxi sociálnej práce. V našich podmienkach je detailne rozpracovaná hlavne v diele Marie Krakešovej-Doškové, ktorá výrazne ovplyvnila súčasnú podobu „slovenskej socioterapie“. V „novodobej“ sociálnej práci sa však na jej dielo odkazuje v týchto súvislostiach len málo. Vzhľadom k útlmu vo vývoji sociálnej práce v našich podmienkach v minulom storočí aj napriek jej oživeniu v 90-tych rokoch sa aktuálne u nás stretáme s komplexným rozpracovaním teórie a metodiky socioterapie len zriedka.

V súčasnej slovenskej literatúre je socioterapia pomerne často kontroverzná vzhľadom k výkonu a realizácii v kontexte sociálnej práce. Najčastejšie je popisovaná ako jedna z etáp alebo jedna z metód sociálnej práce, často používaná synonymicky so sociálnou terapiou. Autori a autorky odborných príspevkov i monografických diel orientovaných na predmetnú oblasť sa však pri popise činnosti v rámci socioterapie často vyhnú jej priamemu ukotveniu v spektre možností sociálnej práce ako vednej disciplíny i praktickej činnosti a v rámci terapeutického prístupu venujú pozornosť najmä popisu rôznych metód či techník využívaných v špecifických situáciách s konkrétnou klientelou.

Aktuálne čelíme v sociálnej práci viacerým definíciami, ktoré sa snažia vymedziť socioterapiu, avšak opakovane narážame na nesúlad a nejasnosti vo vymedzeniach. Tie môžu byť dôsledkom čiastkových definícií, vytváraných autormi a autorkami v kontexte rozmanitých cieľových skupín a špecifických prostredí, v ktorých bola socioterapia realizovaná v praxi. Terminológia, využívaná pre tento typ praxe, je nejednotná a prehľbuje uvedené nejasnosti a legislatívne vymedzenie, ktoré by mohlo byť akýmsi prvým orientačným bodom v socioterapii, je čiastkové.

Vzhľadom k uvedenému ako kľúčové vnímame vymedzenie pojmu socioterapia. Opierame sa pritom o historické východiská sociálnej výchovnej terapie Marie Krakešovej-Doškové a rozpracovanosť problematiky v súčasnej slovenskej a českej odbornej spisbe a legislatíve. V súčasnosti sú k dispozícii početné zdroje zamerané na vybrané aspekty tejto problematiky¹, avšak v analýze sme sa, vzhľadom k cieľu príspevku, opierali len o tie, ktoré sa explicitne zaoberajú vymedzením predmetnej oblasti. Cieľom príspevku je tak formulovať definíciu socioterapie, ktorá by zohľadňovala súčasné poznanie v teoreticko-metodologickej (a teda aj terminologickej) a legislatívnej rovine so zreteľom na špecifiká československého historického kontextu, a identifikovať jej miesto v sociálnej práci.

1 Sociálna výchovná terapia Marie Krakešovej-Doškové

Tradičiou slovenskej a českej socioterapie založila Marie Krakešová-Došková. Podľa Chytila (2006) ju možno vnímať aj ako predchodkyňu psychosociálneho prístupu (hoci v odbornej literatúre je takto vnímaná Gordon Amy Hamilton). Brnula (2014) je presvedčený, že práve Krakešová-Došková začala rozpracúvať samotnú teóriu sociálnej práce v československých podmienkach.

Aj napriek tomu, že Krakešová-Došková sa inšpirovala viacerými zahraničnými konceptmi (najmä teóriami Hollis, Robinson, Hamilton, Perlman), vo vlastnom prístupe neaplikovala psychoanalýzu ani psychiatricky orientovanú sociálnu prácu, ako sama uvádza (Krakešová 1973a), poukazujúc na potrebu (teoretickej i metodologickej) modifikácie vo viacerých oblastiach, v súvislosti s kultúrnymi, historickými, sociálnymi a ekonomickými špecifikami klientely u nás. Konkrétne, najmä materiálna

¹ Už aj v „predrevolučných“ dielach autorov, ako Csáder, Bútor, Živný, Gábriš, Skála, Heller a mnohí ďalší.

pomoc bola v danom období rozvinutým spôsobom pomoci, absentovala však koncepčne realizovaná terapeutická a výchovná starostlivosť. Dôrazom na kultúrne, pedagogické, sociologické a psychologické aspekty sociálnej terapie sa autorka odklonila od konkrétnej pomoci smerom k terapeutickému a výchovnému pôsobeniu.

Vo svojich dielach Krakešová-Došková (1946; Krakešová 1948, 1973a, b; Krakeš a Krakešová-Došková 1934) prezentovala využitie psychosociálneho prístupu v našich podmienkach. Koncipovala v nich vlastnú, ucelenú psychologickú koncepciu prípadovej sociálnej práce. Ďalším rozpracovaním autorka položila základy psychologicke-výchovnej sociálnej terapie či neskôr **výchovnej sociálnej terapie**. Východiskom terapeutickkej práce je **stanovenie terapeutického plánu** na základe **sociálnej diagnózy** a **budovanie vzťahu** medzi sociálnym pracovníkom alebo pracovníčkou a klientom či klientkou, teda, terminológiou autorky **terapeuticko-výchovného prostredia**. To je jadrom a východiskom podpory sebavedomia, zodpovednosti, kritického myslenia a zmyslu pre realitu, samostatného riešenia problémov a celkového ozdravenia deformovaných vzťahov a postojov klientov a klientok.

Pre rozvoj socioterapie v našom prostredí je zjavný prínos autorky nielen v jej pozícii ako „zakladateľky (česko) slovenskej socioterapie“, ale najmä v jej vnímanosti k aktuálnemu daniu v spoločnosti a v jej schopnosti reflektovať aktuálne dobové a spoločenské špecifiká či osobitosti v sociálnej práci v Československu. Jedným z nich bol politický vývoj v prostredí po 2. svetovej vojne. Nástup totalitného režimu, založeného na komunistickom vnímaní spoločnosti, ovplyvnil významne nielen prácu Krakešovej-Doškovej (zjavne najmä vo vnímaní individuálnej práce ako výchovnej sociálnej terapie), ale aj podobu sociálnej práce ako takej.

Autorka postulovala výchovu ako súčasť sociálnej výchovnej terapie. V počiatočných kreovaniach svojej koncepcie sa pravdepodobne opierala o „masarykovské“ chápanie výchovy (pravdepodobne aj pod vplyvom Masarykovej, s ktorou mala intenzívny profesionálny aj osobný vzťah). Potreba osvetly a edukácie bola vnímaná ako to, čo by sme dnešnou terminológiou mohli označiť ako „zmocňovanie“ klienta či klientky. Zjavný je príklon k funkčnej škole sociálnej práce, podľa ktorej je „základnou úlohou poskytnúť priestor na rozvoj vnútorných možností človeka“ (Krakeš a Krakešová-Došková 1934, s. 54).

Príklon Krakešovej-Doškovej k výchovnému pôsobeniu sa opierať aj o vplyv sociálnej pedagogiky² (autorka sa opierať aj o diela pedagógov ako Kádner, Stejskal, Skořepa, Mauer, Bláha). Československá tradícia sociálnej práce sa vyvíjala v úzkom prepojení s nemeckým prostredím (Nemecko, Rakúsko, Poľsko). Tento záujem o pedagogiku podčiarkuje „masarykovskú tradíciu“³. Vnímanie výchovnej práce v rámci sociálnej výchovnej terapie sa v neskorších dielach autorky síce viac orientoval na vnímanie edukácie ako procesu zmeny či „nápravy“ jedinca (až v kontexte prevýchovy neprispôbivých členov spoločnosti), nijakým spôsobom to však neznižuje význam tvorby autorky. Viacero aspektov jej práce je

aktuálnych aj dnes, najmä:

- * **postulovanie terapeutického vzťahu** ako kľúčového faktora v procese terapie;
- * **holistický prístup** v terapii;
- * **odmietanie lineárnej príčinnosti** „sociálneho vykoľajenia“ intrapsychickými špecifikami klientov a klientok a zohľadňovanie environmentálnych faktorov;
- * vnímanie základného **cieľa terapie v podpore a rozvoji kritického zmyslu pre realitu životných problémov**;
- * **kombinovanie hmotnej pomoci, environmentálnych zásahov a svojpomoci**;
- * **individuálny prístup** ku klientkam a klientom;

„Pološtrukturovaný typ hĺbkového rozhovoru s vopred pripravenými otvorenými otázkami najlepšie sledoval účel predkladaného zámeru.“

- * **zdôraznenie potenciálu klienta pre sebazdokonaľovanie**.

Ako uvádza Brnula (2014, s. 55), základom výchovnej sociálnej terapie autorky je „vnímanie nutnosti zamerania sa prípadovej sociálnej práce na dva smery. Prvým smerom, na ktorý má sociálny pracovník zamerať svoju činnosť je *privedenie človeka (sociálneho prípadu) k tomu, aby sám dokázal rozlíšiť prekážky, ktoré mu do života zasiahli, resp. zasahujú. Druhým smerom je práca na motivácii sociálneho prípadu, aby sa snažil tieto identifikované prekážky prekonať vlastnými silami. Inými slovami, v sociálnej práci ide o kombináciu pomoci prostredníctvom hmotnej podpory a výchovného programu*“. Pritom realizuje dvojaké činnosti, intervencie zabezpečujúce sociálnemu prípadu odbúranie prekážok (konkrétna pomoc) a úkony smerujúce k zmene v správaní (výchovno-sociálna starostlivosť).

Sociálna výchovná terapia podľa Krakešovej-Doškovej, aj napriek dobovým obmedzeniam, položila základy socioterapie, ako ju budeme charakterizovať v nasledujúcom texte. Dôraz pritom kládla rovnako na terapeutický vzťah, ako aj na vzťahy klienta voči sebe a svojmu prostrediu a prostredia voči klientovi zároveň. Ukazuje sa, že zameranie na tieto úzko prepojené vzťahy je v československej socioterapii prítomný od jej počiatkov.

2 Teoreticko-metodologické vymedzenie socioterapie

Medzi prvými, v kontexte **slovenskej odbornej spisby**, v „novodobej“ sociálnej práci to boli najmä Novotná a Schimmerlingová, zaoberajúce sa danou problematikou. Tie označujú pojmom **sociálna terapia** (alebo tiež **sociálno-výchovné pôsobenie**) etapu sociálnej práce. Podľa autoriek (Novotná a Schimmerlingová 1992, s. 62) ide o „proces uvedomelého a súčasne cieľavedomého snaženia o formovanie názorov, presvedčení, postojov, citov a správania sociálnych klientov“..., ktorý je „založený na dynamickej interakcii medzi klientom a sociálnym pracovníkom“. V tomto kontexte však autorky odlišujú viaceré teórie sociálnej terapie, a to výchovná-sociálna terapia, realitná terapia, behaviorálna terapia, krátkodobá terapia (brieftherapy) a i.

Od 90-tych rokov minulého storočia sa problematikou **socioterapie** v sociálnej práci zaoberá aj Kredátus. Pojmy sociálna terapia a socioterapia používa synonymicky, avšak prioritizuje pojem socioterapia. Vníma ju ako metódu resocializácie. Pri jej definícii vychádza z názorov Jonesa (1973, in: Kredátus, 1999, s. 46; 2007, s. 457), podľa ktorého je socioterapia intenzívnym využívaním sociálnych síl v okolí klientky či klienta v rámci terapeutického prostredia.

² Teoretický základ sociálnej pedagogiky s jej dôrazom na výchovný aspekt v kontexte sociálnych problémov sa formoval na základe reformného hnutia na konci 19. storočia (Holstiege 1976, in: Hollstein-Brinkman 2001), ako spojenie spoločenskej a štátnej výchovnej starostlivosti mimo školy (Baumer 1929, in: Hollstein-Brinkman 2001). Podľa Lorenza (2007, s. 64) sa vzdelávanie stalo „všeobecným a politickým programom“, pričom sociálna pedagogika mala zahŕňať celú spoločnosť.

³ Po roku 1945 sa sociálna práca postavila proti prílišnému pedagogizovaniu, po prebratí teórií a metód americkej sociálnej práce (vychádzajúc z psychológie a sociológie) (Hollstein-Brinkman 2001). Aj napriek tomu Münchmeier (1981, in: Hollstein-Brinkman 2001), Schilling (1999) a Lorenz (2007) upozorňujú na pedagogizáciu sociálnej práce ako dôležitý proces 60-tych a 70-tych rokov 20. storočia v kontexte opätovného významu politickej stránky sociálnej pedagogiky ako jedného z nástrojov boja proti útlaku vzhľadom k „znovuobjaveniu chudoby“.

Kredátus (1999, s. 47) konkretizuje, že ide o „pomoc, poučanie, učenie i výcvik k novému reštruktúrovanému spôsobu života [...] s adekvátnym riešením životných záťažových situácií, v ktorom sú už korigované predchádzajúce postoje, únikové mechanizmy, obnova komunikačných vzorcov a sociálneho správania“. Cieľom socioterapie je „korekcia postojov, ktoré sú zmenené následkom prežívanej krízy, následkom ochorenia, znovuzískanie sociálnych rolí“ (Kredátus 2005, s. 106). Pri vymedzovaní poslania socioterapie autor vychádza z definície Svetovej zdravotníckej organizácie, ako ju uvádza Sokolowska (1966, 1986, in: Kredátus 1996, s. 13)⁴: poslaním socioterapie je „poskytovanie možnosti chorému alebo chorobou ohrozenému vytvoriť si sociálne kontakty priaznivé pre udržanie či znovuvytvorenie jeho primeraného sociálneho správania. Jej úlohou je posilniť, obnoviť a udržať pacientov záujem o reálny spoločenský život a vzťahy k ľuďom v ňom“.

Predmetnou problematikou sa zaoberal aj Strieženec (1996, 2001, 2006). Podobne ako Kredátus vnímal pojmy sociálna terapia a socioterapia synonymicky. Socioterapiu chápal ako jednu z činností, resp. foriem sociálnej prevencie a zároveň ako špecializovanú metódu sociálnej práce. Konkrétne ide o činnosť zameranú na „obnovu, zlepšenie alebo zmiernenie sociálneho stavu, v ktorom sa klient nachádza“ (Strieženec 2001, s. 103-104), resp. intervenciu zameranú na problémové interpersonálne vzťahy či detailnejšie, súbor „individuálnych a skupinových odborných postupov a opatrení zameraných na vytváranie, obnovovanie a upevňovanie sociálnych vzťahov a praktických schopností a zručností v spôsobe života jednotlivca“ (Strieženec 2006, s. 91-92), resp. súbor terapeutických postupov zameraných na „poruchy adaptácie individua na existujúce sociálne podmienky“ (Strieženec 2001, s. 104) a na „sociálne prostredie a sociálne vzťahy“ (Strieženec 2006, s. 92). Podľa Strieženca (2001, s. 105), ako aj vyplýva z diela Kráčekovej-Doškovej, sa u nás sociálna terapia odvíja najmä od psychosociálneho prístupu zdôrazňujúceho, že „sociálny problém pramení z narušenia vnútorných a vonkajších vzťahov a postojov klienta k jeho najbližšiemu okoliu“. Podľa autora je socioterapia doposiaľ nedostatočne rozvinutá a je potrebné ju legislatívne vymedziť a spresniť.

Autor zároveň chápal sociálnu terapiu ako jednu z etáp sociálnej práce. Plán sociálnej terapie je následne podľa Strieženca (1996, s. 148) vlastne spracovaním „návrhu riešenia problémovej situácie s klientom“, teda „konkrétnym plánom pomoci klientovi“, ktorý sa opiera tak o problémovú situáciu (resp. vonkajšiu stránku problému), ako i vnútornú stránku problému (resp. nedostatok síl klienta či klientky prekonať problém alebo sa prispôsobiť zmeneným podmienkam a tiež pozitívne vlastnosti klienta či klientky, ktoré je možné aktivizovať). Východiskom je spoločné ovplyvňovanie správania klientky alebo klienta ním samým a rovnako sociálnym pracovníkom či pracovníčkou.

Aj Levická (2002, 2006) potvrdzuje, že v rámci sociálnej práce sa môžu efektívne využívať aj terapeutické metódy. Sociálnu terapiu chápe ako metódu sociálnej práce v členení podľa druhu činnosti (popri napr. sociálnych službách, sociálnom poradenstve, sociálnej diagnostike a i.). Následne ju konkretizuje doplnením, že „sociálna terapia je svojou podstatou sociálno-výchovným pôsobením na klienta“ (Levická 2002, s. 90; 2006, s. 142), pričom jej základným cieľom je „posilnenie, obnovenie a udržanie pacientovho záujmu o reálny spoločenský život a reálne sociálne vzťahy“ (Levická 2006, s. 143), či komplexnejšie - dosiahnuť nápravu, resp. sanáciu pomerov v jeho osobnom živote, a to prostredníctvom konkrétnej formy sociálnej pomoci. Ide o proces, „založený na dynamickej interakcii medzi klientom a sociálnym pracovníkom“ (Levická 2006, s. 142), s vedomou snahou o formovanie názorov, presvedčení, postojov, citov a konania klientov a klientok. Sociálny pracovník či pracovníčka sa pritom orientujú na mobilizáciu individuálnych zdrojov klientov a klientok a potenciálnych zdrojov v ich bezprostrednom okolí s cieľom vytvárania možností pre získavanie nových zážitkov, najmä pozitívnych.

Levická (2002) predstavuje model etáp sociálnej práce na základe kombinácie amerického a francúzskeho modelu. V rámci tretej etapy, sociálnej intervencie, autorka popisuje viaceré potenciálne možnosti sociálnej práce, pričom sociálnu terapiu chápe ako jednu z pracovných metód a jadro práce s klientom alebo klientkou. Pre označenie etapy sociálnej práce pritom neodporúča používať pojem sociálna terapia, ale sociálna intervencia. Tú definuje ako súbor „metodických postupov, prostredníctvom ktorých pracuje sociálny pracovník s klientom, pričom terapia zostáva len v pozícii jednej z možných pracovných metód sociálneho pracovníka“ (Levická 2002, s. 49).

Ondrejko (2010) uvádza, že socioterapia je prevažne považovaná za liečbu a úpravu stavu chorého jednotlivca, často je i menením, úpravou alebo adaptáciou okolia jednotlivca s cieľom zmierniť tlak okolia a zvýšiť pravdepodobnosť úspechu psychoterapeutickej liečby. Podobne Miková (2009) i Šrobárová (2011) chápu socioterapiu či sociálnu terapiu (používajú ich synonymicky) ako jednu z metód resocializácie. Svoju definíciu utvára Miková (2009, s. 320) v kontexte psychoterapie: „terminom

socioterapia možno označiť alebo sociotechnické prístupy a metódy liečenia psychických porúch (napr. muzikoterapia, terapia tancom, pohybová terapia, terapia maľbou, artterapia), alebo musia používatelia tohto pojmu jeho predmet osobitne vymedziť, hoci i pracovne a účelovo“. Jej cieľom je „zmierniť tlak okolia, zvýšiť pravdepodobnosť úspechu psychoterapeutickej liečby... a optimalizovať sociálne prostredie klienta“ (Ondrejko 2001, in: Miková 2009, s. 321). Tento pojem však považuje za rizikový z dôvodu potenciálneho pripisovania stavu ochorenia, poruchy či patológie sociálnym problémom (a to aj v prípadoch, kedy stav nemožno vnímať ako chorobu, napr. v prípade chudoby).

Na riziká vyplývajúce z medicalizácie problematiky upozorňuje aj Eikermann (1999, in: Miková 2009, s. 322), ktorý pod sociálnu terapiu rozumie „ovplyvnenie psychického ochorenia a psychicky chorého intervenciou v sociálnom kontexte“, pričom sú využívané také súčasti socioterapie ako ergoterapia, pracovná terapia a iné terapeutické postupy. Podobne sa vyjadrujú aj Kapustová (2008, 2009) a opierajúc sa o jej názory aj Širová (2010). Podľa Kapustovej (2008, s. 3-4) ide o socioterapiu v takých situáciách, ak je ako súčasť intervencie využívaný pozitívny potenciál interpersonálnych vzťahov, ale aj spoločne vykonávaná činnosť, sociálne učenie, pričom k cieľom a úlohám socioterapie patrí najmä „zlepšenie sociálnych kompetencií, znovuvytvorenie a udržanie primeraného sociálneho správania; posilnenie, obnovenie a udržanie záujmu klienta o reálny život a reálne vzťahy v ňom; získanie a udržanie sociálnych kontaktov, rozšírenie a skvalitnenie sociálnej siete; sociálne uzdravenie, sociálna rehabilitácia, zvýšenie a udržanie kvality života; reintegrácia klienta do spoločnosti“.

Kým Hartl a Hartlová (2000, s. 550) odlišili v rámci psychologizujúceho pohľadu dva významy pojmu socioterapia, a to ako liečbu chorých s cieľom opätovného začlenenia do spoločnosti a rovnako ako širšiu sociálnu pomoc, napr. spoločensky neprispôsobivým osobám, Labáth (2004), vychádzajúc a dopĺňajúc Fahlbergovú (1990, in: Labáth 2004, s. 107-108) vymedzil ako dôležitý princíp terapie prostredím v rezidenčnej starostlivosti flexibilitu so snahou o podporu zmeny a sebareflexie. Miková (2009) upozorňuje zvlášť na druhý aspekt socioterapie (teda nielen zásahy do okolia klienta či klientky) - a tým je využívanie sociálneho okolia či potenciálu medziľudských vzťahov v prospech klientov a klientok. V tomto význame za centrálny nástroj socioterapeutického pôsobenia považujú Šavrnichová a Rusnáková (2009, s. 20) neformálne medziľudské vzťahy a ich potenciál pozitívne ovplyvniť kvalitu života. Socioterapia, dodávajú autorky, pôsobí prostredníctvom „organizácie psychosociálnych faktorov vlastných ľuďom a medziľudským vzťahom v rámci prirodzeného a usporiadaného terapeutického ekosystému. Jej výsledkom býva zlepšenie sociálneho začlenenia, sociálne fungovania, prežívania kvality života a nadobudnutie životnej spokojnosti“.

Sociálnu terapiu v sociálnej práci Mydlíková, Kovács a Brnula (2009, s. 23) definujú ako „odbornú činnosť na podporu samostatnosti, nezávislosti, sebestačnosti fyzickej osoby rozvojom a návikom zručností alebo aktivizovaním schopností a posilňovaním návykov pri sebaobslužbe, pri úkonoch starostlivosti o domácnosť a pri základných sociálnych aktivitách“. Podľa Mydlíkovej (2004) a Mydlíkovej, Kovácsa a Brnulu (2009) je v prípadoch naplno rozvinutej sociálno-patologickej symptomatológie efektívnejšie využívať nástroje sociálnej terapie, než sociálnej prevencie či poradenstva⁵. K týmto nástrojom následne radia sociálne služby, dávky a kompenzácie, sociálno-právnu ochranu, zároveň však dodávajú, že v rámci terapie sa tiež pracuje s poradenstvom, ako jedným z mnohých nástrojov. Poradenstvo teda vníma Mydlíková (2004) ako jeden z nástrojov terapie. Naopak, Schavel (2002, 2007) sa domnieva, že súčasťou práce s klientkou alebo klientom v rámci špecializovaného sociálneho poradenstva je aj sociálna terapia, rodinná terapia a skupinová terapia.

Podobne, Balogová (2012, 2015), Balogová a Šoltéssová (2014) chápu socioterapiu v kontexte špecializovaného sociálneho poradenstva. Pojmy socioterapia a sociálna terapia používa Balogová (2012, 2015) synonymicky, dodržiavajúc terminológiu citovaných autorov a autoriek. Opierajúc sa o názory Seafor a Horejsi (2003, in: Balogová 2012, s. 240) autorka zahŕňa do sociálnej terapie aj „činnosti dizajnované na modifikovanie alebo úpravu dysfunkčných vzorcov u jednotlivcov alebo rodín v myslení, čítení a správaní“, pričom primárnym zameraním sociálnej terapie je facilitácia zmien u jednotlivca alebo rodiny prostredníctvom tréningov, poradenstva a rôznych foriem terapie. Následne, vychádzajúc z myšlienok Repkovej (2009, in: Balogová 2012, s. 242), formuluje ciele socioterapie v zmysle zamerania na „zlepšenie vzájomnej adaptácie jednotlivcov, rodín, skupín a sociálneho prostredia, v ktorom žijú, a na rozvoj sebarešpektu a sebazodpovednosti jednotlivcov, využívajúc ich individuálne kapacity, medziľudské vzťahy a zdroje poskytnuté komunitou“, pričom takto „formulovaný cieľ predikuje nielen nové prístupy, metódy a formy sociálnej práce a poradenstva“.

⁴ Tiež Kredátus (1999, s. 46) a Kredátus (2007, s. 457).

⁵ Mydlíková (2004, s. 20) sa domnieva, že terapiu je vhodné použiť vtedy, ak je potrebné „liečiť“ ochorenie, teda sociálnu patológiu, v prípade príznakov ochorenia odporúča prevenciu a poradenstvo.

„Ide o stavy, ktoré klienti a klientky nedokážu riešiť vzhľadom k ich nízkej miere psychologickú zrelosti, schopnosti vyrovnávať sa s núdzou, vzhľadom k nedostatočným kompetenciám, čo prenášaním problémov na okolie znefunkčňuje ich sociálny systém do takej miery, že sami situáciu nedokážu zvládnuť.“

Lozsi (2013) chápe socioterapiu (vníma ju ako skrátený názov sociálnej terapie) ako terapiu sociálnych vzťahov a odmieta pozíciu klientky či klienta ako nositeľa problému. Konštatuje, že v rámci socioterapie je nevyhnutné zohľadňovať celý sociálny systém, orientujúc sa na potenciál vzťahov v každej skupine a ich sfunkčnenie. Autorka, rigidne trvajúca na psychologických a psychoterapeutických východiskách, odmieta radiť socioterapiu medzi metódy sociálnej práce, rehabilitácie či resocializácie. Jej základ vníma v psychoterapeutickej činnosti - ide o využívanie psychoterapeutických kompetencií a postupov v práci s klientom, resp. klientkou a ich sociálnymi systémami.

Dobšovič (2013, s. 17), súhlasne s Lozsi, kompletizuje definíciu tvrdiac, že „socioterapia je terapia sociálnych vzťahov“, ktorej cieľom je „zvýšiť kvalitu života jednotlivca“, zmobilizovať jeho vnútorné kapacity jeho sociálnych vzťahov smerom k zmierneniu napätia v jednotlivcovi a v jeho sociálnom systéme“, alebo, ako autor sám sumarizuje (Dobšovič 2013, s. 22), pôsobiť na „sociálne prostredie a sociálny systém klienta, ktorého cieľom je čo najpozitívnejšie ovplyvnenie procesu zmeny klienta a jeho sociálnych vzťahov v zmysle ich znovuoživenia a sfunkčnenia“. Dobšovič (2013, s. 31) zastáva názor, že socioterapeutický zásah je potrebný vtedy, ak ide o problematickú situáciu, vyžadujúcu zameranie na „vzťahy medzi jednotlivcami, jednotlivcom a sociálnym systémom alebo medzi sociálnymi systémami, ktoré sú z rôznych príčin narušené a v ktorých jednotlivci/jednotlivci nemôžu naplno realizovať svoj potenciál“, a tiež takú situáciu, „kde má aspoň jedna zo zúčastnených strán záujem zvýšiť kvalitu života a mobilizovať vnútorné kapacity svoje alebo celého sociálneho systému cestou sfunkčnenia vzťahov“. Pokiaľ ide o situáciu, kedy nenaplnenie potrieb klienta zasahuje aj sociálne vzťahy, je vhodné využiť socioterapiu. Ide o stavy, ktoré klienti a klientky nedokážu riešiť vzhľadom k ich nízkej miere psychologickú zrelosti, schopnosti vyrovnávať sa s núdzou, vzhľadom k nedostatočným kompetenciám, čo prenášaním problémov na okolie znefunkčňuje ich sociálny systém do takej miery, že sami situáciu nedokážu zvládnuť⁶. Autor sa tiež domnieva, že socioterapia nevyužíva činnosti materiálneho a finančného charakteru, dohľadu a evidencie a pracuje s motivovanou klientelou.

Nadväzujúc na uvedené, Šaldová (2013) vymedzuje socioterapiu v troch významoch, a to ako priamu prácu s klientelou a sociálnym okolím; ako korekciu alebo nácvik pre zlepšenie sociálnych vzťahov a ako socioterapiu „mapujúcu“ (detailné zmapovanie systému klientky alebo klienta a ponuka pomoci s cieľom zachytenia klienta vo vhodnej sieti inštitúcií a vzťahov). Táto skupina autorov a autoriek pod vedením Lozsi (2013) vidí a prezentuje jadro socioterapie ako psychoterapiu a jej techniky.

S týmito východiskami nesúhlasí Lovašová (2013). Autorka sociálnu terapiu vníma ako terapeutický prístup v sociálnej práci, pričom socioterapiu definuje ako terapeutický postup (popri realitnej, behaviorálnej, systemickú, komunikačnej a naratívnej terapii).

Sociálnu terapiu a socioterapiu v našej odbornej spisbe explicitne rozlišuje Máteľ (2011, 2013). Sociálnu

terapiu⁸ definuje ako „psycho-sociálne orientovanú intervenciu sociálneho pracovníka s využitím rôznorodých terapeutických metód a techník, ktorej integrálnou súčasťou je vzťah medzi sociálnym pracovníkom a klientom“⁹ (Máteľ 2011, s. 18; 2013, s. 91) a socioterapiu ako „psycho-sociálnu intervenciu orientovanú na obnovenie, posilnenie a terapiu sociálnych vzťahov“ (Máteľ 2011, s. 18; 2013, s. 91), avšak hlbšie túto problematiku nerozpracúva.

Často sa však v slovenskej odbornej spisbe stretávame so stotožnením sociálnej terapie s užším vymedzením sociálnej práce (napr. Žilová 2003; Ondrušová 2009; Novotná 2014 a i.); stotožnením s jednou z etáp sociálnej práce (Novotná a Schimmerlingová 1992; Strieženeč 2001, 2006; Žilová 2003; Havrilová 2007; Hudecová a Brozmanová Gregorová et al. 2008 a i.), príp. sú terapeutické intervencie v sociálnej práci v odborných zdrojoch uvádzané len pod všeobecnejším pojmom terapia (bez bližšej konkretizácie) alebo zdroje explicitne uvádzajú psychoterapiu v sociálnej práci (napr. Levická 2004; Hudecová, Brozmanová Gregorová et al. 2008). Pritom rola sociálneho pracovníka ako terapeuta sa v odbornej spisbe objavuje bežne, napr. Žilová (2000), Levická (2004), Ondrušová (2009) a i.

V českej odbornej literatúre sa k socioterapii autori a autorky vyjadrujú konkrétnejšie. Ich vplyv na „slovenskú sociálnu prácu“ je však zrejmý. V kontexte sociálnej práce ide najmä o Matouška, Vymětal, Ulehlu, Kopřivu, Zakouřilovú, Bobeka a Penišku. Ako základné východisko v českom prostredí sme identifikovali najmä systematický prístup, ktorý akoby predstavoval akúsi tradíciu (najmä Ulehla, Kopřiva, Bobek a Peniška).

„...socioterapia ako „psycho-sociálna intervencia orientovaná na obnovenie, posilnenie a terapia sociálnych vzťahov.“

Socioterapiu Bednářová a Pelech (2003, s. 93) i Matoušek (2008, s. 207) chápu ako „súbor opatrení slúžiacich k priaznivému ovplyvneniu stavu a situácie osôb, ktoré sú z hľadiska vzniku a vývoja negatívnych javov rizikové alebo sa už ocitli v sociálnej núdzi“ smerujúcich k ich „sociálnej rehabilitácii a integrácii“. V tomto význame nadobúda sociálna pomoc charakter terapeutickú činnosti. Matoušek (2008) odlišuje socioterapiu a sociálnu terapiu. Sociálnu terapiu definuje na základe vymedzenia Milne (in: Matoušek 2008, s. 205) ako „profesionálnu intervenciu zameranú na podporu klientových významných blízkych osôb“, ktorej podstatným činiteľom je sociálna opora, ale aj poskytovanie informácií a praktická priama pomoc. Východiskom takéhoto vnímania je psychológia a psychiatria, opierajúc sa o názor, že liečba by mala zasahovať aj sociálnu stránku osobnosti klienta.

Vymětal (2003, s. 239) definuje socioterapiu, v kontexte psychologizujúceho pohľadu, ako súbor opatrení a opatrení, „v ktorých sa využíva liečivý potenciál ľudskej pospolitosti, ľudského spoločenstva. Je to teda pôsobení ľudským prostredím a spoločenskými aktivitami v rámci primárnej, sekundárnej a terciárnej prevencie porúch zdravia“, tiež ako pracovnú metódu, „kedy sociálny aspekt prelína každú činnosť v starostlivosti o pacienta a jeho najbližších“, keďže pacientom je celá rodina. Predovšetkým ide o využívanie prirodzenej pomoci z prostredia, v snahe zabrániť sociálnej izolácii,

⁶ „... podporovaním jeho sociálnej istoty, samostatnosti, zlepšovania komunikácie a znovuzapojenia do spoločnosti v jeho sociálnom systéme“ (Dobšovič 2013, s. 37).

⁷ Na rozdiel od sociálnej práce, ktorá zasahuje v situáciách, kedy nenaplnenie potrieb klienta alebo klientky nezasahuje ich sociálny systém a dokážu svoju situáciu riešiť samostatne, aj na základe poskytnutia potrebných informácií, pričom sa však cieľne nezameriava na osobnostné zrenie a rast klientov a klientok a zlepšovanie ich vzťahov (Dobšovič 2013).

⁸ Máteľ (2011, 2013), opierajúc sa o odporúčia pri používaní pojmu sociálna terapia odlišovať z hľadiska pôvodného profesijného kontextu. Ak je pôvodný kontext terapeutický (a sociálny aspekt je pridaný, ako je to napr. v psychológii a medicíne), ide, ako uvádza Milne (1999, in: Máteľ 2011) doplnený Matouškom (2008, in: Máteľ 2011), o profesionálnu činnosť zameranú na podporu významných osôb klienta či klientky, s nosnou pozornosťou zameranou na sociálnu podporu s využitím emocionálnej opory, poskytnutia informácií a praktickej priamej pomoci. Druhý spôsob nazerania sa vyskytuje najmä v sociálnej pedagogike a sociálnej práci, kedy je pôvodný kontext sociálny a pridáva sa rozmer terapeutický (ako u Kráčekovej-Doškovéj).

⁹ Pritom sa opiera o koncept terapeuticky orientovanej sociálnej práce a znaky terapie, ako ich vymedzil Matoušek (2008).

postupnému zhoršovaniu či chronifikácii problému. Teóriu a prax socioterapie obohatil, o. i., aj vymedzením typov socioterapie, kde odlišil liečbu prostredím; liečebné spoločenstvo; sociorehabilitačné programy; svojopomocné programy a socioterapiu v prirodzenom prostredí.

Stručne sa k problematike vyjadrujú aj Malá a Pavlovský (2002), rozumejú socioterapii ako liečebným postupom vedúcim k zmierneniu vplyvov nepriaznivých sociálnych faktorov na psychické príznaky choroby a k obmedzeniu dôsledkov psychopatologických prejavov vo vzťahu k prostrediu a vzhľadom k sociálnemu postaveniu klienta, a Malíková (2011) vymedzujú jej cieľ v podpore aktivity klienta a prevencii poklesu úbytku (fyzických, duševných a sociálnych) funkcií smerom k minimalizácii závislosti od pomoci iných, resp. ako rozvoj a udržanie osobných a sociálnych zručností, ktoré podporujú začlenenie do prostredia. V kontextoch sociálnej pedagogiky sa tejto problematike venuje Kraus (2008, s. 153), podľa ktorého pri „všetkých sociálno-patologických javoch a sociálne-deviantnom správaní sa pri jeho náprave využívajú tak postupy resocializácie a reedukácie, ako i psychoterapie a socioterapie“. Socioterapiu definuje opierajúc sa o vymedzenie WHO, s konkretizáciou, že ide o „proces úpravy, pozmenovania prostredia s cieľom uľahčiť danému jednotlivcovi adaptáciu“ (Kraus 2008, s. 152), pričom jej súčasťou je aj sociálna rehabilitácia.

Ucelený pohľad na problematiku ponúka Zakouřilová (2008, 2013, 2014), podľa ktorej je sociálna terapia „špecifickým druhom odbornej intervencie, ktorej cieľom je dosahovať priamymi i nepriamymi pôsobením žiaduce zmeny v správaní klienta a v jeho sociálnom okolí, riešiť situáciu, ktoré bezprostredne ohrozuje klienta, a predchádzať vzniku rizikového správania i podmienok, ktoré môžu jeho vznik podporovať“, pričom zahŕňa „vedomú, zámernú, štruktúrovanú a dynamickú interakciu medzi sociálnym pracovníkom a klientom“ (Zakouřilová 2008, s. 7). Poslaním je zväčšiť kapacitu klientov k riešeniu problémov, najmä oporou a vytváraním podmienok pre uplatnenie vlastného potenciálu. K cieľom následne radí prevenciu (na všetkých úrovniach), oporu, adaptáciu na nové prostredie, realistický náhľad na možnosti úpravy problémov, nájdenie zdrojov klienta alebo klientky k riešeniu problémov, zmenu postojev či správania, odstránenie nepriaznivých vplyvov, sociálne začlenenie (Zakouřilová 2008, 2013, 2014), pričom prostriedkami sú (Zakouřilová 2008, 2014) priame opatrenia v prospech klientky alebo klienta, vecné a organizačné opatrenia, posúdenie životnej situácie, sociálno-terapeutický rozhovor, relaxačné techniky, mediácia a mediálne techniky, špeciálne techniky sociálnej terapie (terapeutickými sa stávajú, ak sú využívané odborne a s terapeutickým cieľom).

Systemický prístup v kontexte socioterapie predstavujú Úlehla, Bobek a Peniška. Podľa Úlehlu (2011) je socioterapia samostatná odbornosť charakteristická „svojím cieľom: najst' cesty a spôsoby, ktoré človeku umožnia využiť jeho vlastné zdroje k tomu, aby zapadol do spoločnosti, v ktorej sa pohybuje, a to k spokojnosti svojej i danej spoločnosti. Znamená to hľadať zmenu v predpokladoch a spôsoboch ich naplňovania“. Jej úlohou je vyhľadávať a rozvíjať schopnosť klientky či klienta rozhodnúť sa sám a informovane. Bobek a Peniška (2008, s. 17) definujú socioterapiu ako „súhrn metód, ktoré používame k návratu, opätovnému zapojeniu, uvedeniu ľudí, ktorí nie sú prispôbení novým životným podmienkam, do spoločnosti tak, aby mohli žiť obvyklý, priemerný život, alebo aby dokázali žiť podľa noriem spoločnosti“, dohodnutých medzi terapeutom a klientom, vedúcich k dosiahnutiu klientových cieľov pri súčasnom rešpektovaní záujmov a potrieb sociálneho okolia. Rámcom pre jej chápanie socioterapie v sociálnej práci sú podľa nich koncepty sociálnych systémov a sociálnych domén, kde východiskovou sociálnou doménou pre ukotvenie socioterapie je sociálna práca. Práve toto hľadisko vníma v kontexte širších teoretických východísk ako zásadne. Nosnou myšlienkou je, že terapeut sa okamihom terapie stáva súčasťou a spolutvorcom sociálneho systému klienta, rešpektujúc schopnosť sebaorganizácie, slobodné a vedomé voľby, narušajúc tento systém a podporujúc v hľadaní funkčnej rovnováhy, v rámci sociálnej domény sociálnej práce (jej pravidiel, kontextov).

Prehľad teoreticko-metodologického vymedzenia socioterapie (pričom prehľad definícií sme radili chronologicky) je iba jedným z aspektov, ktorý bude predmetom analýzy, po doplnení o legislatívne a terminologické vymedzenie.

3 Legislatívne vymedzenie socioterapie na Slovensku a v Českej republike

Podľa aktuálne platnej **slovenskej legislatívy** je explicitne sociálna terapia/socioterapia ukotvená v dvoch úpravách.

Prvou je **Nariadenie vlády Slovenskej republiky z 19. mája 2004, ktorým sa ustanovujú katalógy pracovných činností pri výkone práce vo verejnom záujme a o ich zmenách a doplnení č. 341/2004 Z. z.**¹⁰ V jeho Prílohe č. I **Katalóg pracovných činností s prevahou duševnej práce pri výkone práce vo verej-**

nom záujme je (v časti 15. Práca a sociálne veci) v 10. platovej triede¹¹ uvedená v bode 07 **Vykonávanie sociálnej terapie pre občanov, deti alebo mladých dospelých v zariadení sociálnych služieb alebo v zariadení sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately** a v 11. platovej triede uvedená v bode 08 **Koordináčná činnosť pri vypracúvaní individuálnych plánov rozvoja osobnosti dieťaťa alebo mladého dospelého, individuálnych plánov sociálnej práce s rodinou vrátane terapie v zariadení sociálno-právnej ochrany a sociálnej kurately** (s definovanými kvalifikačnými predpokladmi).

Jej výkon je následne detailizovaný **Analytickým listom č. 2404**. Ide o činnosť vyžadujúcu vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa s praxou viac ako 3 roky. Obsahom je výkon odbornej terapeutickú činnosti pre občana, dieťa a mladého dospelého, ktorou: pomáha zmeniť patologické socializačné procesy; pomáha nadobúdať schopnosť k adekvátnejšiemu zvládaniu životných a sociálnych problémov; zabraňuje vzniku, pretrvávaniu a opakovaniu sociálno-patologických javov; aktívne pôsobí na zmeny sociálneho prostredia tak, aby sa rozvíjala jeho sebaúcta autonómia a spoločenské interakcie; posilňuje schopnosť rozhodovať o sebe a svojom živote; pomáha pri stimulácii vývinu reči, myslenia a predstavivosti, sociálneho vývinu napr. cez spoločné zamestnania; podporuje samostatnosť a orientáciu v priestore; pomáha rehabilitovať narušené funkcie; odstraňuje alebo zmierňuje poruchy správania a výchovné problémy; pôsobí na rozvoj pozitívnych vlastností osobnosti a prevenciu psychických a sociálnych patologických javov; rozvíja jemnú a hrubú motoriku; odstraňuje alebo zmierňuje psychické napätie a fobie; rozvíja vyjadrovanie, tvorivosť, fantáziu, precvičuje zajakavosť; odstraňuje alebo zmierňuje poruchy pozornosti a emocionálne poruchy.

Sociálny terapeut pritom pri výkone sociálnej terapie „využíva k liečebným cieľom formy a prostriedky adekvátne umeleckým formám, využíva hmatové, estetické a emocionálne zážitky, využíva rôzne formy terapií napr. animoterapiu, aromaterapiu, arteterapiu, biblioterapiu, činnosťnú terapiu, dramatoterapiu, kineziológiu, muzikoterapiu, psychomotorickú terapiu, terapiu hrou, ergoterapiu“ a o vykonávanej terapii vedie dokumentáciu.

Taktiež socioterapiu nachádzame v **Zákone č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov**, kde v § 131 Činnosti výchovného a psychologického poradenstva v odstavci 4) je popísaná sociálna činnosť, ktorá je zameraná na a) sledovanie a hodnotenie správania detí metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi súčasným poznatkom sociálnej pedagogiky a stavu praxe, b) sociálne poradenstvo, c) socioterapiu a d) používanie diagnostických metód sociálnej pedagogiky. Táto činnosť však už v platnej legislatíve detailizovaná nie je, a to ani v **Zákone č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov**.

V rezorte školstva je tiež doposiaľ platná aj **Metodická príručka pre CPPPaP, verzia 4.4 z roku 2010**, podľa ktorej sa sociálnu terapiu rozumejú „ovplyvňovanie sociálnych vzťahov dieťaťa, mládeže a skupiny detí, mládeže v podmienkach škôl a školských zariadení socioterapeutickými metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi súčasným poznatkom sociálnych (sociologických) vied a stavu praxe“, pričom „k jej metódam patrí socioterapia, kompenzácia nevhodných podnetov, posilnenie vlastnej kompetencie, plánovanie pozitívnej perspektívy, sociodráma a iné“ (ÚIPŠ: **Metodická príručka pre CPPPaP k SW EvuPP, verzia 4.4, s. 44**). Socioterapia je následne definovaná ako úprava faktorov sociálneho prostredia tak, aby čo najpriaznivejšie podporovali a ovplyvňovali pozitívny priebeh liečby klienta alebo klientky. V týchto súvislostiach však ide o vymedzenie činností sociálneho pedagoga.

Inak sa platná legislatíva v našich podmienkach o socioterapii, resp. sociálnej terapii explicitne nezmiňuje. Samostatný zákon upravujúci túto činnosť na Slovensku zatiaľ nie je v platnosti. **Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách** rieši len vybrané metódy socioterapie, v § 61 (ôsma hlava – spoločné ustanovenia pri poskytovaní sociálnych služieb, ods. 8), kde sa uvádza, že „ak má poskytovateľ sociálnej služby na to vytvorené podmienky, môže vykonávať na účel zvýšenia kvality poskytovanej sociálnej služby muzikoterapiu, arteterapiu, hipoterapiu, canisterapiu, biblioterapiu, hydroterapiu, aromaterapiu a činnosťnú terapiu“¹².

V **Českej republike** je v platnosti **Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálnych službách**, ktorý definuje sociálne terapeutickú činnosť ako jednu zo základných činností pri poskytovaní sociálnych služieb (podľa § 35). Sociálne terapeutické činnosti chápe ako súčasť sociálneho poradenstva, pričom táto služba vždy obsahuje sprostredkovanie kontaktu so spoločenským prostredím; sociálne terapeutické činnosti a pomoc pri uplatňovaní práv, oprávnených záujmov a pri obstarávaní osobných záležitostí.¹³

¹⁰ V roku 2008 bolo nariadenie novelizované **Nariadením vlády Slovenskej republiky č. 588/2008 Z. z.**, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 341/2004 Z. z., ktorým sa ustanovujú katalógy pracovných činností pri výkone práce vo verejnom záujme a o ich zmenách a doplnení v znení nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 151/2007 Z. z. Toto nariadenie v bode 52 doplnilo pracovné činnosti 06 až 08, kde činnosť 07 už bola vykonávaním sociálnej terapie pre občanov, deti alebo mladých dospelých...

¹¹ Charakteristiky platových tried pre pracovné činnosti s prevahou duševnej práce pri výkone práce vo verejnom záujme sú predmetom úpravy **Zákona č. 553/2003 Z. z. o odmeňovaní niektorých zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme a o zmene a doplnení niektorých zákonov**.

¹² Konkrétne kvalifikačné predpoklady sú následne predmetom úpravy § 84 **Zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách**. Táto časť zákona upravuje predpoklady k výkonu špecializovaného sociálneho poradenstva, ak by vychádzame z ukotvenia socioterapie v jeho kontextoch.

¹³ Sociálne terapeutické činnosti sú tiež súčasťou služieb sociálnej starostlivosti, napr. stacionárov, domovov pre seniorov atď. V rámci sociálnej prevencie tiež v rámci služieb včasnej starostlivosti, v domoch na pol ceste, v kontaktných centrách, v terapeutických komunitách atď.

„... česká legislativa akoby nerozlišovala medzi pojmi sociálna terapia a socioterapia, podobne, ako slovenská. Nosne sú zadefinované konkrétne sociálne terapeutické činnosti a povinnosť jednotlivých zariadení tieto činnosti realizovať.“

Aj Vyhláška č. 505/2006 Sb., ktorou sa provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, popisuje sociálne terapeutické činnosti ako súčasť odborného sociálneho poradenstva (podľa § 4) a chápe ich ako také činnosti, ktorých poskytovanie vedie k rozvoju alebo udržaniu osobných a sociálnych schopností a zručností podporujúcich sociálne začleňovanie osôb. Sú teda súčasťou činnosti takmer všetkých zariadení¹⁴ sociálnych služieb, pričom v jednotlivých prípadoch vyhláška dopĺňa základnú definíciu sociálne terapeutických činností.

Ako je uvedené, česká legislativa akoby nerozlišovala medzi pojmi sociálna terapia a socioterapia, podobne, ako slovenská. Nosne sú zadefinované konkrétne sociálne terapeutické činnosti a povinnosť jednotlivých zariadení tieto činnosti realizovať. Teda ani legislatívne vymedzenie neponúka jednoznačnú definíciu socioterapie. Naše snahy o doplnenie tohto „prázdneho“ miesta v teórii sociálnej práce zameriame aj do oblasti terminológie využívané v predmetnej problematike.

4 Terminologický exkurz

V zahraničnej odbornej spisbe, ako aj terminologických slovníkoch sociálnej práce a terapií, sa stretávame s využívaním troch pojmov v súvislosti s tým, čo budeme my chápať ako socioterapiu: „social treatment“, „social therapy“ a „sociotherapy“. Obdobne, aj v slovenskej literatúre sa používajú pojmy sociálna terapia a socioterapia.

Pre Richmond (1922) bol „social treatment“ jednou z dvoch základných metód prípadovej sociálnej práce (druhou bola sociálna diagnóza). Predpokladala, že „social treatment“ je kombináciou služieb, ktoré umožňujú optimalizáciu individuálneho a sociálneho prostredia, prostredníctvom reedukácie a zmien v sociálnych sieťach, medzi rodinnými členmi, priateľmi, susedmi, školami. Aj ďalší autori a autorky v minulosti používali „social treatment“ iba v kontexte prípadovej sociálnej práce, opierajúc sa presvedčenie, že tento pojem zahŕňa pomoc jednotlivcovi i rodinnú rehabilitáciu. Išlo však o obdobie, kedy skupinová a komunitná práca neboli separované ako samostatné metódy, ale vnímané ako prirodzený spôsob pomoci jednotlivcom i rodinám (Siporin 1974).

Whittaker (1974, in: Whittaker a Garbarino 1983, s. 48) chápe „social treatment“ ako prístup k interpersonálnemu pomáhaniu, ktorý využíva priame a nepriame stratégie intervencií k dosiahnutiu alebo zlepšeniu sociálneho fungovania a zvládania sociálnych problémov jednotlivcov, rodín, malých skupín a zvládania sociálnych problémov. Ide teda nie o metódu pomoci, resp. súbor rôznych metód, ale spôsob nazerania na prax či konceptuálny rámec v poskytovaní služieb, pokrývajúci všetky spôsoby priamych metód (na mikro aj makroúrovni) (Whittaker 2009).

V pojmoch „treatment“, „therapy“, „...“ sa Woods a Hollis (1990, s. 6) rozhodli používať pojem „treatment“ v jeho všeobecnom význame – „dealing with“ (zaoberať sa) alebo „acting or behaving toward another person in some specific way“ (konať a správať sa voči inej osobe zvláštnym spôsobom). Pojem „therapy“ chápu ako činnosť, „v ktorej sú sociálne a psychologické prostriedky využívané k tomu, aby umožnili jednotlivcom (samotným alebo v rodinách či iných skupinách) zvládnuť ekologické, interpersonálne a intrapsychické dilemy a interakcie medzi nimi, ktoré spôsobujú ich osobné utrpenie“ (Woods a Hollis 1990, s. 6). Terapia je tak podľa auto-

riek špecifickým spôsobom realizácie „treatment“¹⁵ s dôrazom na environmentálny aspekt.

Podobne, Barker (2003) definuje „social therapy“ ako aplikovanú na činnosť sociálnych pracovníkov a pracovníčok umožňujúcu environmentálnu podporu klientom a klientkam a napomáhajúcu riešiť sociálne problémy a konflikty. Na rozdiel od termínu „social treatment“, ktorý podľa Barkera (2003, s. 441) odkazuje na „nápravu alebo zmiernenie poruchy, choroby alebo problému“, pričom tento termín sa v súčasnosti sa nahrádza pojmom intervencia, pretože nemá medicínsku konotáciu a umožňuje riešenie širšej škály problémov.

Ako vyplýva z vyššie uvedeného, „social treatment“ vnímajú autorky a autori skôr v širších kontextoch než „social therapy“.

Naopak, Campbell (2004) vníma „social therapy“ ako najširší pojem. Je to forma rehabilitačnej terapie prioritne zameranej na klientovu úroveň sociálneho fungovania a zacielená na zvýšenie jeho schopnosti fungovať sociálne žiaducim spôsobom. „Social therapy“ zahŕňa množstvo socio-environmentálnych prístupov, ktoré sa týkajú klientovho správania skôr ako jeho intrapsychického stavu. Podľa autora je „sociotherapy“ každý typ „treatmentu“, ktorého primárny dôraz je kladený na socio-environmentálne a interpersonálne faktory vo vzájomnom prispôbovaní.

Na základe uvedenej analýzy sa prikláňame v kontexte nášho chápania socioterapie skôr k pojmu „social therapy“, než „social treatment“. Ako ďalší argument na podporu nášho rozhodnutia môžeme využiť úvahu Taft (1932, in: Abels a Abels 2001, s. 13), podľa ktorej slovo „therapy“ neimplikuje manipuláciu jednej osoby voči druhej, ako v prípade slova „treatment“. Autorka sa pritom opiera o semiotickú analýzu týchto pojmov. Tvrdí, že sloveso „to treat“ odkazuje na aplikáciu určitého procesu na niekom či niečom. Pritom pre pojem „therapy“ neexistuje v anglickom jazyku sloveso¹⁶. A teda, akoby vylučuje možnosť „robiť čokoľvek na komkoľvek“, lepšie reprezentuje prebiehajúci proces, vylučujúc použitie. Ako autorka pokračuje (Taft 1932, in: Abels a Abels 2001, s. 13): „prišla by som si, aby slovo „therapy“ s plnou silou svojho odvodenia, pokrylo proces, ktorý považujeme za nejakú a niečo kuratívne, liečebné a, ak sme dostatočne úprimní

a odvážni, musíme priznať, že je mimo našu kontrolu“.

Hoci sme sa priklonili skôr k pojmu „therapy“ než „treatment“, ostáva ešte identifikovať vzťah medzi pojmi **sociálna terapia a socioterapia**, ktoré sa v slovenskom i českom kontexte zväčša používajú ako synonymá. Aj keď je táto prax bežná, dospeli sme k zisteniu, že pri dôslednom používaní terminológie nie je možné tieto dva pojmy ako synonymá vnímať do dôsledkov. Opierame sa pritom najmä o skutočnosť, že v zahraničnej spisbe je pojem sociálna terapia vyhradený pre označenie špecifického prístupu či konceptu, predstaveného v roku 1970 Newmanom a neskôr detailizovaného Holzman, podľa ktorých je „social therapy“ (alebo širšie prax/teória terapie) nie-medicínskym modelovým prístupom k ľudskému vývinu a učeniu, formulovaným

¹⁴ Výnimkou sú napr. základné sociálne poradenstvo, osobná asistencia, telefonická krízová pomoc, nočné služby atď.

¹⁵ Woods a Hollis (1990) zároveň upozorňujú na významovú zaťaženosť pojmov „treatment“ a „therapy“ v kontexte medicínskeho chápania choroby. Predovšetkým „therapy“ odkazuje skôr na chorobu, ako na zdravie, preto viacerí prípadoví pracovníci uprednostňujú zastrešujúci pojem „intervention“. Ako uvádza Barker (2003, s. 434), v rámci „therapy“ ide o systematický proces a aktivitu zameranú na nápravu, liečbu alebo obmedzovanie niektorých ochorení, zdravotného postihnutia alebo problému. Sociálni pracovníci a pracovníčky často používajú tento termín ako synonymum pre psychoterapiu, psychosociálnu terapiu, rekreačnú terapiu a pod. a používajú tieto konkrétnejšie termíny.

¹⁶ Od slova „therapy“ nie je možné obdobným spôsobom vytvoriť sloveso a práve sloveso odkazuje na aktivitu a zameranosť na niečo, resp. niekoho.

na hranici kritických a postmoderných konceptov v psychológii (Holzman a Newman 1979, 2012; Holzman 1996, 2011, 2013; Newman 2003; Holzman a Mendez 2003; Newman a Holzman 2006). Preto sme sa rozhodli používať výhradne pojem socioterapia.

5 Charakteristika socioterapie

Na základe uvedeného sme sa rozhodli vytvoriť súhrnnú definíciu a charakteristiku socioterapie, ako ju budeme chápať my. Opierame sa pritom o niekoľko kľúčových momentov, ktoré sme v predchádzajúcom skúmaní identifikovali:

- * terminologické nejasnosti,
- * identifikácia socioterapie ako etapy, metódy či intervencie,
- * zameranie socioterapie na vzťahy.

V rámci terminológie, ako sme prezentovali vyššie, sme sa rozhodli používať výhradne pojem **socioterapia**, ktorý ako jediný považujeme za dostatočne vymedzený (odlišný od podobných pojmov) a jednoznačný (neobsahujúci iné možné odkazy) na to, aby bolo možné v ďalšej našej práci sa ňou opierať.

Ako zásadná sa pri skúmaní teoreticko-metodologického vymedzenia socioterapie ukázala identifikácia socioterapie ako druhu praxe. Na základe prvého preskúmania sme dospeli k záveru, že rôzni autori a autorky pristupujú k chápaniu socioterapie v dvoch rovinách: buď ako k etape, alebo - prevažne - ako k metóde. Je preto nevyhnutné hlbšie vymedzenie metódy, techniky, prístupu či intervencie v sociálnej práci, v porovnaní s tými, s ktorými pracovali analyzované texty.

Pri vymedzení metódy je možné odkázať napríklad chápanie **metódy sociálnej práce** ako postupov viazaných „na cieľový subjekt, na jeho aktuálnu situáciu, na relevantný vzťahový kontext a niekedy aj na systémové väzby (Matoušek 2003, s. 13), resp. ako „špecifických postupov sociálnych pracovníkov definované cieľom alebo cieľovou skupinou“ (Matoušek 2008, s. 100). Strieženec (2006, s. 79) ich definuje ako „*spôsoby, ako dosiahnuť konkrétny teoretický i praktický cieľ, ako pomocou konkrétnych princípov dosiahnuť pravdivé poznanie, spôsoby, ktorými sa získavajú, klasifikujú a vysvetľujú nové vedecké poznatky. Je to zámerný, cieľavedomý, uvedomelý postup v sociálnej práci*“. Podobne Smutek (2006), opierajúc sa o východiská ekologickej perspektívy, definuje metódu ako „*systematický proces usporiadania aktivít pri snahe o ich fungovanie*“ či systematickú cestu, prostredníctvom ktorej sociálni pracovníci a pracovníčky mediujú vzťah medzi jednotlivcami a prostredím.

Levícká (2002) vymedzuje dva prístupy k definovaniu metód sociálnej práce:

- * prístup snažiaci sa o definíciu metódy opierajúci sa o jej vonkajšie charakteristiky, ako prezentuje definícia de Robertis (1998, in: Levická 2002, s. 9), podľa ktorej je metódou sociálnej práce „*spôsob postupovania sociálneho pracovníka, ktorý sa začína prvým stretnutím s klientom a trvá až do skončenia práce s týmto klientom*“;
- * prístup zameraný na objasnenie, popis a analýzu jednotlivých krokov, typických pre konkrétne profesionálne správanie. Tu uvádza Levická definíciu Charvátovej (1999, in: Levická 2002, s. 9-10), ktorá metódou rozumie „*súhrn návodov na splnenie určitej úlohy, ktoré vychádzajú z metodológie príslušného vedeckého alebo aplikovaného odboru s cieľom viac či menej normatívnym spôsobom zabezpečiť vzájomnú porovnateľnosť rozličných výsledkov*“.

Levícká (2002, s. 9) tak chápe metódu ako presne vymedzený a definovaný spôsob poznania a riešenia sociálnych javov a upozorňuje, že „*chápanie metódy ako presne stanoveného sledu následných krokov sa v metodológii sociálnej práce s malými modifikáciami udržalo v podstate dodnes*“.

Pre potreby našej práce sme sa však rozhodli vychádzať hlavne z Levickej, sumarizujúcej svoj názor opierajúc sa o viaceré zdroje (najmä Hoffmanna a Wendta): „*metóda je štruktúrovaním zamýšľaného konania do jednotlivých fáz práce, ktoré sú výsledkom ich predchádzajúceho overenia v praxi*“ (Levícká 2006, s. 84)¹⁷, pričom „*metódy v sebe obsahujú zároveň aj pravidlá pre ich konkrétne použitie*“ (Levícká 2006, s. 89).

V súvislosti s problematikou metód sociálnej práce sa stretávame s pojmom **technika sociálnej práce**.

Techniku Levická (2006, s. 89-90) chápe ako „*profesionálnu odpoveď na detaily klientovho problému, ktoré sa objavujú počas práce s klientom od identifikácie jeho problému až po snahu o jeho riešenie*“ alebo tiež ako „*individuálnu variantu, čiže prispôbenie si metódy vlastným možnostiam na základe individuálnej reinterpretácie všeobecného vzoru, pričom jej základné atribúty zostávajú zachované*“ (ide teda o jemné odlišnosti pri aplikácii všeobecného rámca metodického konania v kontexte konkrétneho prípadu v praxi).

V prvej fáze skúmania sme sa priklonili skôr k chápaniu **socioterapie ako metódy**. Pri hlbšom skúmaní sme však dospeli k názoru, že vymedzenie metódy nie je pre socioterapiu postačujúce. Hoci podobne, ako metóda má svoje techniky, aj socioterapia využíva rôzne postupy (ako napr. sociálne poradenstvo, sociálna prevencia, sociálna rehabilitácia, sanácia rodiny a pod.), tieto však nie je možné považovať za techniky, ale skôr metódy. Zdá sa teda, že socioterapia si vyžaduje širší pojem, než je metóda. V tomto kontexte sa prikláňame k názoru autoriek a autorov, ktorí, v texte vyššie, **socioterapiu** definujú **ako súhrn metód** (napr. Bobek a Peniška 2008; Zakouřilová 2008, 2014 a i.).

Pri vymedzovaní konceptu sa Levická opiera o myšlienku, ako ich uvádza Galuske (2001, in: Levická 2006), vymedzujúci **koncept** na základe odlišenia troch elementov metodického konania. „*Koncept predstavuje prvý plán, určitú sumu vhodných intervenčných zásahov, ktoré sú vo všeobecnosti používané pri riešení obdobných sociálnych problémov*“ (Levícká 2006, s. 78). Ide o určitý model konania, charakteristický jednou myšlienkovou rovinou cieľov, obsahov, metód a samotného konania (Geissler-Hege 1997, in: Levická 2006), v praxi vychádza z orientácie na konkrétnu oblasť teórie sociálnej práce. „*Prostredníctvom konceptu je tak vyjadrené samotné chápanie sociálnej práce*“ (Levícká 2006, s. 81). Mátel (2013) stotožňuje Levickej chápanie konceptu s definovaním prístupu podľa Matouška (2011, s. 24). Ten vníma prístup ako komplexný pojem, ktorý „*vyjadruje preferované nastavenie pracovníka/organizácie a všeobecne určený rozsah i cieľ práce*“.

Na základe uvedeného sa prikláňame k chápaniu **socioterapie ako druhu sociálnej intervencie**.

Sociálnu intervenciu definuje Matoušek (2008, s. 81) ako odborný zásah, občas synonymicky používaný v spojení s terapiou. Avšak sociálna intervencia má širší význam. Smutek (2006) chápe intervenciu ako uvedenie, plánovanie aktivít v procese sociálnej práce zameranú na zmenu. Podľa Levickej (2004, s. 118) sa termín intervencia v súčasnosti „*používa na označenie zámerného zasahovania do spôsobov konania jednotlivcov, skupín či inštitúcií, do ich životných a pracovných podmienok, do štruktúry vzťahov a pod.*“ Lorenz (2007, s. 63) dopĺňa, že „*sociálna intervencia je vždy spoločným dielom rôznych aktérov, sociálnych a iných profesionálov, ľudí reprezentujúcich sociálnu sieť klienta a predovšetkým klientov samotných [...] a musí zahŕňať priamu a nepriamu intervenciu*“.

Musil (2013, s. 238) konkretizuje, že ide o „*súhrnné označenie pre rôzne typy opatrení, ktoré sa vyznačujú dvoma rysmi*“, a to opatrenia usilujúce o zmenu sociálneho prostredia ľudí (ktorých sa týkajú problémy vo vzťahoch alebo v životných podmienkach) a opatrenia vedome uplatňované účastníkmi riešenia problému ako nástroje naplňovania cieľov smerom k prekonaniu problémov. Ide o „*širokú škálu rôznorodých opatrení, pre ktoré je síce charakteristické pôsobenie na sociálne prostredie, ktoré sa však líšia aj typológiu, ktorá napomáha porozumieť tejto variabilite. Rozlišuje sociálne intervencie na základe mikro, mezo alebo makrosociálneho zamerania a tiež podľa spôsobu ich realizácie (na situačné a procedurálne)*. Najvšeobecnejšiu definíciu intervencie ponúka, podľa nášho názoru, Mátel (2011), podľa ktorého je intervencia cieľavedomým odborným zasahovaním sociálnych pracovníkov do sociálneho fungovania klientov, kde pracovník zasahuje klienta a jeho problémy.

Za podstatnú považujeme definíciu Zakouřilovej (2008, s. 7), ktorú sme v texte uviedli už skôr uviedli, ale považujeme za dôležité sa k nej v tento moment vrátiť. Podľa nej je sociálna terapia „*špecifickým druhom odbornej intervencie, ktorej cieľom je dosahovať priamym i nepriamym pôsobením žiaduce zmeny v správaní klienta a v jeho sociálnom okolí, riešiť situáciu, ktorá bezprostredne ohrozuje klienta, a predchádzať vzniku rizikového správania i podmienok, ktoré môžu jeho vznik podporovať*“. Rozhodli sme sa, súhlasne s autorkou, vnímať socioterapiu ako druh sociálnej intervencie využívajúci vlastné metódy a techniky, pričom je potrebné si uvedomiť, že na voľbu konkrétnej intervencie majú vplyv rôzne východiská toho-ktorého sociálneho pracovníka či pracovníčky, prirodzene inklínujúceho k odlišným konceptom či prístupom v sociálnej práci.

Aký druh intervencie je teda socioterapia?

Z vyššie rozpracovaného vyplýva, že primárnym znakom socioterapie je **zameranosť na vzťahy**. Tieto vzťahy sú zamerané na **aktivizáciu potenciálu klienta, klientovho prostredia a klienta v prostredí**. Pokiaľ hovoríme o vzťahoch, v kontexte socioterapie máme na mysli najmä sociálny potenciál týchto vzťahov:

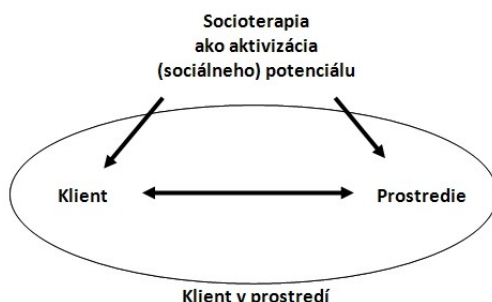
- * sociálny potenciál klienta v zmysle jeho sebaaktualizácie;
- * sociálny potenciál klientovho prostredia v dvojzmysle, a to s cieľom podpory klientovej sebaaktualizácie a/alebo s cieľom odstránenia prekážok sebaaktualizácie;
- * aktivizácia sociálneho potenciálu klienta v prostredí v zmysle podpory vzájomného prispôbenia.

¹⁷ „*Jednotlivé fázy sú výsledkom zhody teoretikov, vyplývajúcej z procesu objektívneho poznania konania orientovaného na úspešnosť pracovných postupov vo vzťahu k účelu a cieľu. Pričom celok je charakteristický práve určitým usporiadaním jednotlivých krokov. Tieto kroky nazývame fázy alebo etapy metódy*“ (Levícká 2006, s. 84).

„V kontexte socioterapie zásadnú úlohu zohráva terapeutický vzťah, ktorý je nielen nevyhnutným predpokladom a účinným terapeutickým faktorom, ale aj prostriedkom terapie.“

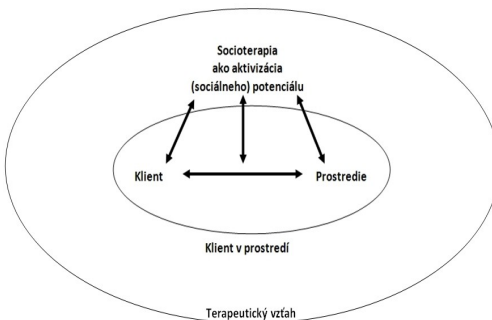
V prvom a druhom prípade ide o zameranie na klienta (buď jeho vlastnou aktivitou voči sebe, alebo aktivitou, pôsobením prostredia voči nemu). V treťom prípade ide nielen o aktivitu klienta voči sebe, ale aj voči svojmu prostrediu, ako ukazuje graf č. 1.

Graf č. 1 Socioterapia ako aktivizácia (sociálneho) potenciálu

V kontexte socioterapie, okrem uvedených vzťahov, zásadnú úlohu zohráva **terapeutický vzťah**, ktorý je nielen nevyhnutným predpokladom a účinným terapeutickým faktorom, ale aj prostriedkom terapie. Jeho doplnením sa grafické znázornenie socioterapie stáva úplným, ako prezentuje graf č. 2.

Graf č. 2 Socioterapia ako aktivizácia (sociálneho) potenciálu prostredníctvom (socio)terapeutického vzťahu

Sumarizujúc, socioterapiu vnímame ako druh intervencie v sociálnej práci, ktorý sa môže opierať o rôzne prístupy (koncepty), pričom využíva rozmanité metódy, formy a techniky práce, ktorej cieľom je aktivizácia (sociálneho) potenciálu klienta, s dôrazom na vzťahy klienta k prostrediu, prostredia klienta a klienta v prostredí, pričom dôležitú úlohu zohráva terapeutický vzťah.

Príspevok vyšiel ako súčasť riešenia grantovej úlohy VEGA MŠVVaŠ SR č. 1/0927/14 Aspekty profesionalizácie canisterapie v kontexte teórie sociálnej práce

Zoznam bibliografických odkazov

ABELS, Paul a Sonia L. ABELS, 2001. *Understanding Narrative Therapy. A Guidebook for the Social Worker*. New York: Springer Publishing Company, Inc. ISBN 0-8261-1382-6.
Balogová, Beáta a Denisa Šoltésová, 2014. Komparatívno-obsahová analýza stavu socioterapie na Slovensku a v stredoeurópskom a anglosaskom prostredí ako východisko ľudských práv. In: *Sociálna práca v kontextu ľudských práv. Sborník z konferencie XI. Hradecké dny sociálnej práce, Hradec Králové 10. a 11. tíjna 2014*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 359-366. ISBN 978-80-7435-533-2.

- BALOGOVÁ, Beáta, 2012. Socioterapeutické príležitosti a bariéry sociálnych pracovníkov. In: *Výzvy a trendy vo vzdelávaní v sociálnej práci. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 26.-27. apríla 2012 v Prešove* [online]. Prešov: FF PU, s. 238-244. ISBN 978-80-555-0613-5. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova4>.
BALOGOVÁ, Beáta, 2015. Sociálne služby. In: E. HVIŽDOVÁ, B. BALOGOVÁ a A. SEDLÁKOVÁ. *Marketing sociálnych služieb s dôrazom na arteterapiu a výtvarné umenie*. Prešov: FF PU, s. 45-67. ISBN 978-80-555-1271-6.
BARKER, Robert L., 2003. *The Social Work Dictionary*. 5th Edition. Washington: NASW. ISBN 0-87101-355-X.
BEDNÁŘOVÁ, Zdena a Lubomír PELECH, 2003. *Slabikář sociální práce na ulici. Supervize, streetwork, financování*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-148-8.
BLECHOVÁ, Zuzana, 2012. Česká socioterapie. In: *Socioterapia* [online]. ISSN 1338-7138. Roč. II., č. 3, s. 1-2. Dostupné z: <http://www.socioterapia.sk/>.
BOBEK, Milan a Petr PENÍŠKA, 2008. *Práce s lidmi. Učebnice poradenství, koučování, terapie a socioterapie pro pomáhající profese*. Brno: NC Publishing. ISBN 978-80-903858-2-5.
BRNULA, Peter, 2014. Život Marie Krakešovej. In: P. BRNULA, P. KODYMOVÁ a R. MICHELOVÁ. *Marie Krakešová. Priekopníčka teórie sociálnej práce v Československu*. Bratislava: Iris, s. 35-44. ISBN 978-80-89726-00-4.
BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, Alžbeta, 2008. Teória a metodika sociálnej práce s rodinou. In: A. HUDECOVÁ, A. BROZMANOVÁ GREGOROVÁ et al. *Sociálna práca s rodinou*. Banská Bystrica: PF UMB, s. 47-87. ISBN 978-80-8083-597-2.
CAMPBELL, Robert Jean, 2004. *Campbell's Psychiatric Dictionary*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19-515221-2.
DOBŠOVIČ, Ľudovít, 2013. Základné pojmy. In: L. LOZSI a kolektív. *Socioterapia*. Bratislava: ASaP, s. 13-48. ISBN 978-80-971386-0-8.
DVORSKÁ, Soňa a Michaela ŠAVRNOCHOVÁ, 2010. *Súčasný stav resocializácie v socioterapeutických kluboch na Slovensku*. Ružomberok: VERBUM. ISBN 978-80-8084-545-2.
HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-569-1.
HAVRILOVÁ, Marcela, 2007. Případová sociální práce. In: A. TOKÁŘOVÁ a kol. *Sociální práce. Kapitoly z dějin, teorie a metodiky sociální práce*. Vydání třetí. Prešov: Akcent Print, s. 441-451. ISBN 978-80-969419-8-8.
HOLLSTEIN-BRINKMANN, Heino, 2001. *Sociální práce a systémové teorie*. Trnava: FZaSP TU v Trnave. ISBN 80-88908-78-7.
HOLZMAN, Lois a Fred NEWMAN, 1979. *The Practice of Method: An Introduction to the Foundations of Social Therapy*. New York: New York Institute for Social Therapy and Research. ISBN neuvedené.
HOLZMAN, Lois a Fred NEWMAN, 2012. Activity and Performance (and their Discourses) in Social Therapeutic Method. In: T. STRONG a A. LOCK, eds. *Discursive Perspectives in Therapeutic Practice*. Oxford: Oxford University Press, pp. 184-195. ISBN 9780199592753.
HOLZMAN, Lois a Rafael MENDEZ, 2003. *Psychological Investigations: A Clinician's Guide to Social Therapy*. New York: Brunner-Routledge. ISBN 978-0415944052.
HOLZMAN, Lois, 1996. Newman's practice of method completes Vygotsky. In: I. PARKER a R. SPEARS, eds. *Psychology and Society: Radical Theory and Practice*. London: Pluto Press, pp. 128-138. ISBN 978-0745308791.
HOLZMAN, Lois, 2011. How Much of a Loss is the Loss of Self? Understanding Vygotsky from a Social Therapeutic Perspective and Vice Versa. In: *New Ideas in Psychology* [online]. Vol. 29, No 2, pp. 98-105. ISSN 0732-118X. Dostupné z: <http://loisholzman.org/wp-content/uploads/2008/11/LossSelf.pdf>.
HOLZMAN, Lois, 2013. Critical Psychology, Philosophy and Social Therapy. In: *Human Studies*. Vol. 36 Issue 4, pp. 471-499. ISSN 1572-851X.
HUDECOVÁ, Anna, Alžbeta BROZMANOVÁ GREGOROVÁ a kolektív, 2008. *Sociálna práca s rodinou*. Banská Bystrica: PF UMB. ISBN 978-80-8083-597-2.
CHYTIL, Oldřich, 2006. „Czech Republic: Is Social Work a Science or Is It Just a Profession?“ In: *Social Work and Society*. Vol. 4, No. 2, pp. 330-340. ISSN 1613-8953.
KAPUSTOVÁ, Karin, 2008. Kde všude je přítomná a užitočná? In: *Čistý deň*. Roč. 6, č. 3, s. 3-5. ISSN 1336-4243.
KAPUSTOVÁ, Karin, 2009. Špecifika terapeutické komunity pre závislých. In: *Čistý deň*. Roč. 7, č. 1, s. 3-4. ISSN 1336-4243.
KOPŘIVA, Karel, 2013. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0528-9.
KRAKEŠ, Josef a Marie KRAKEŠOVÁ-DOŠKOVÁ, 1934. *Sociální případ*. Praha: Organizace sociálních pracovníků v Praze. ISBN neuvedené.
KRAKEŠOVÁ, Marie, 1948. *Úvod do praxe na sociálních klinikách*. Praha: Sociální fakulta VŠPS. ISBN neuvedené.
KRAKEŠOVÁ, Marie, 1973a. *Výchovná sociální terapie*. I. díl. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSR. ISBN neuvedené.
KRAKEŠOVÁ, Marie, 1973b. *Výchovná sociální terapie*. II. díl. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSR. ISBN neuvedené.
KRAKEŠOVÁ-DOŠKOVÁ, Marie, 1946. *Psychogenese sociálních případů*. Praha: Nová Osvěta. ISBN neuvedené.
KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 80-736-7383-3.
KREDÁTUS, Jozef, 1996. *Můj otec už nepije. Poznámky o alkoholu, abstinenci a abstinencích*. Prešov: SAVV, MMU Andy Warhola v Medzilaborciach. ISBN 80-901139-8-2.
KREDÁTUS, Jozef, 1999. *Nevstupuj do začarovaného kruhu drogy. Kapitoly o fajčení, alkoholizme a drogových závislostiach*. Prešov: SAVV, MMU Andy Warhola v Medzilaborciach. ISBN 80-88890-08-X.
KREDÁTUS, Jozef, 2005. Kontexty klinickej psychológie. In: E. ŽIAKOVÁ. *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. 2. rozšírené vydanie. Prešov: Akcent Print, s. 78-117. ISBN 80-969274-2-6.
KREDÁTUS, Jozef, 2007. Metódy práce so skupinou. In: A. TOKÁŘOVÁ a kol. *Sociální práce. Kapitoly z dějin, teorie a metodiky sociální práce*. Vydání třetí. Prešov: Akcent Print, s. 451-464. ISBN 978-80-969419-8-8.
LABÁTH, Vladimír, 2004. *Residenční starostlivost*. Bratislava: OZ Sociálna práca. ISBN 80-89185-03-7.
LEVICKÁ, Jana, 2002. *Metody sociální práce*. Trnava: ProSocio. ISBN 80-89074-38-3.

- LEVICKÁ, Jana, 2004. *Základy sociální práce*. Trnava: SPPVaV na FZaSP TU. ISBN 978-968952-3-0.
- LEVICKÁ, Jana, 2006. *Na ceste za klientom. Metódy, formy a prístupy v sociálnej práci*. Trnava: ProSocio. ISBN 80-969454-0-8.
- LORENZ, Walter, 2007. Teorie a metody sociální práce v Evropě – profesní profil sociálních pracovníků. In: *Sociální práce / Sociálna práca*, Roč. 10, č. 1, s. 62-71. ISSN 1213-6204.
- LOVAŠOVÁ, Soňa, 2013. Metódy a techniky sociálnej práce. In: E. ŽIAKOVÁ a kol. *Sociálna práca. Teoretické východiská a praktické kontexty*. Košice: FF UPJŠ, s. 76-126. ISBN 978-80-9707-870-2.
- LOZSI, Livia a kolektív, 2013. *Socioterapia*. Bratislava: ASaP. ISBN 978-80-971386-0-8.
- LOZSI, Livia, 2013. Predhovor. In: Livia LOZSI a kolektív. *Socioterapia*. Bratislava: ASaP, s. 9-10. ISBN 978-80-971386-0-8.
- MALÁ, Eva a Pavel PAVLOVSKÝ, 2002. *Psychiatrie: učebnice pro zdravotní sestry a další pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-7000-0.
- MALÍKOVÁ, Eva, 2011. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada. ISBN 978-80-7367-368-3.
- MÁTEL, Andrej, 2011. Metódy sociálnej práce – historický vývoj a definovanie. In: A. MÁTEL, M. OLÁH a M. SCHAVEL. *Vybrané kapitoly z metod sociálnej práce I*. Bratislava: VŠZaSP Sv. Alžbety, s. 5-19. ISBN 978-80-8132-027-9.
- MÁTEL, Andrej, 2013. *Metódy a prístupy v sociálnej práci*. Nitra: FSVaZ UKF. ISBN 978-80-558-0243-5.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2003. Úvod: Cíle a úrovně sociální práce. In: O. MATOUŠEK a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, s. 11-17. ISBN 80-7178-548-2.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2008. *Slovník sociální práce*, 2. prepracované vydanie. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2011. Paradigmaty teorie, přístupy, metody a techniky v sociální práci. In: I. MARÁŠKOVÁ, ed. *Politiky a paradigmaty sociální práce. Co jsme zdědili a co s tím uděláme? Sborník z konference* [online]. Zlín: FHS UTB ve Zlíne, s. 22-26. ISBN 978-80-7318-994-5. Dostupné z: <http://www.sockonference.fhs.utb.cz/sbornik.pdf>
- Metodická příručka pro CPPPaP k SW EuPaP, verzia 4.4.*, 2010. Bratislava: ÚIPŠ.
- MIKOVÁ, Zuzana, 2009. Resocializácia, formy, metódy, efektivity. In: P. ONDREJKOVIČ a kolektív. *Sociálna patológia*. Tretie, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: VEDA, s. 309-339. ISBN 978-80-224-1074-8.
- MUSIL, Libor, 2013. Sociální intervence. In: O. MATOUŠEK a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 238-241. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MYDLÍKOVÁ, Eva, 2004. Proces práce s klientom. In: J. GABURA, E. MYDLÍKOVÁ a kolektív. *Vedenie sociálního případu*. Bratislava: ASSP, s. 16-20. ISBN 80-968713-2-3.
- MYDLÍKOVÁ, Eva, Kristián KOVÁCS a Peter BRNULA, 2009. *Sociálna práca a poradenstvo*. Bratislava: Liga za duševné zdravie. ISBN 978-80-970123-2-8.
- Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 341/2004 Z. z., ktorým sa ustanovujú katalógy pracovných činností pri výkone práce vo verejnom záujme a o ich zmenách a doplnení*
- Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 588/2008 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 341/2004 Z. z., ktorým sa ustanovujú katalógy pracovných činností pri výkone práce vo verejnom záujme a o ich zmenách a doplnení v znení nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 151/2007 Z. z.*
- NEWMAN, Fred, 2003. Undecidable emotions (What is social therapy? And how is it revolutionary?). In: *Journal of Constructivist Psychology*, Vol. 16, Issue 3, pp. 215-232. ISSN 1521-0650.
- NOVOTNÁ, Jana, 2014. *Teorie sociální práce*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava. ISBN 978-80-87035-96-2.
- NOVOTNÁ, Věra a Věra SCHIMMERLINGOVÁ, 1992. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: KSPaVD FF UK. ISBN 80-7066-483-5.
- ONDREJKOVIČ, Peter a kolektív, 2009. *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA. ISBN 978-80-224-1074-8.
- ONDREJKOVIČ, Peter, 2010. Veda alebo intervencia do sociálnej skutočnosti? In: *Rizika sociálnej práce. Sborník z konference VII. Hradecké dny sociální práce. Hradec Králové 1. až 2. října 2010*. Hradec Králové: Gaudemus, s. 26-32. ISBN 978-80-7345-086-3.
- ONDRUŠOVÁ, Zlata, 2009. Role v sociální práci. In: Z. ONDRUŠOVÁ a kol. *Základy sociální práce*. Brno: MSD Brno, s. 128-129. ISBN 978-80-7392-109-5.
- RICHMOND, Mary E., 1922. *What is Social Case Work?* New York: Russell Sage Foundation. ISBN neuvedené.
- SCHAVEL, Milan a Květoslava VITKOVIČOVÁ, 2007. Úroveň sociálního poradenstva. In: A. TOKÁROVÁ a kolektív. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov: Akcent Print, s. 506-510. ISBN 978-80-969419-8-8.
- SCHAVEL, Milan, 2002. Koncepčné zábery pre rozvoj sociálneho poradenstva. In: E. MYDLÍKOVÁ, J. GABURA a M. SCHAVEL. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: ASSP, s. 60-64. ISBN 80-968713-1-5.
- SCHILLING, Johannes, 1999. *Sociálna práca. Hlavné smery vývoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce*. Trnava: SAP. ISBN 80-88908-54-X.
- SIPORIN, Max, 1974. *Social Treatment: A New-Old Helping Method*. In: M. D. GLICKEN, ed. *Toward Effective Social Work Practice*. New York: MSH Information Corporation, pp. 83 -95. ISBN 0-8422-0401-6.
- SMUTEK, Martin, 2006. *Model řešení problému v sociální práci – systémový pohled*. Hradec Králové: Gaudemus. ISBN 80-7041-596-7.
- STRIEŽENEC, Štefan, 1996. *Slovník sociálního pracovníka*. Trnava: Vydavatelstvo AD. ISBN 80-967589-0-X.
- STRIEŽENEC, Štefan, 2001. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava: Tripssoft. ISBN 80-968294-6-7.
- STRIEŽENEC, Štefan, 2006. *Teória a metodológia sociálnej práce. Vybrané problémy*. Trnava: Tripssoft. ISBN 80-969390-4-1.
- SÁLDOVÁ, Helena, 2013. Socioterapie v zařízení sociálních služeb. In: L. LOZSI a kolektív. *Socioterapia*. Bratislava: ASaP, s. 81-91. ISBN 978-80-971386-0-8.
- ŠAVRNOCHOVÁ, Michaela a Markéta RUSNÁKOVÁ, 2009. Činnosť ružomberského abstinentného klubu RAK a možnosti sociálnej práce v ňom. In: *Drogová prevencia v sociálnej práci. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie a konferencie mladých vedeckých pracovníkov*. Košice: CKP, UPJŠ, s. 17-20. ISBN 978-80-970251-8-2.
- ŠIROVÁ, Lea, 2010. Resocializácia abstinnujúcich závislých – návrat k životu bez závislosti. In: M. MACHALOVÁ et al. *Dialogy o závislostiach*. Bratislava: TakeOff Advertising, s.r.o., s. 123-146. ISBN 978-80-970370-9-3.
- ŠROBÁROVÁ, Soňa, 2011. *Intervencia, resocializácia a terapia v sociálnej práci*. Ružomberok: VERBUM. ISBN 978-80-8084-715-9.
- ÚLEHLA, Ivan, 2011. *Manifest socioterapie* [online]. [cit. 2015-09-02]. Dostupné z: <http://www.g-i.cz/cl/clanky/233-manifest-socioterapie>
- Vyhlaska č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách*
- YMETAL, Jan, 2003. *Úvod do psychoterapie*. Druhé, aktualizované vydání. Praha: Grada. ISBN 80-247-0253-3.
- WHITTAKER, James K. a James GARBARINO, 1983. *Social Support Networks: Informal Helping in the Human Services*. New York: Aldine De Gruyter. ISBN 0-202-36032-6.
- WHITTAKER, James K., 2009. *Social Treatment. An Approach to Interpersonal Helping*. ISBN 0-202-36012-1.
- WOODS, Mary E. a Florence HOLLIS, 1990. *Casework. A Psychosocial Therapy*. Fourth Edition. New York: McGraw-Hill, Inc. ISBN 0-07-557294-X
- Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách*
- Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchově a vzdělávání (školský zákon) a o změně a doplnění některých zákonů*
- Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zaměstnancích a odborných zaměstnancích a o změně a doplnění některých zákonů*
- Zákon č. 488/2008 Z. z. o sociálních službách a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov*
- Zákon č. 553/2003 Z. z. o odmeňovaní některých zaměstnancov pri výkone práce vo verejnom záujme a o změně a doplnění některých zákonů*
- ZAKOUŘILOVÁ, Eva, 2008. *Sociální terapie aneb její teorie i speciální techniky, které pomáhají v sociální práci s rodinou*. Praha: IMS. ISBN 80-86976-14-3.
- ZAKOUŘILOVÁ, Eva, 2013. Sociální terapie. Social therapy. In: O. MATOUŠEK et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 264-265. ISBN 978-80-262-0366-7.
- ZAKOUŘILOVÁ, Eva, 2014. *Speciální techniky sociální terapie rodin*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0583-8.
- ŽILOVÁ, Anna, 2000. *Kapitoly z teórie sociálnej práce I*. Žilina: PF UMB a IPVŽ. ISBN 80-7100-783-8.
- ŽILOVÁ, Anna, 2003. *Kapitoly z teórie sociálnej práce (náuka o sociálnej práci)*, 2. rozšírené a upravené vydanie. Baďin: Mentor. ISBN 80-968932-0-3.

Hybridné prístupy v socioterapii - šance a limity

prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.

Abstrakt: Autorka analyzuje možnosti využitia hybridných prístupov v socioterapii s rešpektom voči kríze vedeckého poznania na pozadí neistej doby. Rizikovosť je tak prítomná nielen v celospoločenskom, ale aj v individuálnom kontexte výkonu socioterapeuta a socioterapeutky. Napriek mnohými autormi zdôrazňovanej negatívosti situácie, autorka exploruje pozitívnu stránku „neistej doby“, ktorou je priestor pre rozvoj vlastnej profesijnej línie a kreativity. Tým sa socioterapeut spolu so svojim klientom dostáva do situácie tvorcu nového prístupu (novej teórie), ktorou vylepšuje svoje profesionálne kompetencie a zároveň poskytuje kvalitnú intervenciu.

Kľúčové slová: socioterapia, sociálna práca, socioterapeut, klient, prístupy v sociálnej práci, hybridné teórie.

Abstract: The author analyzes the possibilities of using hybrid approaches in psychotherapy with respect to the crisis of scientific knowledge on the background of an uncertain time. The vulnerability is present not only in the whole society, but also in the context of individual context of sociotherapist performance. Despite many authors emphasizing the negativity of the situation, the author explores positive side of "uncertain times", which is a space for the development of his/her own professional lines and creativity. By this, the sociotherapist together with their clients are in a situation of creator of the new approach (new theory) that enhance their professional competencies while providing quality intervention.

Key words: sociotherapy, social work, sociotherapist, client, approaches in social work, hybrid theory.

Úvod

V príspevku vychádzame z predpokladu, že teória a prax sociálnej práce v súčasnosti vytvára pre sociálneho pracovníka a pracovníčku – socioterapeuta a socioterapeutku priestor pre tvorbu nových teoreticko-metodologických postupov v širokej škále intervencií. Tým, že sa sociálna práca kreoala a kreuje ako veda už druhé storočie. Získava tak svoju vlastnú vedeckú identitu, aj napriek tomu, že preberá teoretické poznatky z iných vied. Jej špecifickosť spočíva v mnohdimenzionalnosti horizontálneho a vertikálneho rozvoja vedy s rešpektom voči kríze vedeckého poznania na pozadí neistej doby. Napriek tomu, že mnohí autori hypermodernu vnímajú viac v rovine „rizikovej spoločnosti“ (Beck 2011; Bauman 2010; Huntington 2001; Lipovetsky 2013; Keller 2014),¹ našim zámerom je zdôrazniť pozitívnu stránku „neistej doby“, ktorou je priestor pre rozvoj vlastnej profesijnej línie a kreativity. Tým sa socioterapeut spolu so svojim klientom² dostáva do situácie tvorcu nového prístupu (novej teórie), ktorou vylepšuje svoje profesionálne kompetencie a zároveň poskytuje kvalitnú intervenciu. Jeden z menovaných autorov Huntington (2001) dáva slovenskej spoločnosti a vede nádej tým, že ju zaraďuje medzi západné kultúry, z čoho čerpá aj sociálna práca tým, že prijíma kultúrnu difúziu pre svoju profesijnú výbavu. Cieľom príspevku je s využitím teoretických konceptov a vlastnej empirickej reflexie identifikovať možné teoreticko-metodologické postupy aplikácie hybridných prístupov v socioterapii, penetrovat' odbornú diskusiu v odbornej verejnosti s upozornením na aktuálnosť tejto témy v našich profesijných podmienkach.

1 Hybridný prístup a hybridná teória³

V súvislosti s problematikou socioterapie maše úvahy v priebehu ostatných rokov smerovali od eklekticizmu využitého v socioterapeutickej interpretácii, až po hybridné prístupy, ktoré prinášajú kvalitatívny posun vo vývoji teórie a praxe sociálnej práce. Prechod od eklekticizmu, ako nesúrodého, bezzásadového vyberania a spájania rôznych prvkov rozličných smerov, teórií, názorov a prác k hybridným teóriám vnímame ako prechod od metódy alebo sústavy, ktorá sa snaží zlúčiť do uspokojivej syntézy prvky vybrané z rôznych systémov, alebo ako miešanie rozličných, často protirečivých názorov, predpokladov a hodnotení k homogénnym konceptom. Tento prienikový koncept možno hodnotiť ako prirodzený vývoj teórie sociálnej práce v podmienkach moderny, postmoderny až k súčasnej hypermodernej dobe, rešpektujúcej špecifickosť týchto spoločenských vývojových smerov, ktoré sa budú nevyhnutne odrážať v priestore rozvoja sociálnej práce.

Pojem hybridné teórie, prístupy nachádzame v odbornej spisbe už druhé decénium⁴. Jedným z prvých autorov, ako poukazuje Kalajtzidis (2013), ktorý s nim začal pracovať v etike, bol Samuel Scheffler (1982, 1994) už začiatkom 80-tých rokov. Pomocou tohto pojmu označuje Scheffler svoj návrh modifikovanej konzekvencialistickej teórie, ktorý dopĺňa o prvky deontologizmu. Opätovne v etike, iný autor Jonathan Hill (2009)

¹ Podrobnejšie v príspevku BALOGOVÁ, B., 2015. *Posúdenie v socioterapii na pozadí neistej doby*. Hradec Králové: Gaudemus. (V tlači).

² V súvislosti s vymedzením termínu klient je potrebné doplniť, že ho vo všeobecnosti ponímame v jeho troch rovinách: jednotlivec, skupina, resp. rodina a komunita.

³ Podrobnejšie v príspevku Balogová, B. 2014. Hybridné teórie v socioterapii ako východisko pre integrovanie socioterapeutických prístupov. In: Levická, J., Smutek, M., Truhlářová, Z. (eds.). *XI. Hradecké dny sociální práce. Sociální práce v kontexte lidských práv*. Hradec Králové: ÚSP UHK, s. 84-90. ISBN 978-80-7435-533-2.

⁴ Na potrebu aplikovania hybridných teórií v etike upozorňuje Kalajtzidis (2013), poukazujúc na diela Mulganta (2001); Hilla (2009); Schefflera (1994) a Angela Carletta (1996).

využíva pojem hybridná etická teória v súvislosti s analýzou umiernených „pravdepodobnostných“ etických teórií. Ďalší z etikov, Tim Mulgan (2001)⁵ sa venuje problematike Schefflerovej hybridnej koncepcie. Mulgan síce Schefflerovú koncepciu kritizuje, nie preto, aby ju explicitne poprel, ale naopak, aby ju ďalej rozvinul (Mulgan, 2001, s. 145-166). Rezultujúci názory menovaných autorov možno vysloviť generalizujúcou definíciou, že pod pojmom hybridná teória je možné chápať klasickú jednorázovú teóriu, ktorá je doplnená o princíp typický (špecifický) pre iný typ teórie (niektorý z jej základných princípov je nahradený, či pozmenený)⁶. Evolúcia hybridných teórií potvrdzuje, že hybridné teórie sa v 20. storočí začali pozvoľne formovať, ako dôsledok prirodzeného procesu a potreby prekonávať pôvodné nedostatky klasických jedno-prístupových teórií. Hybridná teória je teda niečo, čo už existovalo, ale modifikuje sa o iné prvky. Je však potrebné si jej existenciu: uvedomiť, uznať ju, teoreticky podložiť a podporovať jej ďalšiu evolúciu. Na rozdiel od etiky, v sociológii sa s hybridnými teóriami stretávame neskôr a to konkrétne u Alexandra et al., (1987); Knorr-Cetina – Cicourela (1981, 2014), ktorí aplikujú hybridné teórie v makro-mikro stratifikačných štruktúrach spoločnosti. Dominantné postavenie získavajú v príde, sociálnych, ekonomických a politických teórií. Takéto kritické koncepcie vytvorili hybridné teórie v konkrétnej sociálnej praxi ako napríklad spojenie teórie sociálneho a liberálneho feminizmu, či feministickej ekonómie a iných. Vytvorením hybridnej identity sa zároveň ilustruje aplikácia týchto teórií v empirických výskumoch.

Ak siahame po konceptoch rozpracovania teórií sociálnej práce v dielach D. Howa (2009); N. Thompsona (2008); J. Fook (1993); L. Dominelli (1997); B. R. Comptona – B. Galaway (1994); A. R. Robertsa – G. J. Greena (2002) a iných, nestretávame sa konkrétne s hybridnými konceptmi, napriek tomu upozorňujú na kritiku teórií a zároveň väčšina z nich ponúka „to najlepšie v teórii sociálnej práce“, čo možno zreflektovať práve do hybridných teórií. Využitie hybridných teórií s sociálnej práce je možné zaznamenať v konceptoch Nancy Lohmann a Rogera A. Lohmanna (2008) s poukázaním na možnosti hybridných teoretických možností v teóriách sociálnej práce. Tento koncept zodpovedá ponímaniu Navrátila (2001), ktorý hovorí, že originalita odboru sociálnej práce spočíva v zvláštnom spôsobe využitia poznatkov iných vied do sociálnej práce – s adaptáciou teoretických modelov do riešenia problémov klienta. V sociálnej práci tak dochádza na teoretickej a praktickej úrovni k dotváraniu teórií tak, aby umožňovali vnímať osobnosť ako celistvú bytosť zakotvenú v prostredí. Aj autori J. Pierson, M. Thomas (2010) v Dictionary Of Social Work: The Definitive A To Z Of Social Work And Social Care analyzujú hybridné modely a vychádzajú z ekologických systémov aplikovaných pre komunitnú a skupinovú sociálnu prácu. Autori vychádzajú z kritiky pôvodných teoretických konceptov zdôrazňujúc potrebu zmocňovania klienta v jeho sociálnom prostredí, zároveň reflektujú reálne potreby klienta s napojením na sociálnu politiku⁷. Susan M. Chambre a Christopher J. Einolf hybridné teórie uplatnili v diele: "Who Volunteers? Constructing a Hybrid Theory", Baruch College Center for Non-profit Strategy and Management Working Papers z roku (2011). Konkrétne ide o uplatnenie hybridných teórií v dobrovoľníctve. O snahu začať a potvrdiť vývoj hybridnej

teórie dobrovoľníctva. Autori popisujú tri hlavné teoretické pohľady: sociologické teórie (Omoto and Snyder, 2002), ktoré zdôrazňujú význam sociálneho kontextu, sociálnej integrácie (Putnam, 2000) a sociálnych sietí (Choi, Burr, et al., 2007); akcentujú prosociálne správanie a hodnotovú orientáciu (Pasternáková, 2009). Zdôrazňujú vplyv postojov a presvedčenia, pokiaľ ide o významné altruistické správanie klientov a sociálnych pracovníkov a zmysel pre sociálnu zodpovednosť jednotlivcov. Následne vyzdvihujú teórie zdrojov klienta a prostredia, kedy sa zameriavajú na ľudský kapitál a ekonomické faktory, ktoré tak umožňujú jednotlivcom byť aktívnymi dobrovoľníkmi a významným spôsobom disseminovať misiu dobrovoľníckych organizácií. Ďalšou oblasťou uplatnenia hybridných teórií v sociálnej práci v anglosaskom prostredí je oblasť penitenciárnej starostlivosti, aplikácie retributivizmu so zakomponovaním prvkov utilitarizmu a vytvorením tak efektívnejšieho a koncepcijnejšieho retributivizmu. Angelo Corlett (1996) zdôrazňuje firemnú morálnu zodpovednosť (retrospektíva morálnej zodpovednosti), ktorá, tvrdí, že teória by mala slúžiť ako základ pre podnikovú právnu zodpovednosť, trest a náhradu za škody spôsobené podnikmi, firmami na životnom prostredí.

2 Socioterapia a jej vývin

Pohľad na históriu a súčasnosť definovania pojmu socioterapia (či sociálna terapia) v československých podmienkach nás smeruje k takým menám ako Kráčeková-Došková (1946); Novotná, Schimmerlingová (1992); Kredátus (1999, 2007); Strieženec (1996, 2001, 2006); Levická (2002, 2006); Ondrejko (2010); Hartl, Hartlová (2000); Labáth (2004); Mydlíková (2004, 2009); Schavel (2002, 2007); Lozsi (2013); Dobšovič (2013); Balogová (2012, 2014, 2015); Šoltéssová (2014, 2015); a ďalší⁸. Menovaní autori/ky svoju optiku smerovali k tým aspektom, ktoré súviseli s ich oblasťou výkonu, a tak výsledkom je logická polarita názorov. Napriek tomu je možné nájsť indikátory prienikových oblastí jej výkonu.

Naším cieľom nie je definovanie pojmu socioterapia⁹, v tomto prípade pozornosť smerujeme k tomu, ako dochádza v rámci jej výkonu k výberu vhodného prístupu. Ak ju chápeme ako špecializované sociálne poradenstvo, potom základným krokom je možnosť variability prístupov v intervencii. Vyber vychádza z ponímania socioterapie (sociotherapy) optikou Matouška (2003), kedy ide o súbor opatrení slúžiacich k priaznivému ovplyvneniu stavu a situácie osôb, ktoré sú z hľadiska vzniku a vývoja negatívnych javov rizikové, alebo sa už ocitli v sociálnej núdzi. Socioterapia ich smeruje k sociálnej rehabilitácii a integrácii. Sociálna rehabilitácia predstavuje obnovenie sociálnych vzťahov a praktických schopností a zručností, ktoré sú dôsledkom sociálneho handicapu a spôsobu života danej osoby narušené. Súčasťou je výcvik v psychosociálnych zručnostiach, tzv. psychosociálny tréning, vedúci k zvyšovaniu sociálnych kompetencií. K samostatnému riešeniu nepriaznivej sociálnej situácie vlastnými silami a uvedomeniu si zodpovednosti za svoj život. Psychosociálny tréning predstavuje cieľový nácvik praktických techník zameraný na získanie alebo znovunadobudnutie zručnosti (Veteška 2015), ktoré sú nevyhnutné na samostatné zabezpečovanie nevyhnutných potrieb. V tomto prípade kladieme dôraz na, povedané slovami Dobšoviča (2013), terapiu

⁵ Vo svojej práci The demands of consequentialism.

⁶ Príkladom môže byť konzekvenencializmus, ktorý je agent-relative (čiže taký, ktorý odmieta princíp maximalizácie, alebo taký, ktorý zohľadňuje motívy konania pri hodnotení).

⁷ Hlavne na oblasť justice a problémov klientov spojených s kriminalitou.

⁸ Podrobnejšie v príspevku BALOGOVÁ, B., 2012. Socioterapeutické príležitosti a bariéry sociálnych pracovníkov. In: KLIMENTOVÁ, E., BALOGOVÁ, B. (eds.). Výzvy a trendy vo vzdelávaní v sociálnej práci. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Prešov: FF PU, s. 238-244. ISBN 978-80-555-0613-5. a habilitačná práca ŠOLTÉSOVÁ, D., 2015. Gestalt terapia ako inšpirácia pre socioterapiu. Habilitačná práca. Prešov: FF PU.

⁹ To bolo predmetom našich viacerých odborných pohľadov, ktoré sú uvedené v zozname bibliografických odkazov.

sociálnych vzťahov, ktorej cieľom je zvýšiť kvalitu života jednotlivca, zmobilizovať jeho vnútorné kapacity smerom k zmierneniu napätia v jednotlivcovi a v jeho sociálnom systéme. Socioterapeutický zásah je potrebný vtedy, ak ide o problémovú situáciu, ktorá si vyžaduje zameranosť na vzťahy medzi jednotlivcom a sociálnym systémom, ktorý je narušený a jednotlivec v ňom nemôže naplno realizovať svoj potenciál.

3 Šance a limity uplatnenia hybridných prístupov v socioterapii

Mnohí teoretici a praktici z oblasti terapie sa zhodujú v názore, že skúsení terapeuti si vytvárajú vlastný hybridný prístup, na rozdiel od začínajúcich terapeutov, ktorí sa radi opierajú o metodológiu jedného prístupu. Nimi vytvorený hybridný prístup má svoje špecifiká a vzniká spojením viacerých smerov, najčastejšie ide o tie, s ktorými má terapeut vlastnú skúsenosť absolvovaním nejakej formy výcviku. Zároveň je pre tvorbu hybridného prístupu veľmi dôležitá efektivita intervencie u klienta.

Prikladom vývoja profesijného terapeutického rastu je práca Irvina D. Yalom¹⁰. Na rozdiel od svojich kolegov, ktorý dávali prednosť (suchým a) metodologicky presným bádateľským výstupom, on sám siaha po novej forme a to príbehu. A sám autor hovorí, že dary ako fantázia, rozprávačsky talent, schopnosť imaginácie sú skôr odkazované do sféry umenia. Taktiež Yalom na začiatku pracuje s klientom prostredníctvom jedného prístupu a píše prísne odborné state a kazuistiky. Neskôr si vytvára svoj vlastný štýl práce, vlastný prístup, ktorý smeruje až k vytvoreniu vlastnej teórie – existencionalnej psychoterapie. Ako inšpirácia mu slúži svetová literatúra. V československých podmienkach sa s obdobným prístupom v socioterapii stretávame u autorky a socioterapeutky Marie Krakešovej - Doškovej (1946)¹¹. Ak hovoríme o kvalite terapie, v tom prípade v zhode s viacerými autormi môžeme konštatovať, že katarziu v terapii prechádza aj samotný terapeut. Yalom v tejto súvislosti hovorí, že v jeho ťažkom (a chudobou a segregáciou poznačenom) detstve významnú úlohu zohrala literatúra, ktorá sa mu stala virtuálnym útočiskom. V jednom rozhovore sám hovorí „objavil som alternatívny, ukludňujúci svet, prameň inšpirácie a múdrosti“ (Josselson 2009, s. 8). Stratol sa tak s mnohými veľkými ruskými autormi, hlavne s Tolstojom a Dostojevským, ale aj Camusom, Kafkom, Woolfovou, Wilderom, Arendtovou, Beckettom, Hemingwayom, ktorých dodnes považuje za prvoradých psychológov. Títo veľkí spisovatelia sa konfrontujú, obdobne ako terapeuti, s otázkami významu života, zmyslu slobody, osamelosti či smrti. Dokonca je dodnes presvedčený o tom, že keď si vyberal oblasť medicíny, vybral si psychiatriu, aby sa čo najviac dostal do duše svojich pacientov a to vďaka literatúre, ktorá ho k tomu priviedla. Svoje psychoterapeutické začiatky spojené so špecifickým prístupom popisuje na pozadí svojej prvej intervencie s klientkou. Ako mladý elév dostáva prípad ženy – lesbičky, ktorý sa rozhodne predstaviť, nie klasicky spracovanou kazuistikou, plnou odborných výrazov, ale prostredníctvom príbehu. Na konci jeho prezentácie bola sála úplne ticho. Jeden z psychoanalytikov povedal „táto prezentácia hovorí sama za seba. Ide o pozoruhodný vzťah medzi terapeutom a klientom, ku ktorému niet čo dodať“ (Josselson 2009, s. 10). Sám o tom polemizuje, že pre neho rozprávať príbeh¹² bolo niečo úplne prirodzené, akýsi „Aha-zážitok“, v tej chvíli som vedel, že som našiel svoje miesto vo svete. Takto deskriptívne popísaná tvorba vlastného hybridného prístupu sa stala a stáva inšpiráciou pre mnohých iných terapeutov. Yalom rozvíjal celkom osobitný štýl práce s klientom, ktorý podáva vo forme osobitného písomného štýlu, v ktorom sa snaží zachytiť zložitost' psychických dejov pútavou literárnou formou.

K svojskému štýlu práce sa dostáva postupne. Jeho prvé začiatky smerujú k práci so skupinou, kedy vzniká jeho prvá kniha o skupinovej terapii pod názvom *Teória a prax skupinovej psychoterapie*. Jeho hybridný prístup spočíva v tom, že situáciu klienta rozpráva ako príbeh na pozadí literatúry, terapeut sa spolu s klientom snaží nadviazať otvorený a úprimný vzťah, uchránený od masky distancovaného odborníka. V tejto súvislosti je možné vysloviť otázku, čo je zmyslom spojenia literatúry a terapie. Yalom tu akcentuje jednu zo základných zásad, ktorou je poukázanie na *obvyklosť situácie*, tým že, povedané jeho slovami, veľkí myslitelia sa borili s rovnakými problémami a otázkami, ktorými sa zaoberáme aj my. To je pre mnohých ľudí povzbudivé poznanie. Vo vzťahu k terapeutovi sa nebojí prezentovať terapeuta s jeho frustráciami, slabosťami, občas dokonca ako domýšľavca a po moci prahnúceho človeka. Čo sa však stretáva s odsúdením kolegov. Avšak pozitívne reakcie klientov, čitateľov boli jednoznačnou odmenou. Tým sme sa pokúsili načrtnúť šance socioterapie s využitím vlastného hybridného prístupu, ale zároveň upozorniť na jej limity. Pretože „nové cesty“ málokedy bývajú jednoznačne pozitívne prijaté. Dichotómnosť „kontrola“ nového je sama o sebe pozitívna, pretože bráni prenikaniu „kvázi“ vedy do odborných postupov. Na druhej strane vyžaduje od jej realizátora viac presadzovania v procese aplikácie a evalvácie, čo ho zároveň môže vybiť širokým spektrom spôsobilostí pre obhajobu „vlastnej školy, smeru, prístupu.“

Tým, že zdôvodňujem, argumentujem, presviedčam, tým viac penetrujem danú oblasť. A tak získavajú obaja: socioterapeut aj klient.

Yalomov štýl práce s klientom spracovaný do literárnej podoby je porovnávaný s Freudovým štýlom, je výborným prostriedkom k vystihnútiu všetkých detailov dôverného ľudského stretnutia. Nemá rozpaky priznať, čo v takýchto chvíľach sám pociťuje a nad čím premýšľa, i on je hľadajúca ľudská bytosť. Úprimne sa delí o svoje úvahy, vyslovuje názory na svojich klientov a popisuje priebeh ich terapie a liečby, priznáva svoje pochybnosti, váhania a najskrytejšie myšlienky. Jadro jeho terapeutického vzťahu spočíva v interpersonálnom učení.

Z vlastnej aplikačnej praxe ponúkame vytvorenie hybridnej teórie - prístupu – existencionalizmu v socioterapii. Ide o socioterapiu realizovanú v kontexte existencionalizmu s modifikovanými prvkami teórie rolí. Vychádzajúc pri tom z Thompsonovko-Sartrovskej ontológie rozlišujúcej bytie-o-sebe (označujúcim jednoduchú existenciu) a bytia-pre-seba, ktoré prestavuje vedomú existenciu. Bytie-pre-seba sa prejavuje plánovaním a rozhodovaním o svojom živote, o živote k zmyslu. Pre ľudské konanie je intencionalita, cieľavedomé zameranie, tou najvlastnejšou charakteristikou (čo platí tak pre klienta, ako aj pre sociálneho pracovníka). Dôraz na intencionalitu (Navrátil, 2001) odlišuje existencionalné chápanie ľudského správania od behaviorálneho a psychodynamického poňatia. V ľudskom živote ide teda o slobodu a zodpovednosť rozhodovania. Neúplné prijímanie vlastnej slobody, utekanie pred touto skutočnosťou môžeme chápať ako falošnú vieru, ktorá vzniká vyplnením existencného vákuu, ktoré nastalo nenaplnením života k zmyslu. V tejto situácii je dôležité si uvedomiť, že sme slobodní v konaní, ale nie sme zbavení zodpovednosti voči druhým ani tlaku, ktorý z nášho okolia prichádza. Fakticita, t. j. realita vonkajších vecí, neruší kontingenciu, ako možnosť konať a meniť vonkajšie podmienky. Snaha o ich prekonávanie môže byť na jednej strane posilňujúca, ale na druhej strane tiež znepokojujúca a zraňujúca. Bytie-pre-seba totiž obsahuje „ničotu“. Čo znamená, že výsledkom vedomých rozhodnutí môžu byť negatívne výstupy. Pokiaľ sme schopní akceptovať slobodu a disponovať s ňou, môžeme okúsiť radosť z možnosti utvárať seba samého. Ale súčasťou slobody je taktiež aj zodpovednosť za to, čo sme so sebou urobili¹³.

Záver

Problematika uplatnenia hybridných prístupov v socioterapii je významne založená na kreativite. Tvorit', v zmysle názoru Josselson (2009), znamená prebudiť k existencii niečo nové, vziať bežne dostupný materiál tohto sveta – v našom prípade je to klient so svojimi problémami – a vymiesť ho do nečakanej podoby, ktorá nás núti vidieť svet inak. Hybridný prístup dáva priestor pre zmiešanie sociálnej práce, filozofie, psychológie, sociológie, inej „ógie“, či literatúry tak, že vzniknuté dielo – postup zrozumiteľne vysvetľuje inak ťažko uchopiteľné stránky skutočného života, čo je zvláštnou cenou intervencie pre tých, ktorí prežívajú nejaké životné utrpenie. Pretože terapia je vzťahom medzi dvoma ľuďmi, z ktorých jeden je úzkostlivejší než ten druhý. Táto práca je mimoriadne náročná, pretože v socioterapii ide o odhaľovanie psychotického myslenia klienta a o pochopenie jeho paranoického systému, ktorý deštruuje jeho sociálne fungovanie. Býva zriedkavým mať jediný účel v posudzovaní ťažkej životnej situácii klienta, ktorá je predstupňom socioterapie. Situácie vychádzajúce z reálneho života klienta vyžadujú od socioterapeuta snahu dosiahnuť uspokojivú rovnováhu medzi rozdielnymi potrebami, známymi rizikami a možnosťami poskytnutia obmedzených zdrojov. A vždy tu existuje tendencia sklznúť nielen k psychologickému redukcionizmu, ako placebo riešeniu pre neprimerané zdroje, ale aj k rizikovej socioterapii (napríklad jej skrátenou realizáciou), ako odpovedi na verejnú kritiku. Napriek princípu obsiahnutému v platnej legislatíve, že socioterapeuti by mali mať možnosť sami zvoliť intervenčný postup, sa tak nedeje. Ale, ak by sa zistilo, že intervencia bola nevhodná a došlo by k poškodeniu zdravia, alebo života, je pravdepodobné, že vina by padla na nich. Preto je dôležité apelovať vo vzťahu k odbornej verejnosti, aby podporila proces autonómneho rozhodovania socioterapeuta, ktorý sa sám rozhoduje, ako bude intervenovať, aký prístup a metódy zvolí, rešpektujúc potreby a požiadavky klienta.

A tak vychádzajúc z predmetnej analýzy vníma hybridné teórie ako klasické jednorázové teórie, ktoré sú doplnené o princíp typický (špecifický) pre iný typ teórie (niektorý z ich základných princípov je nahradený či pozmenený) – kde možno akceptovať termín hybridná (pre spojenie viacerých prvkov v jeden súrodý a homogénny celok s jasne vymedzeným cieľom)¹⁴. Socioterapiu charakterizujeme ako druh intervencie v sociálnej práci, ktorý sa môže opierať o rôzne prístupy (koncepty), pričom využíva rozmanité metódy, formy a techniky práce, ktorej cieľom je aktivizácia (sociálneho) potenciálu klienta, s dôrazom

¹⁰ V tomto období tretí najznámejší terapeut súčasnosti. Potvrdzuje to prieskum realizovaný medzi americkými psychoterapeutmi (Josselson 2009).

¹¹ Príkladom sú románové ukážky hrdinov ako prototypu klienta v reálnom živote. M. Krakešovej-Doškovej vychádza hlavne z diel F. M. Dostojevského: *Výrastok, Zločin a trest* a z diel A. Mauroisa *Rodinný kruh*.

¹² Samozrejme plný jeho odborných poznámok a postojov.

¹³ Ak by sme v predmetnom kontexte uvažovali o uplatnení intencionalného pôsobenia socioterapeuta na klienta v kontexte hybridných teórií, potom príkladom je pomoc matke, ktorá opustila svoje dieťa a odchádza do komunity sekty, kde nachádza pomyšľnú „slobodu rozhodovania“, avšak opomenula aspekt zodpovednosti matky voči svojmu dieťaťu. A tu možno zakomponovať prvky teórie rolí pôsobením na zodpovednosť plnenia si roly matky.

¹⁴ Z hľadiska miery zaradenia prvku z jednej teórie do druhej možno hovoriť o tom, že nosnou je základná teória s mierou uplatnenia len parciálneho prvku inej teórie. Naopak, v eklektickom prístupe ide o parciálne zaradenie teórií a prístupov.

na vzťahy klienta k prostrediu, prostredia klienta a klienta v prostredí, pričom dôležitú úlohu zohráva terapeutický vzťah, rešpektujúci ekosystémový prístup rozvíjajúci sa v hypermodernej dobe 21. storočia v kontexte nejstej doby.

Príspevok vznikol ako výstup z riešenia Projektu VEGA MŠVVaŠ SR č. 1/0146/14 s názvom Teoretické a metodologické kontexty socioterapie ako novoobjavenej metódy sociálnej práce.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BALOGOVÁ, Beáta a Denisa ŠOLTĚSOVÁ, 2014. Komparatívno-obsahová analýza stavu socioterapie na Slovensku a v stredoeurópskom a anglosaskom prostredí ako východisko ľudských práv. In: *Sociálna práca v kontextu ľudských práv. Sborník z konferencie XI. Hradecké dny sociálnej práce, Hradec Králové 10. a 11. října 2014*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 359-366. ISBN 978-80-7435-533-2.
- BALOGOVÁ, Beáta, 2012. Socioterapeutické príležitosti a bariéry sociálnych pracovníkov. In: *Výzvy a trendy vo vzdelávaní v sociálnej práci. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 26-27. apríla 2012 v Prešove* [online]. Prešov: FF PU, s. 238-244. ISBN 978-80-555-0613-5. Dostupné z: <https://www.publib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova4>.
- BALOGOVÁ, Beáta, 2013. Socioterapeutické reflexie realizácie relaxačno-symbolickej terapie v sociálnej práci a možnosti jej ekletických prínikov. In: *X. Hradecké dny sociálnej práce. Profesionálna, perspektívy a rozvoj sociálnej práce. Medzinárodná vedecká konferencia konaná 27.-28. září 2013*. Hradec Králové: Ústav sociálnej práce Univerzity Hradec Králové, s. 433-447. ISBN 978-80-7435-659-8.
- BALOGOVÁ, Beáta, 2015. Sociálne služby. In: E. HVIŽDOVÁ, B. BALOGOVÁ a A. SEDLÁKOVÁ. *Marketing sociálnych služieb s dôrazom na arteterapiu a výtvarné umenie*. Prešov: FF PU, s. 45-67. ISBN 978-80-555-1271-6.
- BARKER, Robert L., 2003. *The Social Work Dictionary*. 5th Edition. Washington: NASW. ISBN 0-87101-355-X.
- BRNULA, Peter, 2014. Život Marie Krakešovej. In: P. BRNULA, P. KODYMOVÁ a R. MICHELOVÁ. *Marie Krakešová. Priekopníčka teórie sociálnej práce v Československu*. Bratislava: Iris, s. 35-44. ISBN 978-80-89726-00-4.
- DOBŠOVIČ, Ľudovít, 2013. Základné pojmy. In: L. LOZSI a kolektív. *Socioterapia*. Bratislava: ASaP, s. 13-48. ISBN 978-80-971386-0-8.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-569-1.
- HOWE, D., 2009. *A Brief Introduction to Social Work Theory*. London: Palgrave Macmillan. ISBN 978-0-230-23372-6.
- HILL, J., 2009. Probabilism today: Permissibility and multi-account ethics. In: *Australasian Journal of Philosophy*, r. 87, č. 2, s. 235-250.
- CHAMBRE, S. M. - EINOLF, Ch. J., 2011. "Who Volunteers? Constructing a Hybrid Theory". *Baruch College Center for Nonprofit Strategy and Management Working Papers*. [cit. 2016-01-10]. Available at: http://works.bepress.com/christopher_einolf/11.
- JOSSÉLSON, Ruthellen, 2009. Irvin D. Yalom O psychoterapii a ľudskom bytí. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-533-2.
- KALAJTIDIS, Ján, 2013. Etika sociálnych dôsledkov ako forma neutilitaristického konzervencializmu. In: *Etika na Slovensku v súčasnosti (od 2. polovice 20. storočia)*. Prešov: Filozofická fakulta PU, s. 135-149. ISBN 978-80-555-0837-5.
- KRAKEŠOVÁ, Marie, 1973a. *Výchovná sociálna terapie*. I. díl. Praha: Ministerstvo práce a sociálnych věcí ČSR. ISBN neuvedené.
- KRAKEŠOVÁ, Marie, 1973b. *Výchovná sociálna terapie*. II. díl. Praha: Ministerstvo práce a sociálnych věcí ČSR. ISBN neuvedené.
- KRAKEŠOVÁ-DOŠKOVÁ, Marie, 1946. *Psychogenese sociálních případů*. Praha: Nová Osvěta. ISBN neuvedené.
- KREDÁTUS, Jozef, 1999. *Nevstupuj do začarovaného kruhu drogy. Kapitoly o fajčení, alkoholizme a drogových závislostiach*. Prešov: SAVV, MMU Andy Warhola v Medzilaborciach. ISBN 80-88890-08-X.
- KREDÁTUS, Jozef, 2007. Metódy práce so skupinou. In: A. TOKÁROVÁ a kol. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Vydanie tretie. Prešov: Akcent Print, s. 451-464. ISBN 978-80-969419-8-8.
- KNORR CETINA, K. - A. V. CICOUREL, 2014. *Advances in Social Theory and Methodology: Toward an Integration of Micro*. London: RLE. ISBN 978-1-315-76997-4.
- LOHMANN, N. - LOHMANN, R. A., 2008. *Rural Social Work Practice*. New York: Columbia University Press. ISBN 978-0-231-12932.
- LABÁTH, Vladimír, 2004. *Rezidenčná starostlivosť*. Bratislava: OZ Sociálna práca. ISBN 80-89185-03-7.
- LEVICKÁ, Jana, 2002. *Metódy sociálnej práce*. Trnava: ProSocio. ISBN 80-89074-38-3.
- LEVICKÁ, Jana, 2006. *Na ceste za klientom. Metódy, formy a prístupy v sociálnej práci*. Trnava: ProSocio. ISBN 80-969454-0-8.
- LOZSI, Lívia a kolektív, 2013. *Socioterapia*. Bratislava: ASaP. ISBN 978-80-971386-0-8.
- MATOUŠEK, Oldřich, et al., 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-548-2.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2008. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MULGAN, T., 2001. *The Demands of consequentialism*. Oxford: Oxford University Press.
- MYDLÍKOVÁ, Eva, 2004. Proces práce s klientom. In: J. GABURA, E. MYDLÍKOVÁ a kolektív. *Vedenie sociálneho prípadu*. Bratislava: ASSP, s. 16-20. ISBN 80-968713-2-3.
- MYDLÍKOVÁ, Eva, Kristián KOVÁCS a Peter BRNULA, 2009. *Sociálna práca a poradenstvo*. Bratislava: Liga za duševné zdravie. ISBN 978-80-970123-2-8.
- NOVOTNÁ, Věra a Věra SCHIMMERLINGOVÁ, 1992. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: KSPaVD FF UK. ISBN 80-7066-483-5.
- ONDŘEJKOVIČ, Peter, 2010. Veda alebo intervencia do sociálnej skutočnosti? In: *Rizika sociálnej práce. Sborník z konferencie VII. Hradecké dny sociálnej práce. Hradec Králové 1. až 2. října 2010*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 26-32. ISBN 978-80-7435-086-3.
- PASTERNAKOVÁ, Lenka, - Naďa, KRAJČOVÁ, 2009. *Šlyby výchovy v rodine v kontexte s hodnotovú orientáciou detí*. Prešov: VPU. ISBN 978-80-555-0003-4.

- PIERSON, J. - THOMAS, M., 2010. *Dictionary Of Social Work: The Definitive A To Z Of Social Work And Social Care*. London: OUP. ISBN 978-0-33-523881-1.
- ROBERTS, A. R. - G. J. GREEN., 2002. *Social Workers Desk Reference*. Oxford: Oxford University press. ISBN 0-19-514211-X.
- SCHEFFLER, S., 1994. *The rejection of consequentialism: A philosophical investigation of the considerations underlying rival moral conceptions*. Oxford: Oxford University Press.
- RICHMOND, Mary E., 1922. *What is Social Case Work?* New York: Russell Sage Foundation. ISBN neuvedené.
- SCHAVEL, Milan a Květoslava VITKOVIČOVÁ, 2007. *Úrovně sociálního poradenstva*. In: A. TOKÁROVÁ a kolektív. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov: Akcent Print, s. 506-510. ISBN 978-80-969419-8-8.
- SCHAVEL, Milan, 2002. *Koncepčné zámery pre rozvoj sociálneho poradenstva*. In: E. MYDLÍKOVÁ, J. GABURA a M. SCHAVEL. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: ASSP, s. 60-64. ISBN 80-968713-1-5.
- STRIEŽENEC, Štefan, 1996. *Slovník sociálního pracovníka*. Trnava: Vydavatelstvo AD. ISBN 80-967589-0-X.
- STRIEŽENEC, Štefan, 2001. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava: Tripsoft. ISBN 80-968294-6-7.
- STRIEŽENEC, Štefan, 2006. *Teória a metodológia sociálnej práce. Vybrané problémy*. Trnava: Tripsoft. ISBN 80-969390-4-1.
- ŠOLTĚSOVÁ, Denisa, 2015. *Gestalt terapia ako inšpirácia pre socioterapiu*. Habilitačná práca. Prešov: FF PU.
- VETĚŠKA, Jaroslav, 2015. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-898.
- ZAKOUŘILOVÁ, Eva, 2014. *Speciální techniky sociální terapie rodin*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0583-8.
- YALOM, I. 2010. *Láska a její kat*. Praha: Portál. 303 s. ISBN 978-80-7367-811-1.

Dotyk je viac ako slovo

(esej)

prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.

„Každý z nás má moc dať šťastie... načúvajúce ucho, pozerajúce oko a vystretú ruku...“

Pam Brownová

Aký je význam dotyku?

Ruka je práve tá, ktorej dotyk si pamätáme, ostáva v našej dlhodobej pamäti, akokoľvek je to už ďaleko... Prečo práve dotyk, kontakt človeka s človekom, proces vzájomnej interakcie. Ak pozeráme na malé dieťa vidíme, ako intenzívne prežíva dotyk, dotyk matky, otca, súrodencov, všetkých zúčastnených. Z. Matějček v tejto súvislosti hovorí, že aj keď dieťa ešte veciam nerozumie, vníma ich, jeho vedomie a nevedomie ich intenzívne prežíva. A na tomto podklade vznikla teória citovej deprivácie, kde vo filme *Deti bez lásky* ukazuje v experimente na komparácii dvoch detí nedostatok dotykov, nedostatok lásky. Jedno dieťa vyrastá v harmonickom rodine, druhé dieťa naopak v inštitúciách náhradnej starostlivosti. Napriek tomu, že dieťa žijúce v detskom domove má vysokú zdravotnú a sociálnu starostlivosť, je to dieťa smutné, ustráchané a plačlivé,

„...dieťa v detskom domove sa spolu so svojimi kamarátmi pokúša zničiť ponúkanú hračku.“

ktoré sa vo vyššom veku mení na dieťa bez sociálnych hraníc, na dieťa sociálne agresívne a hostilné. Dokonca modeluje jednu situáciu, pri ktorej sa deti majú hrať s tou istou hračkou. Dieťa žijúce v rodine sa pokojne pripravuje jedlo vo vedľajšej miestnosti. Naopak, dieťa v detskom domove sa spolu so svojimi kamarátmi pokúša zničiť ponúkanú hračku. A pán profesor k tomu dodáva „tieto deti budú v dospelosti frustrované, hostilné...“

Prečo?

Nuž s určitostí môžeme povedať, preto, že im chýba dotyk. Chýba im teplo materskej a otcovskej ruky, hrude... Teplo a dotyk, ktoré dáva istotu, sociálnu oporu a povzbudenie. Ak si človek, možno už aj vo vyššom veku zaspomína na svoje detstvo, veľmi živo si pamätá dotyk, ktorý mu bol príjemný, ktorý mu poskytol ochranu (možno aj zotretie niekoľkých slz), povzbudenie (keď za jeho chrbtom bola rodičovská ruka, ktorá ho posúvala k prekonaniu prekážky), ale aj spolupatričnosť (keď sa hrdil „toto je môj otec, patrí k nemu“).

Ak by sme sa pozreli na potrebu dotyku z biodromálneho hľadiska, aj tu môžeme vidieť, ako potreba dotyku ostáva, len sa menia ľudia, ktorí ho poskytujú. Nuž, v detskom veku sú to dotyky rodičov, súrodencov, starých rodičov, rovesníkov, ľudí, ktorí s nami žijú... V dospelosti sú to hlavne naši partneri, ktorí v čase zaľúbenosti dotykovo vytvárajú intenzívnu emocionálnu väzbu. Neskôr sú to naše deti, ktorých dotyky vnímame veľmi intenzívne. No a v čase seniority je potreba dotykovo oveľa intenzívnejšia, ako v čase dospelosti. Pamätám si situáciu, keď som prichádzala k svojej babke, keď už bola vo vyššom veku, či už domov alebo do nemocnice, potrebovala a vyžadovala si častý dotyk, a tak som ju držala za ruku.

O význame dotykovo pre formovanie zrelej osobnosti nemožno pochybovať. Niektorí odborníci vidia paralelu potrebnosti dotyku aj s fyziologickými danosťami u človeka. Vraj máme len jedny ústa, ale dve ruky, ktorými by sme mali hladkať, objímať... Ale bohužiaľ, viac používame tie ústa, hoci ruky – dotyky hovoria viac...

Aká je súčasná situácia?
Dotýkame sa málo, dost, veľa?
Koľko?

V roku 2000 som uskutočnila jeden výskum o význame haptiky pre jedinca, hlavne v súvislosti interakcie rodičov a dospievajúcich detí vo veku sedemnást rokov. Celkovo sa výskumu zúčastnilo stošesťdesiat rodičov spolu so svojimi deťmi, ktorí boli študentmi Hotelovej akadémie. Zaujímalo ma, či rodičia sa po ukončení puberty (ktorá, ako vieme je veľmi kritickou fázou vo vývine, aj dotykovo) sa vracajú k dotykovo medzi sebou navzájom. Bola som prekvapená výsledkami výskumu, kedy mládežníci veľmi pozitívne vnímali potrebu dotykovo s rodičmi. Naopak, niektorí rodičia si uvedomovali potrebu dotykovo medzi nimi a deťmi, avšak jedna tretina rodičov zastávala názor, že sú to už veľké deti, ktoré majú svoje partnerské vzťahy...

A tak v tejto súvislosti sme vytvorili edukačný program na tému „Podajme si ruku“, ktorého sa mohli zúčastniť záujemcovia z radov rodičov a detí, aby si navzájom vytvárali a zlepšovali svoje emocionálne puto. Nechcem tu prezentovať celý priebeh programu, ale spomínam ho práve preto, že to bol pre mňa veľmi silný zážitok, keď nám rodičia a deti so slzami v očiach ďakovali, že sa im podarilo „vrátiť sa k sebe“.

Prečo práve takýto výskum a prečo takýto program?

Keď som pacovala a pracujem s klientmi sociálnej práce v rámci sociálneho poradenstva, častokrát môžem vidieť dôsledky nedostatku haptiky, citových väzieb v rodine. Navonok funkčná, ale emocionálne chladná rodina a dieťa, mládenec, deva, ktoré sú frustrované, emocionálne labilné, ktoré sa bezhlavo vrhajú do vzťahov, partii, dôsledkom ktorých sú rôzne druhy závislostí, promiskuitných vzťahov, ale aj toho, že takýto jedinca sú už rodičmi... Vieme jednoznačne určiť príčinu, častokrát predvídať aj dôsledky a častokrát nevieme ukázať ani iným, ani sebe, cestu ako to zmeniť, napriek tomu, že je častokrát jednoduchá... Možno by stačilo objasniť otca, matky, partnera, bohužiaľ stačí tak málo!

Aké možnosti riešenia sa nám ponúkajú? Ako ukázať ten správny smer?

Nuž odpovedzme si na otázku: „Aká je sila masovokomunikačných prostriedkov na začiatku tretieho tisícročia“? Vieme využiť tieto možnosti na osvetu potrebnosti dotykovo na zlepšenie interakcie, vzájomných väzieb medzi ľuďmi? Hlavne v rodine?

Keď sa pozrieme do histórie vidíme, akí múdri boli naši predkovia, ktorí o tejto sile hovorili v našich rozprávkach. Pozrime sa na niektoré z nich a vidíme, ako jednoducho, krásne, ale zároveň veľmi

múdro hovoria o potrebe dotyku, uznania, lásky... Či už je to prijatie dospelosti a uznanie svojho syna v Hlúpom Janovi, ktorého uzná jeho vlastný otec až po návrate zo sveta, alebo o prijatí staroby svojho otca synom v Drevenej miske. A takto by som mohla ďalej pokračovať vo vyratúvaní jednotlivých rozprávok. A tak som hľadala v odbornej, ale aj populárnej literatúre tituly, ktoré by zaujímavým spôsob zdôrazňovali potrebu dotyku.

V odbornej literatúre ma v tejto súvislosti zaujala Bowlbyho teória attachmentu, ktorá hovorí o trvalom emocionálnom puto, charakterizovanom potrebou vyhľadávať a udržiavať blízkosť s určitou osobou.

Jednou zo základných funkcií tejto väzby je ochrana a jej vytvorenie je považované za jednu z podmienok prežitia a vývinu zdravého jedinca. Tento vzťah sa vytvára už počas vnútromaternicového vývinu (samozrejme, za predpokladu prijatia dieťaťa) a po narodení sa tento vzťah ešte viac prehľbuje. Dieťa pozitívne reaguje na dotyky, pohladkanie, na hlas matky. Neskôr sa táto väzba vytvára aj medzi inými jedincami. V tejto súvislosti ma napadla jedna situácia, o ktorej mi hovoril jeden otec, ktorý sa v čase vnútro-maternicového vývinu pravidelne rozprával so svojim synom, hladkal svojej manželke bruško... Po narodení syna prišiel do nemocnice na novorodenecké oddelenie a po príchode k svojmu synovi (ktorý plakal spolu s ostatnými deťmi) sa mu prihovoral a syn prestal plakať. Hovoril mi, že to bol veľmi silný citový zážitok pre neho, ale aj pre personál nemocnice...

V populárnej literatúre ma v tejto súvislosti oslovila kniha Muckejte sek e zdraví, ktorá prikazuje: najmenej štyrikrát denne niekoho objímať,

niekoho poláskajte, pohladkajte, potľapkajte – jedným slovom „pomuckajte“.

A na záver moja osobná skúsenosť. Mojou charakteristickou črtou je, že keď mám k niekomu blízky vzťah, častokrát pri stretnutí ho potrebujem objasť, možno len pohladkať, jednoducho sa ho dotknúť. Nevie, kedy to u mňa vzniklo, ale evidujem to u seba odkedy si pamätám. Dokonca, moje vedomie (ale aj nevedomie) funguje tak, že ak mi je niekto nesympatický, tak takúto potrebu dotyku nemám. Akonáhle som si to v svojom správaní uvedomila, toto využívam pri styku s inými ľuďmi, ako barometer na to, či to bude len formálny vzťah, alebo prerastie do priateľstva.

A tak pre nás všetkých „Muckejte se ke zdraví, zvlášť v našich rodinách, na pracoviskách, vo vzťahoch ku klientom....“

„...akí múdri boli naši predkovia, ktorí o tejto sile hovorili v našich rozprávkach...“

Ekologická perspektíva ako referenčný rámec prípadovej štúdie v školskej sociálnej práci

Mgr. Michaela Skyba, PhD.

Abstrakt: Prípadová štúdia je obľúbenou a často využívanou metódou umožňujúcou evaluáciu a preskúmanie rôznych aspektov klientovej životnej situácie. Heterogenita praxe sociálnej práce vytvára predpoklady pre variabilitu preferencií zástancov a zástankyň rôznych poňatí sociálnej práce, odzrkadľujúcou sa aj v rozdielnom zameraní ich pozornosti na parciálnej otázky problému pri kreovaní prípadovej štúdie. V zmysle konceptu sociálneho fungovania a ekologickej perspektívy je potrebné v sociálnej práci brať zreteľ na viacero rovin problému a ťažkostí klienta či klientky. Zvlášť v školskej sociálnej práci, kde sa očakáva, že školský sociálny pracovník dokáže intervenovať na priesečníku školy, rodiny a komunity. Príspevok sa snaží odpovedať na otázku, čo všetko by mali školskí sociálni pracovníci a pracovníčky reflektovať, aby dokázali s využitím metódy prípadovej štúdie efektívne a komplexne posúdiť situáciu dieťaťa („správne“ identifikovať problém a jeho príčiny, poskytnúť relevantnú deskripciu situácie dieťaťa a jeho problému a navrhnúť adekvátne intervencie).

Kľúčové slová: prípadová štúdia, školská sociálna práca, ekologická perspektíva, reziliencia, faktory ekologickej senzitivity.

Abstract: A case study is the favorite and frequently used method that enables an evaluation and examination of various aspects of the client's situation. Heterogeneity of social work practice creates conditions for a variety of preferences of social workers who may be proponents of different concepts of social work. At the same time the diversity of social practice is manifested also in the different focus their attention on partial issues in creating a case study. In the context of the concept of social functioning and the ecological perspective it is necessary in social work to consider the various levels of the problem and the difficulties of the client. Especially in school social work, where it is expected that school social worker can intervene at the intersection of schools, families and communities. Contribution tries to answer the question what is necessary to notice by school social workers in order to effectively and comprehensively assess the child's situation with using the case study method ("correctly" identify the problem and its causes, provide relevant descriptions of child's situation and his or her problem and propose an adequate interventions).

Key words: case study, school social work, ecological perspective, resilience, factors of ecological sensitivity.

I Prípadová štúdia – základné vymedzenie

Prípadová štúdia či metóda štúdia prípadu nachádza uplatnenie v rôznych odboroch. Patrí k významným metódam aj v oblasti sociálnej práce, kde sa môžeme stretnúť s jej využitím vo viacerých významoch. Fuchsová (2007) poukazuje na rôzne kontexty v jej vnímaní považuje prípadovú štúdiu za výskumnú stratégiu (v literatúre označovanú ako case study, case history, kazuistika, monografická metóda), pedagogicko-didaktickú vyučovaciu metódu, praktickú prípadovú činnosť (zahŕňa case management, vedenie prípadu, plánovanie, realizovanie a koordinovanie jednotlivých opatrení smerujúcich k dosiahnutiu efektivity poskytovaných služieb) a prípadovú prácu (case work)¹. Z hľadiska špecifického prístupu k analýze dát a možnosti jej využitia môžeme ďalej vymedziť² prípadové štúdie deskriptívne – zahŕňajú popis určitého javu, problému, situácie a pod.; ilustratívne – ilustrujú určité témy v rámci hodnotenia; exploratívne – sú zamerané na preskúmanie jednotlivých komponentov, štruktúr určitého prípadu a vzťahov medzi nimi; definovanie otázok, formulovanie hypotéz prípadne navrhnutie teórie; explanatívne – cieľom je vysvetlenie javu, prípadu, situácie odhaľujúc príčinné väzby a opierajúc sa o určitú teóriu; testovacie – koncentrujú sa na identifikovanie a zdôvodnenie dôležitých mechanizmov v danom prípade pomocou navrhnutéj teórie pričom sa posudzujú, testujú relevantnosť tejto teórie; evalvačné – cieľom je na základe určitých kritérií posúdenie či hodnotenie intervencie, programu a pod. (Fuchsová 2007; Yin 2009). Dnes existuje veľké množstvo programov v školskej sociálnej práci, ktoré sa odlišujú v závislosti od toho, na ktorú úroveň problému sa koncentrujú. Ich úspešnosť však nemusí byť rovnaká.

Podľa Fernandez a Nichols (1996) majú väčšiu šancu na úspech programy a intervencie zamerané na riešenie všetkých dôležitých systémov v prostredí dieťaťa. Inými slovami ide o intervencie založené na ekologickej perspektíve, ktoré sa zaoberajú nielen jednotlivcom, ale aj sociálnym, fyzickým a kultúrnym prostredím, v ktorom dieťa žije.

Švec (2002, s. 171) rozlišuje medzi pojmami:

- prípadová štúdia (kazuistika)³ – „podrobné a hĺbkové analytické deskripcie sústredujúce sa na špecifický problém jednotlivca, skupiny alebo organizácie, najmä na účel diagnostikovania, výchovy alebo výskumu a vývoja“;
- metóda prípadovej štúdie (monografické štúdium alebo metóda kazuistiky) – „uplatňovaná najmä v odbornom vzdelávaní na podrobné a komplexné oboznámenie sa s určitým prípadom osoby alebo sociálnej skupiny v celkovom kontexte jej reálnych podmienok pracovného a mimopracovného života. Využíva sa aj na účely hĺbkového a všestranného spoznania jedinečnosti prípadu osoby, kolektívu, inštitúcie a pod.“

Barker (2003) uvádza, že prípadová štúdia je metódou evaluácie uskutočnenou na základe systematického preskúmania mnohých charakteristík a aspektov vzťahujúcich sa ku jednotlivcovi, skupine, rodine, alebo komunite, ktoré sa realizuje obvykle dlhšiu dobu. Prípadová štúdia podľa Neale, Thapa a Boyce (2006) zachytáva príbeh jednotlivca, deskripciu významnej udalosti, procesov, programov a pod. Môže byť vnímaná aj ako príležitosť pre zachytenie a zdôraznenie úspechov, výziev, upriamenie pozornosti na silné stránky, ale aj ťažkosti a faktory, ktoré môžu napomôcť ku optimálnemu fungovaniu klienta a klientky. Podľa autorov je základom prípadových štúdií najmä opis toho, čo sa stalo, kedy, komu a s akými dôsledkami. Autori pripúšťajú premenlivosť jednotlivých elementov tvoriacich prípadovú štúdiu, a to vzhľadom ku jej obsahu, cieľu, prípadu, dátam a pod. Napriek tomu vymedzujú niektoré z komponentov, s ktorými sa môžeme najčastejšie v prípadových štúdiách stretnúť:

- popis procesu výberu prípadu či problému, zdrojov zberu dát, spôsobov zberu dát, dĺžky zberu dát a zhromaždených údajov,
- popis problému,
- identifikovanie problému:
 - * vysvetlenie významu a dôležitosti či závažnosti problému,
 - * spôsob, na základe ktorého bol problém odhalený,
 - * posúdenie efektivity procesu, ktorý viedol k odhaleniu problému,
- kroky a postupy riešenia problému – aktivity, intervencie a pod.,
- výsledky intervencií,
- výzvy, príležitosti a ich naplnenie – zahŕňajú aj prekážky a ťažkosti, s ktorými sa sociálny pracovník stretol počas riešenia problému a spôsob ako sa mu ich podarilo prekonať,
- zhodnotenie udržateľnosti dosiahnutých výsledkov.

Ako vyplýva z textu vyššie, prípadová štúdia vytvára okrem iného rámec pre oboznámenie sa s problémom, pre posúdenie situácie klienta, navrhovanie intervencií a následne aj pre evaluáciu dosiahnutých výsledkov. Z jednotlivých ponúkaných definícií je zrejmé, že prípadovú štúdiu môžeme vnímať rôznorodo. V definíciách autorov sa prelínajú viaceré typy prípadových štúdií. Je zjavné, že uvedené typológie nie sú presne ohraničené, ale že sa vzájomne dopĺňajú. Pre potreby príspevku budeme v nasledujúcom texte vychádzať z chápania prípadovej štúdie ako podrobnej analýzy a opisu problému dieťaťa a jeho rodiny školským sociálnym pracovníkom a pracovníčkou s cieľom komplexného posúdenia a preskúmania jeho životnej situácie. Následne, vychádzajúc z ekologickej perspektívy, sa budeme venovať

„Základom prípadových štúdií je najmä opis toho, čo sa stalo, kedy, komu a s akými dôsledkami.“

¹ Blíži sa rozdielom medzi prípadovou prácou a prípadovou štúdiou Kvašňáková a Balogová (2010).

² K známym metodológom a metodologičkám zaoberajúcim sa definovaním a analýzou jednotlivých aspektov prípadových štúdií patrí napr. Yin (2009), Merriam (1998), Stake (1995), Gilgun (1994), Hendl (2005) a i.

³ V odbornej spisbe sa je možné stretnúť so zamieňaním pojmov prípadová štúdia a kazuistika. Levická (2004) poukazuje na potrebu ich odlišenia a súčasne vymedzuje jednotlivé kritériá, na základe ktorých definuje oba pojmy. Viac Levická (2004), Balogová (2008), Kvašňáková a Balogová (2010).

jednotlivým faktorom, ktoré je potrebné sledovať v rámci koncipovania prípadovej štúdie školskými sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami v zmysle komplexného posúdenia situácia dieťaťa a adekvátnej pomoci.

2 Ekologická perspektíva v školskej sociálnej práci

Rozvoj (školskej) sociálnej práce je spojený so širokým spektrom teórií, ktoré predstavujú jeden z významných zdrojov podpory jej profesijnej legitimity. Napriek variabilite teoretických prístupov využívaných v praxi jednotlivých školských sociálnych pracovníkov a pracovníčok, ekologická perspektíva je považovaná za kľúčový referenčný rámec školskej sociálnej práce, čo vyplýva z potreby akcentovania potreby komplexného prístupu ku riešeniu vybraných otázok detí a mládeže.

Ekologická perspektíva nachádza svoje uplatnenie v (školskej) sociálnej práci koncom 70. rokov 20. storočia (aj keď sociálno-ekologické poňatie je prítomné v sociálnej práci oveľa skôr⁴). Za rozvoj tejto perspektívy sa vo veľkej miere zaslúžila Barlettová (1970, in: Matoušek 2013) rozpracovaním konceptu sociálneho fungovania, ale aj ďalší, napr. Pincus a Minahanová (in: Payne 2005; Hollstein-Brinkmann 2001), ktorí poukazujú na viacrozmernosť sociálnej práce prostredníctvom jej akčných polí, resp. systémových rovin konania⁵, ale aj ďalší autori a autorky⁶.

Jej základy vychádzajú zo všeobecnej teórie systémov⁷. Predstavuje však jej konkrétnejšiu formu aj vzhľadom k ľahšej aplikovateľnosti ekologickej perspektívy na reálne situácie v oblasti sociálnej práce. Základným špecifikom sociálno-ekologického poňatia školskej sociálnej práce je vnímanie človeka v prostredí zdôrazňujúci vzťah a vzájomné interakcie medzi jednotlivcom a jeho sociálnym a fyzickým prostredím. Ekologická perspektíva upozorňuje, že zmena v jednej časti systému vedie ku zodpovedajúcej, recipročnej zmene v celom systéme. Následne uvedenie si širšieho kontextu vzťahov pri riešení problémov a situácií medzi rodinou, žiakom a školou je umožnené prostredníctvom jednotlivých systémových úrovní (Bronfenbrenner 1977; Keegan Eamon 2001; Howe 2009):

- * **mikrosystém** – za systém na tejto úrovni je považované najbližšie prostredie dieťaťa, napr. rodina, trieda, rovesnícka skupina, škola a i. Školskí sociálni pracovníci a pracovníčky tak zameriavajú svoje intervencie nielen na dieťa či dieťaťku, ale aj na prostredie, spôsobujúce im ťažkosti v optimálnom sociálnom fungovaní. V praktickej rovine sa môžu školskí sociálni pracovníci a pracovníčky zamerať napr. na posúdenie celkovej situácie rodiny z hľadiska dlhodobého i súčasného stavu, životných udalostí súvisiacich s ekonomickými a ďalšími podmienkami, schopnosti zvládať záťažové situácie a riešiť aktuálne problémy dieťaťa a pod. Z tohto plynúce intervencie by mali byť zamerané na zvýšenie zdrojov rodiny alebo skupín, pomoc žiakom a dieťaťkam zvládať náročné životné situácie, zlepšovanie copingových stratégií, sociálnych zručností a i.,
- * **mezosystém** – zahŕňa interakcie⁸ medzi dvoma mikrosystémami, napr. interakcie medzi školou a rodinou, medzi žiakom a rovesníkmi, rovesníkmi a rodinou a pod. Ako príklad vzájomnej prepojenosti jednotlivých interakcií je možné uviesť súvis kvality interakcií medzi dieťaťom a rodičmi, ktoré ovplyvňujú interakcie a fungovanie dieťaťa alebo dieťačky v ďalších systémoch (skupina rovesníkov, škola, trieda a pod.). Iným príkladom je nízka úroveň spolupráce rodičov a školy, ktorá môže negatívnym spôsobom vplyvať na adaptáciu dieťaťa na školské prostredie a spôsobovať jeho školskú neúspešnosť. Preto intervencie v rámci tejto úrovne musia byť precízne smerované voči všetkým tým systémom, ktoré spôsobujú ťažkosti dieťaťu s cieľom vytvárať obojstranne akceptovateľné interakcie medzi žiakom a jeho sociálnym prostredím, a tým prispieť k jeho rozvoju a podporiť proces optimálneho zvládania životných situácií,
- * **exosystém** – ide o systém s nepriamym vplyvom na rozvoj dieťaťa. Príkladom je pracovné prostredie rodičov, ktorého dieťa síce nie je priamym účastníkom, napriek tomu vplyva na situáciu v rodine a na život dieťaťa. Exosystémom môže byť aj sociálna sieť a podporné sociálne vzťahy s priateľmi, rodinou, susedmi a pod., ktoré sú zvlášť významné pre sociálny a emocionálny rozvoj detí pochádzajúcich z málo podnetného prostredia. Často klientmi sociálnej práce sú ľudia, ktorí nemajú vybudovanú túto podpornú sieť, čo môže spôsobovať ťažkosti súvisiace s rozvojom dieťaťa v sociálnej oblasti a zväčšovať riziko podliehania negatívnym vplyvom rovesníckych skupín,
- * **makrosystém** – predstavuje širší socio-kultúrny kontext. Zahŕňa životný štýl, zvyky, kultúrne normy, hodnoty a pod. Kultúrne a sociálne definované očakávania vyplývajúce z jednotlivých rolí sa môžu výraznou mierou podieľať na variabilnom chápaní rodičovstva a výchovy detí pochádzajúcich

z rôznych etnických skupín a kultúrnych prostredí. Školskí sociálni pracovníci a pracovníčky by sa mali v rámci tejto úrovne zamerať nielen na hľadanie efektívnych stratégií pre nadviazanie dôvery a spolupráce s rodičmi a deťmi, ale aj spôsobov prekonávania prekážok žiakov a dieťačok vyplývajúcich z ich rodinného a sociálneho prostredia a na zmeny v systémovo-ekologických štruktúrach, ktoré môžu podporovať pretrvávanie problému a nerovností, diskriminácie a opresie u žiakov a ich rodín,

- * **chronosystém** – zachytáva vplyvy a zásadné zmeny v priebehu života človeka, ktoré môžu znamenať zmenu kvality interakcií medzi dieťaťom, rodičom ale aj ďalšími subjektmi v blízkom okolí. Môže ísť o rôzne udalosti, ako je napr. rozvod rodičov, ale aj historické udalosti a sociálne podmienky⁹, ktoré pôsobia na rozvoj dieťaťa. Často ide o situácie, ktoré svojimi dôsledkami spôsobujú narušenie rovnováhy systému a schopnosť prispôbenia sa zmenám. Germain a Gitterman (1983, in: Hollstein-Brinkmann 2001) ich rozdeľuje na udalosti, ktoré svojimi dôsledkami spôsobujú životné zmeny (vývinovo podmienené zmeny alebo nazývané aj ekologické prechody: smrť, puberta, rodičovstvo, choroba, krízy a pod.); situácie, ktoré sú charakteristické určitým tlakom z okolitého prostredia: napr. bytové pomery, prírodné udalosti, absencia ochrany pred životnými rizikami a pod.; interpersonálne procesy – komunikačné a vzťahové problémy.

Školské sociálne pracovníčky a pracovníci by si mali byť vedomí rôznorodých vplyvov jednotlivých systémov na sociálne fungovanie dieťaťa. S dôrazom na holistický prístup k riešeniu problémov je tak prostredie vnímané ako komplex podmienok a vplyvov, ktoré determinujú životnú situáciu dieťaťa a jeho rozvoj (Allen-Meares 2004). Na jednej strane by mali školskí sociálni pracovníci a pracovníčky pomáhať žiakom a dieťaťkam pri nadobúdaní sociálnych kompetencií v oblasti zvládania požiadaviek prostredia, na druhej strane napomáhať modifikovať náročné požiadavky prostredia k schopnostiam a možnostiam dieťaťa¹⁰. K osobitým znakom sociálnej práce totiž patrí dôraz na komplexnosť v zmysle zamerania sa na rôznorodé životné okolnosti, ktoré spôsobujú problém klienta a vytvárajú jeho špecifickú životnú situáciu. Predpokladom pre komplexné posúdenie situácie dieťaťa je tak koncentrácia školských sociálnych pracovníkov a pracovníčok na celkovú situáciu klienta a na bariéry vzťahujúce sa k rôznym oblastiam jeho života. Na základe uvedeného a rovnako na základe štúdia literatúry – najmä Allen-Meares (2004), Hollstein-Brinkmann (2001), Bowen (2004), Howe (2009), Germain (1978), Payne (2005) a i. – je možné konštatovať, že ekologická perspektíva pomáha školským sociálnym pracovníkom a pracovníčkam porozumieť organizácii školy a jej subsystémom, porozumieť a byť vedomí vplyvov rôznych inštitúcií na sociálne fungovanie dieťaťa, získavať a systematizovať poznatky o dieťati z rôznych zdrojov (škola, rodina, komunita), identifikovať a posúdiť všetky vplyvy podieľajúce sa na problémoch žiakov, zabezpečiť komplexnosť intervencií – intervenovať na viacerých úrovniach a vo vzťahu k viacerým systémom (rodičia, škola, žiak, komunita, ostatné inštitúcie), zamerať pozornosť na interakcie a transakcie medzi dieťaťom a prostredím.

2.1 Faktory „ekologickej senzitivity“

Rámec prípadovej štúdie a komplexného posúdenia situácie žiakov, dieťačok a ich rodín je v kontexte ekologickej perspektívy založený na transakcii¹¹ medzi jednotlivcom a prostredím, vychádzajúc z konceptu sociálneho fungovania a idey udržiavania rovnováhy medzi požiadavkami prostredia a pomocou jednotlivcovi vyrovnáť sa s nimi. Narušenie rovnováhy systému a schopnosť prispôbenia sa zmenám môže byť zapríčinené určitými skupinami problémových situácií¹², ktoré navzájom súvisia a neexistujú oddelene. Tieto udalosti sa viažu na rôzne prostredia. Včasné nezachytenie ťažkostí dieťaťa, vyvolaných určitými udalosťami a umocnených prostredím, môže byť spúšťačom rôznych porúch správania či negatívneho postoja dieťaťa ku škole. Takisto môže viesť k prehľbovaniu existujúcich a kumulovaniu ďalších problémov. Účinnosť pôsobenia školských sociálnych pracovníkov a pracovníčok je podľa Allen-Meares (1995) možné dosiahnuť dôkladnou analýzou jednotlivých komponentov na oboch stranách. Na strane jednotlivca ide o analýzu:

- * správania spojeného so zabezpečením základných potrieb: schopnosť získavať a využívať zdroje (jedlo, bývanie, ošatenie, zdravotná starostlivosť a pod.) potrebné k prežitiu. Ide o primárne potreby, bez uspokojenia ktorých nie je možné v praxi rozvíjať sociálne zručnosti. V praxi sa školskí sociálni pracovníci v tejto rovine zameriavajú najmä na posúdenie schopnosti rodiny uspokojovať základné potreby

⁴ Napr. Hamiltonová (1941, in: Matoušek 2013) už od 40-tych rokov 20. storočia podporovala v praxi sociálnej práce tzv. organizmičný prístup zdôrazňujúci celok pred časťami.

⁵ Rozdeľujú ich na systém agenta zmeny, klientsky systém, cieľový systém, akčný systém.

⁶ Napr. Germain (1978), Bowen (2004), Allen-Meares (2004), Dupper (2003), Payne (2005), Howe (2009), Levická et al. (2012) a i.

⁷ Jedným z jej hlavných zakladateľov bol Bertalanffy, ktorý ju aplikoval osobitne vo vzťahu k biologickým systémom. Prelomovým bolo rozpoznanie významu tejto teórie aj pre sociálne systémy. Medzi prvými priekopníkmi v oblasti sociálnych vied, ktorí využívali myšlienku systémovej teórie, boli rodinní terapeuti ako napr. Minuchin, Satirová a i. Vnímali rodinu ako systém, uprednostňovali skôr riešenie problémov na interpersonálnej úrovni a zameriavali sa skôr na prítomnosť než na minulosť. Verili, že otvorené systémy (rodiny) sú zdravšie a adaptabilnejšie v porovnaní s uzavretými systémami (Howe 2009).

⁸ V rámci ekologickej perspektívy sú vnímané ako proces, pomocou ktorého sa entita spája s inými entitami v sekvencii akcie a reakcie (Allen-Meares 1995).

⁹ V tomto smere bol napríklad niektorými autormi dokumentovaný škodlivý vplyv straty príjmu rodiny v čase rôznych hospodárskych kríz na sociálno-emocionálny rozvoj dieťaťa (napr. Conger et al. 1993, in: Keegan Eamon 2001).

¹⁰ Školskí sociálni pracovníci pritom využívajú rôzne druhy intervencií. Za vhodné, v kontexte rozvíjania ekologickeho myslenia v praxi, považuje Šoltésová (2015) využitie socioterapie. Ekologickú perspektívu zároveň vníma ako kľúčové východisko nazerania na jednotlivca a sociálne fungovanie v sociálnej práci i socioterapii.

¹¹ Ide predovšetkým o negácie s rôznymi systémami, s ktorými jedinec je alebo môže byť spojený. Odkazuje na vzájomnú závislosť časti a celku (Allen-Meares 1995). Viac o transakčnom prístupe napr. Germain a Gitterman (2008), Šmurek (2006), Levická et al. (2012), Šoltésová (2015) a i.

¹² Bližšie napr. Škyba (2014), Hollstein-Brinkmann (2001).

„...prípádová štúdiá vytvára okrem iného rámec pre oboznámenie sa s problémom, pre posúdenie situácie klienta, navrhovanie intervencií a následne aj pre evalvaciu dosiahnutých výsledkov.“

dietťaťa,

- * správanie zamerané na vytváranie väzieb s prostredím, ktoré umožňuje jednotlivcom úzky vzťah s ostatnými v rámci prostredia. Posudzuje sa schopnosť nadviazať a rozvíjať intímne osobné vzťahy a schopnosť využívať služby rôznych organizácií (škola, zariadenia sociálnych služieb a i.),
- * správanie umožňujúce jednotlivcovi rast a rozvoj, výkon intelektuálnych a sociálnych aktivít užitočných pre neho samotného ako aj pre okolie. Posudzujú sa kapacity a potenciál jednotlivca v jednotlivých oblastiach (kognitívnej, fyzickej, ekonomickej a i.).

Správanie v ekologickom poňatí je vnímané v kontexte adaptácie na určité prostredie. Schopnosť jednotlivca zvládať nároky prostredia sa počas života neustále mení v závislosti od aktuálnych okolností a schopností, ale aj vlastností prostredia. Preto sa školskí sociálni pracovníci a pracovníčky nezameriavajú len na hodnotenie správania klienta či klientky, ale aj situácie a prostredia, ktorá dané správanie ovplyvňujú (Garrett 2007)¹³. Môže ísť o prostredie podporujúce, flexibilné, ale aj rigidné, deficitné, s chýbajúcimi zdrojmi a pod. Aj v rámci dôkladného posúdenia prostredia je teda potrebné uvažovať o niekoľkých aspektoch, ktoré znemožňujú optimálne fungovanie jednotlivca, najmä (Allen-Meares 1995):

„Správanie v ekologickom poňatí je vnímané v kontexte adaptácie na určité prostredie.“

- * zdroje,
- * očakávania spojené s jednotlivými rolami¹⁴,
- * legislatívu, politické opatrenia, nástroje sociálnej politiky a pod.

Školská sociálna práca sa v rozmedzí ekologického referenčného rámca zameriava na preventívne pôsobenie podporou reziliencie žiakov a žiačok, posilňovaním protektívnych faktorov v prostredí a minimalizovaním tých, ktoré je možné považovať za rizikové. Tak ako môže byť prostredie pre žiakov a žiačky stimulujúcim prvkom, rovnako ich môže vystavovať rôznym stresovým situáciám, zvlášť ak dieťa nedisponuje potrebnými zdrojmi, aby sa s nimi vedelo adekvátne vyrovnáť. Ku kľúčovým pojmom tak patria dôraz na silné stránky a adaptácia. Ako uvádza Janebová (2014) novším pojmom na označenie schopnosti adaptácie jednotlivca na prostredie a naopak schopnosti prostredia vytvárať podmienky v prospech jednotlivca je reziliencia¹⁵, čo sa do praxe premieta v podobe hľadania a nachádzania silných stránok v jednotlivcovi i v jeho prostredí. Tento prístup v sebe integruje niekoľko princípov (Furuto 2007), ktorými by sa školskí sociálni pracovníci a pracovníčky mali riadiť vo svojej praxi a rovnako by na ne nemali zabúdať ani pri identifikácii postupov riešenia ako súčasti prípadovej štúdie klienta:

- * každý jednotlivec, skupina, rodina, organizácia a komunita má svoje silné stránky,
- * traumatické udalosti, choroba, rôzne formy závislostí a pod. majú nepriaznivý vplyv na sociálne fungovanie človeka. Súčasne môžu byť zdrojom ďalšieho rozvoja, posunu, výziev a príležitostí,
- * kapacity k rastu a zmene nemusia byť na prvý pohľad zjavné. Sociálny pracovník alebo pracovníčka sa preto snaží o ich rozpoznanie a berie vážne aspirácie

klientely,

- * ústredným aspektom je spolupráca medzi sociálnym pracovníkom a klientom,
- * každé prostredie je plné zdrojov.

U klientov a klientiek je tak posilňovaná nielen dôvera v seba samých, ale aj ich schopnosť využívať svoje silné stránky pri riešení jednotlivých problémov a problémových interakcií. Pre účely prípadovej štúdie v školskej sociálnej práci je kľúčovým komponentom najmä posúdenie reziliencie klienta a v rámci nej rezerv a zdrojov ako na strane klienta, tak aj prostredia.

Práve budovanie reziliencie od útleho veku predstavuje predpoklad pre úspešné vysporiadanie sa s možnými nástrahami a rizikami počas života. Reziliencia je výsledkom procesu, ktorý berie do úvahy úroveň vystavenia riziku i prítomnosť protektívnych faktorov. Zvýšením úrovne rizika dochádza k väčšiemu predpokladu vzniku problémov u detí, zvlášť v prípade absentovania protektívnych faktorov. Ide o zdroje, ktoré minimalizujú dopady rizikových situácií. Zároveň predstavujú schopnosť zvládnuť náročné situácie, ktoré vystavujú človeka určitému typu rizika. Sú vnímané nielen ako vlastnosť jednotlivca, ale aj ako podmienky prostredia, ktoré redukovujú možné dôsledky rizika na život dieťaťa a oslabujú vznik a vplyv rizikových faktorov. Jenson a Fraser (2011) sa venujú popisu týchto faktorov s poukázaním na rôzne aspekty, s ktorými môžu súvisieť. V rámci protektívnych faktorov môže ísť:

- * faktory na strane prostredia: príležitosti na vzdelávanie, zamestnanie a ďalšie prosociálne aktivity, sociálna podpora od členov rodiny,
- * interpersonálne a sociálne faktory: uspokojivé vzťahy so súrodencami a rodičmi, zodpovednosť voči škole, nízka miera konfliktov s rodičmi, zapájanie sa do bežných každodenných činností, vyznávanie prosociálnych hodnôt a noriem,

* faktory na strane jednotlivca: sociálne zručnosti a schopnosť riešiť problémy, pozitívny prístup, temperament, vysoká inteligencia a málo prežívaného stresu v detstve.

Na druhej strane stoja rizikové faktory, ktoré sa vzťahujú k určitej udalosti, skúsenosti, či podmienkam znásobujúcim potenciál vzniku a pretrvávania určitého problému:

* faktory na strane prostredia: zákony a normy „priaznivé“ k prejavom antisociálneho správania, chudoba, ekonomická deprivácia, nedostatok príležitostí v ekonomickej oblasti, neudržiavanie kontaktov so známymi, priateľmi, susedmi,

* interpersonálne a sociálne faktory: časté konflikty v rodine, narušené

vzťahy s rodičmi, nedostatky v organizovaní činností rodiny, výskyt závislostí od drog, školská neúspešnosť, vylúčenie zo skupiny rovesníkov, stretávanie sa so skupinami s prejavmi antisociálneho správania,

- * faktory na strane jednotlivca: genetické predispozície, poruchy pozornosti, nedostatok sebakontroly.

„Pre účely prípadovej štúdie v školskej sociálnej práci je kľúčovým komponentom najmä posúdenie reziliencie klienta a v rámci nej rezerv a zdrojov ako na strane klienta, tak aj prostredia.“

¹³ Šoltéssová (2015) uvádza, že v prípade vzniku nesúladu medzi klientovým systémom a prostredím je možná korekcia daného stavu, a to hlavne prostredníctvom využitia socioterapie ako druhu sociálnej intervencie v sociálnej práci.

¹⁴ Sociálne pracovníčky a pracovníci ako agenti zmeny by mali byť schopní meniť a optimalizovať očakávania u tých, ktorí spoluvytvárajú prostredie.

¹⁵ Blížšie o problematike reziliencie napr. Punová a Navrátilová et al. (2014), Punová (2012), Fraser, ed. (2004) a i.

Význam ekologickej perspektívy v školskej sociálnej práci spočíva predovšetkým vo včasnej detekcii rizikových a posilňovaní protektívnych faktorov prostredia, ktoré vplyvajú na rezilienciu detí a ich školskú úspešnosť. Prave poznanie jednotlivých faktorov podieľajúcich sa na reziliencii umožňuje kreovanie preventívnych politík a programov na pomoc deťom a mládeži v rôznych problémových situáciách. Školskí sociálni pracovníci a pracovníčky tak môžu významnou mierou participovať na procese eliminovania nežiaducich sociálnych javov spojených s problémami žiakov ako v rovine podpory, rozvoja a evalúácie politík v oblasti školstva, tak aj na úrovni poskytovania priamych služieb zameraných na študenta a jeho správanie, optimalizáciu sociálneho fungovania, redukciu školskej neúspešnosti, vytváranie priaznivej sociálnej klímy, riešenie konfliktov a poskytovanie podpory pri zvyšovaní sebavedomia a motivácie kučeniu. Zároveň ide o faktory, ktorých znalosť v rámci tvorby prípadových štúdií umožňujú školským sociálnym pracovníkom a pracovníčkam byť senzitívnymi voči príležitostiam i ohrozeniam dieťaťa, ktoré sa nemusia nevyhnutne vzťahovať len k jeho mikrosystému.

Záver

V školskej sociálnej práci sú využívané rôzne modely práce s detským klientom a jeho rodinou. K najznámejším patria modely vymedzené Aldersonom (1972). Ide o tradičný klinický model, model zmeny (premeny) školy, komunitný model a sociálno-interakčný model¹⁶. Špecifikom väčšiny z nich je zameranie sa na jednu oblasť príčin nezvládania životnej situácie, ktorá narušuje rovnováhu klienta a klientky. Následne dochádza k preceňovaniu významu vybraných faktorov školským sociálnym pracovníkom a k prehliadaniu dôležitých aspektov (napr. aktívna rola klienta a pod.), ktoré znemožňujú prístup k posúdeniu životnej situácie komplexne. Ako uvádza Musil (2004, in: Navrátil 2013), redukcionistický prístup sociálneho pracovníka k životnej situácii tak môže byť nefunkčný, keďže táto má viaceré rozmery. Najperspektívnejšie v tomto kontexte vystupuje sociálno-interakčný model, ktorý príčinu ťažkosti vníma v nezvládnutých interakciách medzi žiakom a jednotlivými systémami. Rovnakú pozornosť zameriava na žiaka, prostredie a jednotlivé systémy, s ktorými je žiak v nejakej forme sociálnej interakcie. Aj tu je však riziko¹⁷ redukcie životnej situácie klienta v prípade, že školskí sociálni pracovníci a pracovníčky nebudú schopní identifikovať očakávania všetkých účastníkov interakcie – či už priamej, alebo nepriamej, aby tak mohli optimalizovať reakcie a eliminovať ťažkosti spojené s nezvládnutými interakciami.¹⁸ Napriek tomu predmetný model, ktorý nachádza oporu v ekologickej perspektíve, vytvára vhodnú bázu pre preskúmanie rôznych oblastí klientovej životnej situácie. Ekologická perspektíva totiž umožňuje zohľadňovať viaceré systémy, vplyvajúce na zabezpečenie efektívneho prepojenia medzi školou, rodinou a komunitou, s cieľom vytvárať obojstranne akceptovateľné interakcie medzi žiakom a jeho sociálnym prostredím, a tým prispieť k jeho rozvoju a podporiť proces optimálneho zvládania životných situácií. Praktický význam a špecifickosť ekologickej perspektívy pre pôsobenie školskej sociálnej práce v hypermodernej spoločnosti sa môže prejavovať v podpore zmeny systému, ktorý spôsobuje deťom a ich rodinám ťažkosti v interakciách. Je opakom prístupov založených na kompenzácii znevýhodnení, ktoré umocňujú nerovnosti a „zneschopňujú“ klienta. Z hľadiska komplexnosti tak vytvára vhodnú platformu pre koncipovanie prípadovej štúdie a „scitlivovanie“ školských sociálnych pracovníkov voči reflektovaniu viacerých systémových úrovní problému dieťaťa za účelom poskytnutia efektívnej pomoci.

„Praktický význam a špecifickosť ekologickej perspektívy pre pôsobenie školskej sociálnej práce v hypermodernej spoločnosti sa môže prejavovať v podpore zmeny systému, ktorý spôsobuje deťom a ich rodinám ťažkosti v interakciách.“

Príspevok vyšiel ako súčasť riešenia grantovej úlohy VEGA MŠVVaŠ SR č. 1/0927/14 Aspekty profesionalizácie canisterapie v kontexte teórie sociálnej práce.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BALOGOVÁ, Beata. 2008. Kvalitatívny výskum a využitie kazuistiky a prípadovej štúdie v sociálnej práci. In: Beata BALOGOVÁ, et al. *Pokyny na vypracovanie seminárnej, ročníkovej, bakalárskej, diplomovej a rigorózne práce v študijných odboroch sociálna práca a andragogika*. Prešov: Akcent Print, s. 53 – 66. ISBN 978-80-89295-08-01.
- BALOGOVÁ, Beata a Lenka KVAŠŇÁKOVÁ. 2010. Prípadová štúdia ako výskumná metóda v sociálnej práci – Výber prístupu ku kvalitatívnej prípadovej štúdie. In: Martin SMUTEK, Friedrich W. SEIBEL a Zuzana TRUHLÁROVÁ, eds. *Rizika sociálnej práce*. Hradec Králové: Gaudemus, s. 490-496. ISBN 978-80-7435-086-3.
- ALDERSON, John J., 1972. *Models of School Social Work Practice: Bases for Service Delivery*. In: Michael J. AUSTIN, Jeffrey LICKSON a Philip L. SMITH, eds. *Continuing Education in Social Welfare: School Social Work and the Effective Use of Manpower*. Florida: State University System of Florida, s. 42-56.
- ALLEN-MEARES, Paula, 1995. *Social Work with Children and Adolescents*. NY: Longman. ISBN 0-8013-0211-0.
- ALLEN-MEARES, Paula, 2004. An Ecological Perspective of Social Work Services in Schools. In: Paula ALLEN-MEARES, ed. *Social Work Services in Schools*. Boston: Allyn & Bacon, s. 53-70. ISBN 0-205-38109-X.
- BARKER, Robert L., 2003. *The Social Work Dictionary*. Washington, DC: NASW Press. ISBN 0-87101-355-X.
- BOWEN, Gary L., 2004. Social Organization and Schools: A General Systems Theory Perspective. In: Paula ALLEN-MEARES, ed. *Social Work Services in Schools*. Boston: Allyn & Bacon, s. 53-70. ISBN 0-205-38109-X.
- BRONFENBRENNER, Urie, 1977. Toward an Experimental Ecology of Human Development. In: *American Psychologist*. Roč. 32, č. 7, s. 513-531. ISSN 1935-990X.
- DUPPER, David R., 2003. *School Social Work: Skills and Interventions for Effective Practice*. Hoboken, New Jersey: JOHN WILEY AND SONS, INC. ISBN 978-0-471-39571-3.
- FRASER, Mark W., ed., 2004. *Risk and Resilience in Childhood: An Ecological Perspective*. Washington, DC: NASW Press. ISBN 978-0871013569.
- FUCHSOVÁ, Katarína, 2007. Prípadová štúdia ako alternatívna metóda výskumu mobbingu na pracovisku. In: *Psychologická revue II*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 86-102. ISBN 978-80-8068-674-1.
- FURUTO, Sharlene, 2007. The Components of Service-Learning as Pedagogy in Social Work Education. In: Meryl NADEL, Virginia MAJEVSKI a Marilyn SULLIVAN-COSETTI, eds. *Social Work and Service-Learning: Partnership for Social Justice*. USA: Rowman & Littlefield Publisher, s. 21-39. ISBN 978-0-7425-5945-5.
- GARRETT, Kendra J., 2007. Ecological Perspective for School Social Work Practice. In: Lynn BYE a Michelle ALVAREZ, eds. *School Social Work: Theory to Practice*. Belmont, CA: Thomson Brooks/Cole, s. 41-50. ISBN 0-534-54797-4.
- GERMAIN, Carel B., 1978. An Ecological Perspective on Social Work in the Schools. In: Robert CON-STABLE, Shirley McDONALD a John P. FLYNN, eds., 1999. *School Social Work: Practice, Policy, and Research Perspectives*. Chicago, Illinois: Lyceum Books, s. 33-44. ISBN 0-925065-50-1.
- GILGUN, Jane F., 1994. A Case for Case Studies in Social Work Research. In: *Social Work*. Roč. 39, č. 4, s. 371-380. ISSN 1545-6846.
- GITTERMAN, Alex a Carel B. GERMAIN, 2008. *The Life Model of Social Practice. Advances in Theory and Practice*. New York: Columbia University Press. ISBN 978-0-231-13998-4.
- HENDL, Jan, 2005. *Kvalitatívny výskum: Základné metódy a aplikácie*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- HOLLSTEIN-BRINKMANN, Heino, 2001. *Sociálna práca a systémová teória*. Trnava: SAP. ISBN 80-88908-78-7.
- HOWE, David, 2009. *A Brief Introduction to Social Work Theory*. London: Palgrave Macmillan. ISBN 0-230-23312-0.
- JANEBOVÁ, Radka, 2014. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudemus.
- JENSON, Jeffrey M. a Mark W. FRASER, 2011. A risk and Resilience Framework for Child, Youth, and Family Policy. In: Jeffrey M. JENSON a Mark W. FRASER, eds. *Social Policy for Children and Families: A Risk and Resilience Perspective*. USA: Sage, s. 5-24. ISBN 9781412981392.
- KEEGAN EAMON, Mary, 2001. The Effects of Poverty on Children's Socioemotional Development: An Ecological Systems Analysis. In: *Social Work*. Roč. 46, č. 3, s. 256-266. ISSN 1545-6846.
- LEVICKÁ, Jana, 2004. *Kazuistický seminár zo sociálnej práce*. Trnava: SAP. ISBN 80-89104-36-3.
- LEVICKÁ, Jana, Katarína LEVICKÁ, Veronika HANZALÍKOVÁ a Andrea BANOVCINOVÁ, 2012. *Ekosociálne prístupy v sociálnej práci*. Trnava: Oliva. ISBN 978-80-89332-14-4.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2013. Sociálně-ekologická teorie. In: Oldřich MATOUŠEK, et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 74-76. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MERRIAM, Sharon B., 1998. *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Francisco: Jossey-Bass. ISBN 0-78791009-0.
- MUSIL, Libor, 2013. Interakce. In: Oldřich MATOUŠEK, et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 226-231. ISBN 978-80-262-0366-7.
- NAVÁRÁTIL, Pavel, 2013. Sociální fungování a životní situace. In: Oldřich MATOUŠEK, et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 226-231. ISBN 978-80-262-0366-7.
- NEALE, Palena, Shyam THAPA a Carolyn BOYCE, 2006. *Preparing a Case Study: A Guide for Designing and Conducting a Case Study for Evaluation Input*. Massachusetts: Pathfinder International.
- FERNANDEZ, Marilyn a Laura NICHOLS, 1996. Ecological Approach in Practice: A Case Study of the Ounce of Prevention Fund. In: *Journal of Sociology and Social Welfare*. Roč. XXIII, č. 2, s. 121-141. ISSN 0191-5096.
- PAYNE, Malcolm, 2005. *Modern Social Work Theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1403918369.
- PUNOVÁ, Monika, 2012. Resilience v sociální práci s rizikovou mládeží. In: *Sociální práce / Sociální práca*. Roč. 12, č. 2, s. 90-103. ISSN 1213-6204.
- PUNOVÁ, Monika a Jitka NAVRÁTILOVÁ et al., 2014. *Praktické vzdělávání v sociální práci optikou konceptu resilience*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-7759-1.
- SKYBA, Michaela, 2014. *Školská sociální práca*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-1153-5.
- SKYBA, Michaela a Denisa ŠOLTÉSOVÁ, 2014. *Service-learning vo vzdelávaní (školských) sociálnych pracovníkov a pracovníčok*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. ISBN 978-80-555-1156-6.
- SMUTEK, Martin, 2006. *Model řešení problému v sociální práci – systémový pohled*. Hradec Králové: Gaudemus. ISBN 80-7041-596-7.
- STAKE, Robert E., 1995. *The Art of Case Study Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. ISBN 978-0803957671.
- ŠOLTÉSOVÁ, Denisa, 2015. *Gestalt terapie ako inšpirácia pre socioterapiu*. Prešov: FF PU v Prešove.

„...z hľadiska komplexnosti tak vytvára vhodnú platformu pre koncipovanie prípadovej štúdie a „scitlivovanie“ školských sociálnych pracovníkov voči reflektovaniu viacerých systémových úrovní problému dieťaťa za účelom poskytnutia efektívnej pomoci.“

¹⁶ K ďalším patrí napr. model založený na teóriách socializácie a modernizácie, model založený na teóriách školy a i. Viac Skyba (2014).

¹⁷ Blížšie o limitoch a príležitostiach ako aj o podobnostiach a rozdieloch jednotlivých modelov Skyba (2014).

¹⁸ Blížšie sa vymedzeniu interakcie a aspektu problémových interakcií venuje Musil (2013).

Kazuistika a jej etické úskalia v socioterapii

prof. PhDr. Viera Bilasová, CSc.

Abstrakt: Vstup etiky do profesijnej oblasti sociálnej práce je spojený s aplikáciou morálnych hodnôt a etických princípov do jej teórie aj praxe. Hľadanie riešení sociálneho problému spravidla súvisí s morálnym opisom, ktorý nás vedie k tomu, čo by malo byť a zmeniť to, čo je. Partikulárne kompetencie, ktoré sprevádzajú proces riešenia sociálneho problému, sa opierajú o zaužívané praktiky, stratégie práce s klientom či zvykové postupy založené na využívaní metódy kazuistiky. Tie sú často spojené s rizikom obchádzania komplexnej teoretickej reflexivity odbornej aj etickej proveniencie.

Abstract: Emergence of ethics in the professional field of social work is connected with the application of moral values and ethical principles in its theory and praxis. Searching for solutions of the social problems is usually linked to moral description that leads us to the situation that should be achieved and to change the state which is valid now. Particular competencies, which are linked with the process of social problem solving, are based on the customary practices, strategies of work with clients or other usual procedures based on the application of casuistry. These procedures are very often interconnected with the risk of avoidance of complex theoretical reflexivity in scientific as well as in ethical dimension.

Úvod

Mnohé javy determinované súčasným dynamickým vývojom spoločnosti sú sprevádzané takými problémami v medziľudských vzťahoch, s akými sme sa doteraz nestretli. Naliehavosť ich teoretickej reflexie a hľadanie praktických riešení sú otázkami, ktorými sa zaoberajú viaceré spoločenské vedy. Hľadajú odpovede prostredníctvom analýzy vzťahových súvislostí, ktoré si často vyžadujú interdisciplinárny či multidisciplinárny prístup. Komplexnosť problematiky tak otvára otázky teoretického diskurzu, ktoré súvisia s otváraním priestoru nielen pre medziodborový dialóg, ale sú spojené aj s rozšírením jeho možností vo vnútri samotných vedných disciplín, vrátane vzájomnej vnútornej polemiky vlastných teórií a konceptov.

Na jednej strane narastá dôležitosť a serióznosť vedeckého poznania spojená s nárokmi na formovanie adekvátnej teórie. Na strane druhej sa stáva dôležitým fenoménom rozvoj spoločenskej praxe a jej potrieb, ktorú nemožno považovať len za aplikáciu teórie. Samotná teória je spravidla chápaná ako súčasť či forma praxe/praktík, nie ako niečo „vonkajšie“, čo sa musí v praxi len následne „presadiť“ alebo „uplatniť“ (Višňovský, 2009, s. 186). Pri hľadaní nových teoretických prístupov, a platí to zvlášť pre spoločenskovedné skúmania, možno vyčleniť určité komplementárne prvky už existujúcich koncepcií, ktoré sa osvedčujú aj v súčasnosti ako živé a perspektívne. Vytvárajú tak možnosti pre rozvoj plurality bádateľských prístupov, ktoré disponujú väčšou možnosťou ponuky produktívnych riešení. Ide o trend, ktorý je spojený s rozvojom hybridných teórií v spoločenských vedách, a teda aj v teórii sociálnej práce.¹

Metodologickým cieľom hybridného prístupu je koncipovanie konzistentnej teórie obohatenej o nové pohľady a takú validáciu vzťahových súvislostí, ktoré umožňujú prekročiť limity pôvodnej či východiskovej koncepcie. Súčasťou takého postupu je analýza kontextov praktických súvislostí a vzťahov, ktoré umožňujú nielen poznať, ale aj porozumieť „ľudskej situácii“. Hybridná podoba teórie tak získava určité výhody vo vzťahu k jej uplatneniu v zložitých ľudských situáciách, keď je potrebné reflektovať širšie humánne kontexty a aspekty situácie.

Takýto integratívny krok v určitom situačnom kontexte sa potom javí aj ako určitý obrat k netradičnému chápaniu praxe a stáva sa produktívnym impulzom, ktorý umožňuje hlbšie analyzovať a prispievať k riešeniu reálneho problému. „Praktický obrat“ dominujúci v súčasnom spoločenskoved-

nom skúmaní možno vnímať skôr ako presadenie prístupu, že prax je východiskom teórie a teória má byť prakticky orientovaná (Višňovský, 2009, s. 177). Súčasne takýto prístup disponuje aj možnosťami dlhodobej vízie využitím výhod hybridnej teórie, ktorej zmyslupnosť sa naplňa jej aplikovaním do reálnych životných kontextov nielen s cieľom ich pochopenia, ale aj výrazného prínosu pre správne rozhodovanie v rámci sociálneho konania.

Metodologický význam teórie pre praktiky sociálnej práce

Ľudské systémy vrátane štruktúry a mechanizmov ich fungovania sú zložitým predmetom spoločenskovedného poznania. K špecifickým otázkam týchto skúmaní patrí problematika spojená s ľudským konaním, ktoré je determinované aj povahou samotných sociálnych systémov. Na rozdiel od iných spoločenskovedných bádaní, musia tieto prístupy v sociálnej práci zohľadniť hodnotenie sociálnej reality spolu s presvedčeniami a záujmami samotných aktérov, ktoré sú súčasťou sociálnych praktík. Uplatnenie princípu komplexnosti v prístupe k chápaniu významu sociálnych javov v živote jednotlivca i spoločnosti si vyžaduje navyše vytvoriť spojenie medzi tým, čo je vnímané ako objekt, či podmienky skúmania, a subjektom, ktorý svoju prítomnosť a aktivitu v konkrétnosti zásahov a intervencií musí sebakriticky reflektovať. Reflexivita sa tak stáva kľúčovým znakom sociálneho poznania vrátane kriticky informovaného postoja k praxi a aplikovania jeho výsledkov. Len takýto prístup umožňuje meniť praktiky vo svetle reflexie a aktivizovať vzájomnú interakciu oboch stránok vzťahu (sociálny pracovník – klient), ktorého cieľom je zmena pozície klienta na subjekt sociálneho konania prostredníctvom aktívnej kooperácie.

Metodologický princíp poznania celku je viazaný na chápanie jeho častí, ktoré nemožno zanedbať alebo obísť. Princíp komplexnosti aj v sociálnom skúmaní usiluje o to, „aby vytvoril dialóg medzi poriadkom, neporadkom (chaosom) a organizáciou, aby uchopil javy v ich špecifickosti na každej z ich úrovní“ (Morin, 1995, s. 21), aby sme pochopili to, čo je ľudské. Zložitost' reflexie týchto procesov je spojená s úsilím odkrývať a identifikovať vzájomné pôsobenie a podmienenosť sociálneho systému a konania (správania) ľudí, ktoré súvisí s vymedzením sociálnych rolí a pravidiel sociálneho fungovania v rámci spoločnosti. Narušenie rovnováhy vo sfére sociálneho fungovania a možnosti intervencie pri riešení životných situácií patrí k tým otázkam sociálnej práce, ktorých metodologický význam si vyžaduje špecifickú teoretickú reflexivitu. Zmyslupnosť profesijných praktík (pomoc zvládnuť sociálnu rolu, obnoviť a udržať sociálnu rovnováhu a pod.) si vyžaduje serióznu analýzu prepojenia teoretických východísk a metodiky ich aplikovania do konkrétnych podmienok sociálneho života.

Metodologickým kľúčom správneho prístupu je taká analýza sociálnych javov, ktorá spočíva v porozumení sociálnemu konaniu, ktoré je vnímané jednak ako odraz situačného kontextu a súčasne sa opiera o všeobecné teoretické východiská pri hodnotení partikulárnych vzťahov sociálnej starostlivosti v kontexte širších celospoločenských či globálnych súvislostí rešpektovania ľudských práv a hodnôt. Sociálna oblasť života spoločnosti je spravidla zrkadlom jej vyspelosti a demokratického etosu. Diverzita sociálnych systémov a jej štandardov je často výrazom rozdielnosti hodnôt, ktoré sú súčasťou sociálnych programov a ich skúmania, a tak voľba spôsobu a prostriedkov realizácie sociálnej starostlivosti a pomoci (starostlivosť o seba aj iných) podlieha aj etickej reflexii.

„Metodologickým cieľom hybridného prístupu je koncipovanie konzistentnej teórie obohatenej o nové pohľady“

¹ Na trend formovania hybridných teórií v sociálnej práci upozorňuje aj Bešta Balogová vo svojom príspevku *Hybridné teórie v socioterapii ako východisko pre intencionálne socioterapeutické prístupy* (Balogová, 2014, s. 84 – 90).

Súčasťou plurality teoretických konceptov v sociálnej práci je akceptácia morálnej dimenzie problematiky a jej etická pluralita. Strata etického rozmeru v prístupe k sociálnym problémom sa môže stať zdrojom epistemickej jednostrannosti a ovplyvniť tak proces posúdenia „sociálnych faktov“². Hľadanie riešení sociálneho problému je totiž spojené s morálnym opisom, ktorý nás vedie k tomu, čo by malo byť a zmeniť to, čo je. Partikulárne kompetencie, ktoré spravdajú sprevádzajú proces riešenia (intervencie) sociálneho problému, sa opierajú o zaužívané praktiky, stratégie práce s klientom či zvykové postupy založené na využívaní metódy kazuistiky, a to bez komplexnej reflexivity odbornej aj etickej proveniencie.

Etické aspekty sociálnej práce

Napriek tomu, že status a rola sociálnej práce ako profesie prešla v poslednom období mnohými zmenami, jej základným poslaním ostáva pomoc vo sfére sociálneho fungovania³ ľudí. Súčasťou týchto procesov je etické rozhodovanie sociálneho pracovníka, ktoré tvorí súčasť jeho profesionality. Sociálna práca je považovaná za silnú profesiu z hľadiska vzťahu k morálnym hodnotám. Za každým ľudským postojom k skutočnosti sa nachádzajú vždy hodnoty (Max Weber), ktoré treba vnímať ako prejav a vyjadrenie úmyslu človeka, ktorý sa stáva motivačným zdrojom jeho rozhodovania a konania. Motivačné reťazce majú v „ľudskom svete“ svoj zmysel a význam, ktorého skúmanie si vyžaduje zvláštnu teoretickú pozornosť a reflexiu. Seriózna analýza a interpretácia základných faktorov sociálneho fungovania pomáha kreovať princípy a pravidlá sociálnej normativity, platnosť ktorých si vyžaduje kompatibilitu s etickými hodnotami a princípmi v procese rozhodovania. Etický rozmer je implicitnou súčasťou profesijnej role sociálneho pracovníka a jeho práca s klientom nemôže byť vnímaná len ako prejav odborných zručností a kompetencií bez prítomnosti hodnôt, ktoré determinujú mieru jeho zodpovednosti ako morálneho činiteľa.

Dôraz na etické rozhodnutia ako súčasť praktík sociálnej práce ovplyvňuje priraziť jej metód a prístupov, ktorá súvisí s kompetenciami a zručnosťami prenášať etické princípy do reálnych kontextov a operatívnych postupov. Neexistuje žiadna absolútna hierarchia hodnôt a noriem, ktorú by bolo možné aplikovať ako model na sociálnu situáciu. Existujú však určité etické princípy, ktorých všeobecná povaha môže napomôcť pri hľadaní správneho rozhodovania. Prístup založený na princípoch vychádza z presvedčenia, že princípy tvoria základ správania a vnímame ich ako normy, ktoré ho usmerňujú v rámci sociálneho systému. Ide o spôsob etického uvažovania, ktorý súvisí s aplikáciou princípov na konkrétne prípady a ich platnosť a relevanciu vo vzťahu k pravidlám⁴. Princípy nemožno aplikovať do praxe nejakým deduktívnym či mechanickým spôsobom, ktorý by zbavoval konajúceho mravnej zodpovednosti. Treba ich vnímať vždy kontextuálne ako „ľudsky významné“, a teda aj ako spôsob porozumenia vonkajším aj vnútorným vplyvom (potreby, záujmy, tradície, ekonomické a politické podmienky, kultúrne determinanty a pod.) a zmyslu situácie vrátane dôsledkov rozhodnutia. Princípy však svojou obecnou povahou nefungujú ako nejaký priamy praktický spôsob riadenia činnosti, ale slúžia ako dôležité východisko uvažovania sociálneho pracovníka, ktoré ho zaväzuje rozmyšľať v koherencii s platnými morálnymi štandardmi profesie i spoločnosti. Morálny princíp sa tak stáva skôr kompasom než aplikovateľnou normou.

Etické otázky a problémy ako súčasť rozhodovania majú v praxi sociálneho pracovníka rôzne podoby, konkrétne modifikácie i sociálne dôsledky. Súčasťou etiky sociálnej práce sú etické kódexy, ktoré možno vnímať ako inštitucionalizovanú podobu profesijnej etiky. Kodifikovaná etika poskytuje normatívu všeobecne, ktoré sa viažu na naplnenie profesijných záujmov a napomáhajú v základnej orientácii v boji proti rôznym neetickým praktikám. Funkcia etického kódexu sa znásobuje zvlášť v období, keď dochádza napríklad k zmenám v legislatíve z hľadiska koncipovania sociálnych programov, čo prináša nové výzvy pre profesiu, vrátane preferencie hodnôt a princípov v procese posudzovania sociálnej situácie. Etický kódex a jeho efektívnosť sa stáva sporným vtedy, ak je prijímaný len ako formálny či administratívny postup a nie ako súhrn etických noriem a pravidiel pri výkone profesie.

Správne rozhodovanie s vedomím morálnej zodpovednosti v sociálnej praxi si vyžaduje určitú etickú spôsobilosť sociálneho pracovníka ako súčasť jeho profesijnej kompetencie. Poznanie morálnych hodnôt, dôležitosti a preferencie v živote jednotlivca a spoločnosti patria ku kľúčovým prvkom posúdenia sociálnej situácie a rozhodnutia z hľadiska intervencie a pomoci. Súčasťou profesionality sociálneho pracovníka je reflexia vlastnej pozície a

morálnej dispozície spojené s ochotou pomáhať druhým. Profesijné praktiky spojené so službou pre človeka sa nezaobídu bez etických hodnôt ako sú ľudská dôstojnosť, úcta, rešpekt, humánnosť, spravodlivosť, solidarita, sloboda, zodpovednosť spolu s porozumením záväzku, dôvere, motivácii a zručnostiam preniesť princípy do praxe v zložitých sociálnych kontextoch. V tejto súvislosti narastá význam odbornej i etickej prípravy, pretože byť dobrým sociálnym pracovníkom si vyžaduje spôsobilosť naplňovať ľudský rozmer profesie, vrátane kompetencie riešiť sociálne a morálne dilemy.

Etické kompetencie a spôsobilosti ako súčasť profesionality sociálneho pracovníka možno chápať ako rovnocenné a dôležité aspekty sociálneho bytia a konania. Oprieť sa o určitú skupinu princípov znamená dať prednosť hodnotám, ktoré prinášajú z hľadiska sociálnej perspektívy závažné dôsledky. Často sa úvahy v tomto smere opierajú o teoretické východiská, ktoré inklinujú k preferencii niektorej z etických koncepcií (deontológia, utilitarizmus, pragmatizmus, kresťanská etika, etika cností, etika starostlivosti a pod.)⁶. Porozumieť morálnym konotáciám sociálnych problémov vyvoláva mnoho otázok a etický diskurz. Netreba obísť ani fakt, že práve povaha sociálnych problémov a ich riešenia v súčasnej spoločnosti majú aj svoju verejnú povahu a dosah, čím si nárokujú aj na verejnú kontrolu. Žiadna etická teória nemôže ponúknuť model či vzor ako postupovať a správne rozhodovať, ale súčasne si uvedomujeme, že sa nemožno vyhnúť ani tomu, že každá situácia je spojená s konfrontáciou morálnych problémov a formovaním postojov, ktoré sú predsa len ovplyvnené určitými etickými koncepciami.

Sociálny pracovník sa nachádza často v dilematickej situácii pri voľbe prístupu v situčných kontextoch (autonómia – autorita, sloboda – paternalizmus, individuálne očakávania – spoločenské záujmy a pod.) vrátane limitov, ktoré mu stanovuje širší spoločenský kontext (záväzok vo vzťahu k legislatíve pri realizácii sociálnych programov). Neraz sa dostáva do pozície, v ktorej je ohrozená aj jeho vlastná morálna integrita a profesionálna autonómia spôsobená právnymi a procedurálnymi pravidlami ochraňujúcimi všeobecné blaho a spoločenské dobro. Úsilie hľadať a dosiahnuť rovnováhu pri riešení sociálnej situácie, dosiahnuť kooperáciu s klientom a jeho participáciu v záujme jej stabilizácie i ďalšej možnej perspektívy, je výsledkom profesionality, ktorá sa kreuje aj v kontexte morálnych hodnôt.

Záver

Vymedzenie statusu a role sociálneho pracovníka sa nezaobíde bez určitých predpokladov, ktoré ho spájajú nielen s jeho vzdelaním a odbornosťou, ale aj dispozíciou a ochotou pomáhať druhým. Medzi dominantné zdieľané hodnoty a princípy pre praktiky sociálnej práce patria čestnosť, integrita a zodpovednosť. Popri týchto dominujú etické hodnoty viazané na rešpekt k ľudskej dôstojnosti, jej autonómii a právo na spravodlivosť, rovnosť, ale aj empatia či solidarita, ktoré určujú hodnotové postoje a preferencie. Princíp adekvatnosti vo vzťahu k špecifikám sociálnej situácie umožňuje aj za pomoci morálnych hodnotení, ktoré sú korigovateľné (nie absolútne), poukázať viac na zmysel situácie a vytvoriť tak priestor na hľadanie správneho a predovšetkým „ľudského“ riešenia. Ako dôležitý situčný faktor sa javí aj reflexia emócií, ktoré sa stávajú produktom koherentného systému dôvodov konania. Vzájomné pôsobenie emocionálnych faktorov a jeho pochopenie sa stáva významnou zložkou interpersonálnej či skupinovej dynamiky v kontexte poskytovania pomoci (Balogová, 2014, s. 172). V praktickej rovine sa každá evaluácia situčných faktorov opiera o kombináciu kognitívnej a emočnej zložky. Svet hodnôt sa stáva súčasťou teoreticky zivých okolností a postupov konania a ich „empatické pochopenie“ (kognitívna empatia) má svoje miesto aj v profesijnom prístupe sociálneho pracovníka.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BALOGOVÁ, B. (2014): Hybridné teórie v socioterapii ako východisko pre intencionálne socioterapeutické prístupy. In: Levická, J., Smutek, M., Truhlářová, Z. (eds.). *XI. Hradecké dny sociální práce. Sociální práce v kontexte lidských práv*. Hradec Králové: USP UHK, s. 84-90. ISBN 978-80-7435-533-2.
- BALOGOVÁ, B. (2014): Profesijná etika v sociálnej práci a ošetrovatelstve v starostlivosti o dlhodobých chorých a seniorov. In: V. Gluchman et al., *Profesijná etika, analýza stavu profesijnej etiky na Slovensku*. Prešov: FF PU, s. 161 – 190. ISBN 978-80-555-1104-7
- BANKS, S. (2006): *Ethics and values in social work*. (third edition) New York: Palgrave Macmillan. ISBN 0-333-80313-2
- ČERNÍK, V. (2008): *Formovanie teórie spoločenského faktu*. In: Filozofia, roč. 63, č. 8, s. 670 – 681. ISSN 0046-385 X.
- MORIN, E. (1995): *Věda a svědomí*. Praha: Atlantis. ISBN 80-7108-108-6
- NEMČEKOVÁ, M. (2013): K aktuálnym problémom etiky profesií. In: Gluchman, V.: *Etika v profesiách*. Prešov: FF PU, s. 24 – 38. ISBN 978-80-555-1030-9
- PALOVIČOVÁ, Z. (2013): Pojem sociálneho fungovania a problém zodpovednosti. In: Vlastimil Hála a kol.: *Morální odpovědnost a její aspekty*. Praha: Filosofia, s. 61 – 88. ISBN 978-80-7007-412-1
- VIŠŇOVSKÝ, E. (2009): *Človek ako homo agens. Ľudské konanie medzi myslou a sociokultúrnym kontextom*. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-89256-43-3

² Václav Černík považuje pojem fakt za kľúčový v metodológii spoločenských vied. Upozorňuje na jeho vymedzenie aj z hľadiska etymológie slova (factum, facere), ktoré ovplyvňuje jeho významové prepojenie s ľudskou prakticko-poznávacou činnosťou. Zároveň varuje pred možným stotožňovaním faktov a údajov v kontextoch spoločenskovedného skúmania. Vytváranie faktov z empirických údajov sa viaže na rozličné metódy (typizácia, analógia, konfigurácia, štatistické metódy a pod.), ktoré sú výrazom aj odlišných metodologických pozícií. Za dôležitý metodologický krok považuje taký prístup, ktorý umožňuje rozlišovať medzi spoločenským faktom, ako konštatujúcim tvrdením (vypovedajúcim o objektívnom stave reality) a tvrdením, ktoré je skôr presvedčením a má prvky metodovo-orientačnej interpretácie (Černík, 2008, s. 670 – 681).

³ Zuzana Palovičová považuje pojem sociálneho fungovania za kľúčový z hľadiska teoreticko-metodologických východísk sociálnej práce. Zdôrazňuje jeho prepojenie so schopnosťou človeka dosahovať hodnotný stav bytia (Palovičová, 2013, s. 61).

⁴ Sarah Banks upozorňuje na dôležitosť rozlišovania princípu a pravidla. Ako príklad princípu uvádza rešpekt k ľudským právam na sebaurčenie, ktorý svojou obecnou povahou je aplikovateľný na rôznych ľudí i podmienky. Ako špecifické pravidlo uvádza právo na poskytovanie sociálnej pomoci, ktoré možno aplikovať v priestore sociálnej práce (2006, s. 28).

⁶ Otázkam etiky a hodnôt v sociálnej práci sú venované mnohé teoretické úvahy. Často sa porovnávajú teoretické východiská koncepcií, ktoré majú svoju tradíciu v praktických sociálnych pracovníkoch. Prístupy založené na etickom princípe (principle-based approaches), koncepcie vychádzajúce z etiky cností (virtue-based approaches), alebo ide o prístupy založené na morálnom pluralizme (postmodern ethics) majú svoje špecifické možnosti aplikovania v situčnom kontexte. Rozdiel často kompetenciu uplatniť určitý „kombinovaný“ model založený na rozvoji spravodlivosti, dôvere, dobrého charakteru, kapacity starostlivosti, morálnej senzitivity a reflexivity, ktorá sa opiera o komplexnejšie hodnotové zázemie vplyvujúce na etické rozhodovanie (Banks, 2006, s. 71).

Kvantitatívna analýza vs. výsledky prípadových štúdií

Mgr. Ján Kahan, prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc.

Abstrakt: Cieľom predkladaného príspevku bolo poukázať na dôležitosť evaluácie výsledkov získaných kvantitatívnou metodológiou a analýzou jednotlivých prípadových štúdií ako súboru zmiešaných dát. Na výskumnej vzorke 190 látkovo závislých respondentov boli zistené štatisticky významné rozdiely v miere osamelosti, sociálnej začlenenosti a sociálnej opory medzi aktuálne hospitalizovanými a abstínujúcimi klientmi. S danými štatistickými zisteniami boli porovnávané vybrané prípadové štúdie, ktoré demonštrovali opodstatnenosť kombinácie kvantitatívnych a kvalitatívnych dát.

Kľúčové slová: Látková závislosť. Osamelosť. Prípadová štúdia. Zmiešaný výskum.

Abstract

The aim of the presented contribution was to show the importance of evaluation of results obtained by quantitative methodology, and analysis of individual case studies, as a set of mixed data. In the research sample of 190 respondents with substance addiction was found statistically significant differences in loneliness, social affiliation and social support among currently hospitalized and abstaining clients. The given statistical findings were compared to selected case studies which demonstrated the merits of a combination of quantitative and qualitative data.

Keywords: Case Study. Loneliness. Mixed Research. Substance Addiction.

Úvod

Zmiešané výskumné metódy môžu poskytnúť nové perspektívy na skúmané problémy a obohatiť tak súčasné poznanie, taktiež môžu vsadiť individuálne fenomény do kontextu širších ekosystémov. Kombinovanie kvantitatívnych a kvalitatívnych dát prináša komplexnejšie uchopenie vybraných javov (Creswell, Klassen, Clark, Smith 2011, s. 6). Zámerom predkladaného príspevku nie je poskytnúť vyčerpávajúce metodologické postupy zmiešaných výskumných metód v kontexte sociálnej práce. Našou snahou je upriamiť pozornosť na integratívny prístup ako spoločný rámec výskumu, teórie i praxe sociálnej práce a zmiešaných metód.

1. Integratívny kontext sociálnej práce a zmiešaný výskum

Integratívne vedné disciplíny využívajú pevné základy poznania hlavných vedných disciplín, ich teoretických konštruktov, ktoré slúžia ako východisko pre nové integratívne teórie a aplikačné modely pri riešení rozhodujúcich otázok v živote človeka i spoločnosti (Brekke 2014, s. 522). Taktiež v klinickej praxi mnoho pomáhajúcich profesionálov využíva integratívne prístupy, často aj bez toho, aby si to uvedomovali. Integratívne myslenie je v súčasnosti dôležitou oblasťou pomáhajúcich profesií v starostlivosti o duševné zdravie človeka. Organizované, efektívne a zmysluplné využívanie širokej škály dostupných metód môže byť pre klienta omnoho prospešnejšie (Barth 2014, s. 1 - 2). V danom význame, vymedzenie sociálnej práce obsahuje dve roviny:

- * v prvej rovine je sociálna práca určená ako oblasť praktickej činnosti s kvalifikovanými profesionálmi, ktorí aplikujú teoretické poznatky na mikroúrovni, mezoúrovni a makroúrovni, so zameraním sa na rizikové skupiny obyvateľstva a celkovú pohodu,
- * v druhej rovine je sociálna práca definovaná ako integratívna vedná disciplína s konkrétnym predmetom výskumu, základnými teoretickými konštrukmi a charakteristikami (prax, hodnoty, poslanie sociálnej práce), ktoré sociálnu prácu odlišujú od iných integratívnych vied (Brekke 2014, s. 522).

Sociálna práca ako teoreticko-aplikačná vedná disciplína (Tokárová 2002, s. 51), ktorá sa zaoberá priestorovým rámcom života jednotlivca, jeho semiprostredím, mezoprostredím a makroekologickými aspektmi potrebuje aj osobitné metódy výskumu.

Zmiešané výskumné metódy, za dodržania metodologických postupov ponúkajú priestor, v ktorom sa sociálna práca

môže etablovať. Základný koncept zmiešaných výskumných metód vychádza z integrácie kvantitatívnych a kvalitatívnych dát, pričom sa maximalizujú prednosti a minimalizujú slabiny každého druhu dát. Jedným z najzložitejších problémov je zlúčenie rôznych foriem údajov, ktoré sa vykonáva pomocou definovaných systematických postupov (Creswell, Klassen, Clark, Smith 2011, s. 5).

V zásade existujú tri základné možnosti ako pristupovať k získavaniu dát, vychádzajúc z dôležitosti (váhy) používaných výskumných metód:

- * kvantitatívne a kvalitatívne metódy majú rovnakú prioritu pri riešení výskumného problému,
- * dominantné je postavenie kvantitatívnych metód a kvalitatívne metódy sú sekundárne,
- * priorita je kladená na kvalitatívne metódy a kvantitatívna zložka je druhotná (Creswell, Clark 2011, s. 65).

Cieľom takto získaných dát je ich integrácia, ktorá môže mať podobu nasledujúcich stratégií: zlúčenie oboch súborov dát, spájanie dát, vkladanie dát a využitie teoretického rámca alebo programu (Creswell, Clark 2011, s. 66). Zmiešaný výskum môže byť dizajnovaný ako konvergentný paralelný, explanačný sekvenčný, exploračný sekvenčný, vsadený (vnorený), transformatívny a multifázový (podrobne: Creswell, Clark 2011, s. 53 - 106).

2. Integratívny prístup k skúmaniu osamelosti

Osamelosť je nepríjemná, intenzívna skúsenosť, subjektívne vnímaný stav, kedy vzniká pre človeka významný kvantitatívny, alebo kvalitatívny deficit v oblasti osobnej siete sociálnych vzťahov (Žiaková 2008, s. 14; Perlman, Peplau 1981, s. 31). Z danej definície vyplýva, že pri prežívaní osamelosti sa prelína fenomenologický vnútorný svet človeka s ekosociálnym systémom. K danej definícii má asi najbližšie Rogersove chápanie osamelosti, ktoré je vymedzené prostredníctvom dvoch základných aspektov. Prvým je odcudzenie človeka od seba samého, vyjadrené ako odtrhnutie *organizmu* od *reálneho Self* a druhý aspekt osamelosti spočíva v absencii akéhokoľvek vzťahu s iným človekom, v ktorom môže komunikovať svoje skutočné prežívanie - *reálne Self* (Rogers 1999, s. 124).

Osamelosť je fenomén, ktorého myšlienkové uchopenie i výskum si vyžaduje integráciu viacerých teoretických východísk a prístupov. Ako znázorňuje tabuľka č. 1 väčšina teórií a prístupov vychádza z klinickej praxe.

Tabuľka č. 1: Prístupy k osamelosti					
	Východi sko	Charakteristika		Príčiny	
		Positívna	Normalita/Pa tológia	Osobné/Situač né	Minulosť, detstvo/súčas nosť
Psychody namický	klinická prax	nie	patológia	osobné	detstvo
Fenomen ologický	klinická prax	nie	patológia	osobné	súčasnosť
Existenč ný	klinická prax	áno	všeludská	ľudská podmienka	doživotná (trvalá)
Sociologi cký	sociálna analýza	nie	normatívna	spoločnosť	minulosť a súčasnosť
Interakč ný	klinická prax	nie	normalita	osobné a situčné	súčasnosť
Kognitív ny	výskum	nie	normalita	osobné a situčné	súčasnosť
Osobný	teória	nie	normalita	osobné a situčné	súčasnosť
Systémov ý	teória	áno	normalita	osobné a situčné	súčasnosť

Zdroj: Daniel Perlman, Letitia Anne Peplau, 1982, s. 130; upravené autorom

3. Výskum

Výskum, ktorý bol realizovaný v rámci diplomovej záverečnej práce mal snahu uplatniť zmiešané metódy pri skúmaní fenoménu osamelosti. Predkladané čiastkové výsledky sú výstupom kvantitatívnej a kvalitatívnej časti výskumu. V danom výskume mala dominantný status kvantitatívna zložka s doplnením kvalitatívnych údajov. Kombinácia kvantitatívnych a kvalitatívnych metód, zber dát, analýza údajov a ich interpretácia bola konštruovaná ako vsadený dizajn zmiešaných metód (Creswell, Clark 2011, s. 71 - 72, 90 - 91).

Kvantitatívnu časť výskumu tvorili: *Dotazník sociálnej začlenenosti T-98*, ktorý diagnostikuje motivačnú zložku afiliácie (PSZ) a behaviorálnu zložku afiliácie (SZ) - vyhodnotenie oboch zložiek je možné samostatne, alebo ich komparáciou v podobe skóre (min. 0, max. 30), respektíve na desať stupňovej stenovej stupnici (Kollárik 2008), *Dotazník sociálnej opory*, pri ktorom vyššie skóre indikuje vyššiu mieru vnímanej sociálnej opory (min. 19, max. 95) (Kožený, Tišanská 2003), sociálnodemografické otázky a *subjektívne hodnotenie osamelosti* vyjadrené na 5-stupňovej frekvenčnej škále, kde respondenti odpovedali ako často sa cítia osamelí (1 - nikdy, 2 - málokedy, 3 - niekedy, 4 - väčšinou, 5 - vždy).

Výskumná vzorka pre kvantitatívnu časť mala charakter dostupného, kvótného výberu. Pre kvalitatívnu časť boli respondenti vybraní zámerné a na základe dobrovoľnosti (Hendl 2005, s. 151; Hendl 2009, s. 52). Výskumná vzorka kvantitatívnej časti pozostávala zo 190 respondentov cieľovej skupiny látkovo závislých, z čoho hospitalizovaných tvoril počet 101 respondentov a abstínujúcich 89 respondentov. Dvaja respondenti zo skupiny hospitalizovaných a dvaja zo skupiny abstínujúcich boli vybraní pre kvalitatívnu časť podľa nasledujúcich charakteristík:

- respondent č. 1 - aktuálne hospitalizovaný,
- respondent č. 2 - úspešne ukončená hospitalizácia a resocializácia (Domov na pol ceste),
- respondent č. 3 - abstínujúci závislý, ktorý pravidelne navštevuje psychoterapeutické, socioterapeutické alebo svojpomocné skupiny,
- respondent č. 4 - abstínujúci závislý, ktorý nenavštevuje psychoterapeutické, socioterapeutické alebo svojpomocné skupiny.

S respondentmi bola vypracovaná prípadová štúdia a samotnou metódou získavania údajov bol naratívny rozhovor (Hendl 2005, s. 104, s. 176). Pre spracovanie kvantitatívnych dát bol použitý program SPSS.

Respondenti pre výskum boli získaní na základe povolení o realizáciu výskumu z nasledujúcich zariadení: CPLDZ (Košice), CPLDZ (Banská Bystrica), OLÚP n. o. (Predná Hora), GKCH v Prešove - Domov nádeje - resocializačné stredisko, A-klub (CPLDZ Košice), psychoterapeutické skupiny (CPLDZ Košice), Anonymní alkoholicy (Košice) a Trojlístok n. o. (Prešov).

3.1 Výsledky a interpretácia

Statistickým spracovaním sme sa snažili zistiť rozdiely medzi hospitalizovanými a abstínujúcimi závislými respondentmi v miere *anticipovanej sociálnej opory*, *sociálnej začlenenosti* a *prežívania osamelosti*.

3.1.1 Stručné charakteristiky respondentov prípadových štúdií:

- resp. č. 1 (56 r.), (SZ 10, PSZ 7) - aktuálne hospitalizovaný, závislý od alkoholu, kladie dôraz na rodinu, má piatich súrodencov, dvakrát rozvedený, má deti a vnúčatá, konzumáciu alkoholu uvádza ako spôsob uvoľnenia a zmierňovania negatívnych aspektov života, v súčasnosti žije sám a je zamestnaný,
- resp. č. 2 (33 r.), (SZ 10, PSZ 4) - ubytovaný v domove na pol ceste po absolvovaní liečby a resocializácie, závislý od alkoholu a iných psychoaktívnych látok, výrazná patológia v rodine zo strany rodičov, má troch súrodencov, agresívne správanie, páchanie trestnej činnosti, suicidálne tendencie, v súčasnosti abstínuje dva a pol roka, je zamestnaný a uvádza partnerský vzťah,
- resp. č. 3 (54 r.), (SZ 4, PSZ 4) - absolvovaná ústavná liečba, od alkoholu abstínuje siedmy rok a pravidelne navštevuje psychoterapeutické skupiny, uvádza direktívnu výchovu matky, otec neuvedený, matka už nežije, nemá žiadnych súrodencov, ako primárnu príčinu pitia uvádza trestajúcu výchovu matky, v súčasnosti žije sám, nepracuje - je rentier, venuje sa množstvu voľnočasových aktivít, je spokojný a abstínuje sa mu dobre,
- resp. č. 4 (45 r.), (SZ 8, PSZ 4) - absolvovaná ústavná liečba, od alkoholu abstínuje šiesty rok a nenavštevuje žiadne skupiny, uvádza kladné vzťahy s rodičmi, z ktorých žije už iba matka, má troch súrodencov, ktorých pravidelne navštevuje, konzum alkoholu požíval ako spôsob, ktorý mu pomáhal vyjadriť jeho postoje a byť asertívnejším, v súčasnosti žije sám a je zamestnaný.

3.1.2 Interpretácia

V nasledujúcej tabuľke č. 2 sú vyjadrené štatisticky významné rozdiely medzi hospitalizovanými a abstínujúcimi respondentmi v hodnotených kritériách a porovnanie s výsledkami respondentov prípadových štúdií.

Z prvej časti tabuľky č. 2 je zrejme, že boli preukázané štatisticky významné rozdiely medzi aktuálne hospitalizovanými a abstínujúcimi respondentmi vo všetkých uvedených kritériách.

Rozdiel v *subjektívnom hodnotení prežívania osamelosti* sa potvrdil na všetkých známych hladinách štatistickej významnosti $p(\alpha)^* < 0,001$. Abstínujúci respondenti hodnotia svoj subjektívny stav prežívania osamelosti v menšej miere ako hospitalizovaní respondenti.

Rozdiel v miere *anticipovanej sociálnej opory* bol potvrdený na hladine štatistickej významnosti $p(\alpha)^{**} < 0,025$. Abstínujúci respondenti vo väčšej

miere ako hospitalizovaní očakávajú, že im bude v prípade potreby poskytnutá sociálna opora.

Druhá časť tabuľky znázorňuje výsledky hodnotených kritérií vybraných respondentov,

ktorých výsledky nie vždy súhlasia s priemerom v štatistickom zisťovaní. Respondenti č. 1 a č. 2 dosiahli najvyššiu mieru SZ, čo vypovedá o ich vysokej aktivite v sociálnych interakciách, avšak u respondenta č. 2 možno badať značný rozdiel medzi behaviorálnou a motivačnou zložkou afiliácie, čo možno interpretovať ako konformitu plynúcu z absolvovania ústavnej liečby a následnej resocializácie. Daný respondent dosiahol aj najvyššie skóre v anticipovanej sociálnej opore, čo možno tiež spájať s celkovým terapeutickým procesom ako aj tým, že ako jediný z respondentov uviedol partnerský vzťah. Zaujímavý je respondent č. 3, ktorý žije sám, cíti sa osamelý len málokedy, jeho miera SZ je 4, avšak aj PSZ dosiahla hodnotu 4, teda ide o rovnováhu v motivačnej a behaviorálnej zložke afiliácie (čo možno považovať za výsledok vplyvu skupinovej psychoterapie) a jeho anticipovaná sociálna opora dosiahla podpriemernú úroveň, čo má pravdepodobne súvis s jeho spôsobom života a absencie partnerského vzťahu. U daného respondenta možno uvažovať o osamelosti ako o črte osobnosti - relatívne stabilnom spôsobe prežívania (Žiaková 2008, s. 13). Respondent č. 4 sa cíti osamelý len málokedy, aj napriek tomu, že žije sám. Sociálna opora u daného respondenta dosiahla podpriemernú úroveň a je badať určitý rozdiel v motivačnej a behaviorálnej zložke afiliácie v porovnaní s respondentom č. 3, ktorý pravidelne navštevuje psychoterapeutické skupiny. Pre dôkladnú interpretáciu vybraných hodnôt u daných respondentov je však potrebné brať do úvahy podrobné osobnostné a sociálnodemografické charakteristiky.

Uvedená stručná interpretácia zďaleka nie je vyčerpávajúca. Má poskytnúť iba náhľad na využiteľnosť zmiešaných metód a upriamiť pozornosť na také pojmy, ako *triangulácia teórií*, či *triangulácia metód*, *komplementarita*, *expanzia* v kontexte integratívneho prístupu sociálnej práce.

4. Záver

Historická genéza zmiešaných metód vymedzuje dve základné etapy. V prvej etape, približne v rokoch 1960 - 1980, ide prijímanie a akceptovanie zmiešaných metód s cieľom prekonať epistemologické, axiologické a ontologické nedostatky kvalitatívnej a kvantitatívnej paradigmy. Druhá etapa, od roku 1990 až po súčasnosť, je charakteristická integratívnym prístupom, čo vedie k formovaniu zmiešaných modelov výskumu (Bergman 2008, s. 4). Sociálna práca v dnešnom chápaní sa začala vyvíjať koncom 19. a začiatkom 20. storočia (Navrátil, Matoušek 2013, s. 189). Sociálna práca je integratívna teoretická a aplikatívna vedná disciplína, charakteristická interdisciplinaritou, multidisciplinaritou a transdisciplinaritou, s výrazným praktickým kontextom (Tokárová 2002, s. 51; Brekke 2014, s. 521), ktorá implicitne alebo explicitne využíva integratívny prístup, čo vyplýva z variability a plurality teórií i prístupov ako aj z toho, že sociálna práca nedisponuje jednotnou paradigmou. Výzvou pre sociálnu prácu je napojenie sa na paralelu vývoja zmiešaných metód. Takáto syntéza by mohla významne prispieť ku komplexnejšiemu poznaniu skúmaných javov, priniesť nové teoretické konštrukty a vytvoriť nové aplikatívne metódy.

Zoznam bibliografických odkazov

- BARTH, F., DIANE, 2014. *Integrative Clinical Social Work Practice*. New York: Springer. ISBN 978-1-4939-0351-1.
- BERGMAN, MAX, MANFRED, 2008. *Whither Mixed Methods?* In: M. M. BERGMAN, ed. *Advances in Mixed Methods Research: Theories and Applications*. London: Sage Publications, Ltd. ISBN 978-1-4129-4808-1.
- BREKKE, S., JOHN, 2014. *A Science of Social Work, and Social Work as an Integrative Scientific Discipline: Have We Gone Too Far, or Not Far Enough? Research on Social Work Practice* [online]. 24(5) [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: <http://rs.w.sagepub.com/content/24/5/177.full.pdf+html>
- CRESWELL, W., JOHN, and VICKI L. PLANO CLARK, 2011. *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. 2nd ed. London: Sage Publications, Ltd. ISBN 978-1-4129-7517-9.
- CRESWELL, W., JOHN, ANN CARROLL KLASSEN, VICKI L. PLANO CLARK, and KATHERINE CLEGG SMITH, 2011. *Best Practices for Mixed Methods Research in the Health Sciences* [online]. Bethesda: OBSSR [cit. 2015-12-10]. Dostupné z: https://obssr-archiv.od.nih.gov/mixed_methods_research/index.aspx
- HENDL, JAN, 2005. *Kvalitatívny výskum: základné metódy a aplikácie*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- HENDL, JAN, 2009. *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. 3. přepracované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-482-3.
- KOLLÁRIK, TEODOR, 2008. *Dotazník sociálnej začlenenosti - T-98*. Bratislava: Psychodiagnostika, a.s.
- KOŽENÝ, JIŘÍ a L. YDIE TIŠANSKÁ, 2013. *Dotazník sociálnej opory - MOS: Vnitřní struktura nástroje*. Československá psychologie. XLVII(2), 135 - 143. ISSN 0009-062X.
- NAVŘÁTIL, PAVEL a OLDŘICH MATOUŠEK, 2013. *Sociální práce v době současné*. In: O. Matoušek a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 189 - 194. ISBN 978-80-262-0366-7.
- PERLMAN, DANIEL, and LETITIA ANNE PEPLAU, 1981. *Toward a Social Psychology of Loneliness*. In: S. DUCK, and R. GILMOUR, eds. *Personal Relationships in Disorder* [online]. London: Academic Press, pp. 31 - 56 [cit. 2015-11-08]. Dostupné z: http://www.peplaulab.ucla.edu/Peplau_Lab/Publications_files/Perلمان%20%26%20Peplau%2081.pdf
- PERLMAN, DANIEL, and LETITIA ANNE PEPLAU, 1982. *Theoretical Approaches to Loneliness*. In: L. A. PEPLAU, and D. PERLMAN, eds. *Loneliness: A Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy* [online]. New York: Wiley, pp. 123 - 134 [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: http://www.peplaulab.ucla.edu/Peplau_Lab/Publications_files/Perلمان_Peplau_82.pdf
- TOKÁROVÁ, ANNA, 2002. *Sociálna práca ako vedná disciplína*. In: A. TOKÁROVÁ a kol. *Sociálna práca*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 45 - 79. ISBN 80-8068-086-8.

Recenzie

Beáta Balogová: Slovo a čin Jozefa Kredátusa PhDr. Mgr. Martin Hamadej

„... Čitateľ si vychutná sebareflexiu a úvahy o vlastnom diele Jozefa Kredátusa, kde popisuje svoje osobné i profesijné postoje.“

„... o inšpiratívnom mužovi, ktorý svojou charizmou a odbornosťou dodnes obohacuje svoje odborné i súkromné okolie.“

Pedagóg, terapeut, kolega, alebo slovo a čin Jozefa Kredátusa. Kniha Beáty Balogovej nám prináša pohľad do života a praktickej, publikačnej činnosti Jozefa Kredátusa. Možno nie úplne do detailov, no napriek tomu máme vďaka tejto biografii možnosť nahliadnuť k mysleniu a tajom tvorby spomínaného, ako je to v publikácii uvedené ČLOVEKA.

Obvykle knihy o veľkých ľuďoch majú za cieľ propagovať danú osobu, priniesť „šokujúce“ odhalenia i skutočné tajomstvá. No myslíme si, že je dôležité povedať, že tie hodnotnejšie, a tak je tomu aj v tejto práci, sa stávajú zdrojom inšpirácie, ponúkajú nový náhľad na človeka, o ktorom sme mali pocit, že ho dobre poznáme.

Jozefa Kredátusa považujeme za slovenskú, českú a medzinárodne známu odbornú autoritu z prostredia psychológie, sociológie, sociálnej práce, zdravotníctva a vysokoškolskej pedagogiky.

Kniha vypovedá o mnohých prvenstvách okrem iného aj vysoko erudovaného socioterapeuta, ktorý socioterapiu chápe ako „jednu z metód prípravy ľudí v krízach na ich zvládnutie.“ Socioterapii a celoživotnej starostlivosti o závislých jedincov sa venoval v praktickom živote no i ako prvý docent sa v rámci pedagogickej činnosti venoval najmä rodinnej problematike, sociálnej práci so závislými, empatickej a asertívnej komunikácii, psychoterapii a po Márii Krakešovej Doškovej výraznejšie rozpracoval problematiku socioterapie vôbec.

Publikácia ponúka v prvej časti prehľad biografických údajov a profesijnej biografie osobného a profesijného profilu doc. PhDr. Jozefa Kredátusa. PhD.

Prostredníctvom ďalších troch častí Jozef Kredátus ako pedagóg, ako terapeut a ako kolega sú na základe spomienok a rozhovorov s jeho študentmi, frekventantmi jeho kurzov či spolupracovníkmi z praxe popísané fakty o jeho osobnosti, na základe čoho máme možnosť sa so spomínaným bližšie zoznámiť a získať všeobecné informácie o jeho živote. V poslednej časti si čitateľ vychutná sebareflexiu a úvahy o vlastnom diele Jozefa Kredátusa, kde popisuje svoje osobné i profesijné postoje. Čitateľ tu má predovšetkým možnosť nahliadnuť do jeho práce, k tomu ako on sám vníma svoje dielo, za akých okolností vznikalo a koľko vypätia ho stálo.

Pozitívne hodnotíme plynulosť knihy, pri čítaní ktorej máte pocit, že s ľuďmi, s ktorými sú v knihe vykonávané rozhovory, sedíte za jedným stolom a zaujato počúvate.

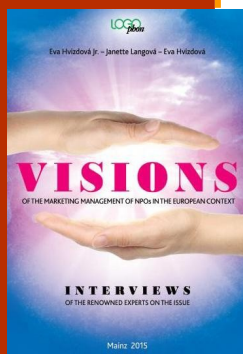
Kniha Slovo a čin Jozefa Kredátusa je plná inšpiratívnych a podnetných myšlienok od inšpiratívnych ľudí a inšpiratívnom mužovi, ktorý svojou charizmou a odbornosťou dodnes obohacuje svoje odborné i súkromné okolie.

Zoznam bibliografických odkazov:
BALOGOVÁ, B.: Slovo a čin Jozefa Kredátusa. Prešov: Akcent Print 2015. 64 s.

Na fotografii:
Jozef Kredátus

Eva Hvizdová Jr. – Janette Langová – Eva Hvizdová: Visions of the Marketing Management of NGOs in the European Context Prof. PhDr. Beata Balogová, PhD., prof. Mgr. Eva Žiaková, PhD.

Visions of the Marketing Management of NGOs in the European Context

After reading a scientific monograph Visions of the Marketing Management of NGOs in the European Context of authors Eva Hvizdová Jr. - Janette Lang - Eva Hvizdová constantly thinking of those scenarios, which can be very helpful for the development of the nonprofit sector in the world today. The authors wrote valuable work which summarize very engaging way trends that are expected in connection with the development of non-profit sector in the European area. I can certainly say that the monograph will be of great benefit to the development of scientific research and social debate at international level. The authors used a high level of work with scientific texts and eye-catching way, readers acquainted with new issues. The uniqueness of this work is conducted interviews with renowned experts who brings the issue even further ahead. It is remarkable how the author leads numerous discussions, to deal with the issue of development at home and abroad. The publication goes beyond the current perception of the non-profit space plane and towards the future emphasizes modern approaches towards the development of marketing, human resource development to appeal to social entrepreneurship...

I am happy that I could be one of recenzentiek this scientific monographs and wish the authors success and strengths in developing this beautiful issue...

Scientific monograph Visions of the Marketing Management of NGOs in the European Context is an attractive way looking to the future development of the non-profit sector, with the vision it confronts a myriad of scientific approaches and prominence in the field. Such papers as their foundations are built on mutual discussions between experts and promote the development of creative thinking in the nonprofit sector is relatively small, so I would like commended the author Eva Hvizdová Jr. - Janette Lang - Eva Hvizdová enrich society and encourage an exchange of views on the subject. The non-profit sector in the European context, building on the foundations of successful communication, respect for ethical principles and implement new approaches to marketing management. Such a dimension of scientific research may significantly contribute to the development of democratic and civil society, in which knowledge and skills are becoming an essential source of development of society as a whole. I appreciate and highlights the ethical principles of research carried out by non-profit organizations in relation to event marketing, which I consider the phenomenon of modern marketing development of NGO sector.

... Scientific monograph for me is a stepping stone promotion of cooperation with the non-profit sector ...

Prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.

Prof. Mgr. Eva Žiaková, PhD.

Klaus Dörner, Ursula Plog: *Bláznit je lidské* PhDr. Mgr. Martin Hamadej

Bláznit je lidské

**Dörner Klaus,
Ursula Plog
Praha:
Grada, 1998**

Kniha „Bláznit“ sa je ľudské“ Z originálu „Irrenistmenschlich“ vydaného nakladateľstvom Psychiatrie-Verlag preložil Jan Lorenc je považovaná za jednu z najlepších učebníc, nakoľko sa zaoberá aktuálnymi témami z komunitného rozvoja duševného zdravia aj z pohľadu sociálnej práce. Publikácia je určená profesionálom v pomáhajúcich profesiách, ale aj klientom, ich príbuzným a všetkým ostatným, ktorý prichádzajú do kontaktu s duševne chorými.

Prvé vydanie publikácie bolo vydané v roku 1978 a ovplyvnilo vtedajší optimizmus psychiatrického reformného hnutia upozornením a povzbudením pracovníkov z odboru psychiatrie, na sebakritické vnímanie všetkých podpôr v procese prežívania.

Kniha je informačne veľmi bohatá, za hlavný prínos môžeme považovať spôsob, akým veľmi ústretovo, ale zároveň komplexne pojednáva o problematike psychických chorôb. Knihu odporúčam, ako veľmi dobrú pomôcku študentom odborov psychológie a sociálnej práce, ktorí takto môžu získať sprievodcu pre svoje štúdium aj budúcu prax. Sociálni pracovníci stretávajúci sa aj s duševne chorými klientmi nájdu v knihe odpovede na svoje otázky a užitočné odporúčania odborníkov. Knihu neváhame odporučiť laickej verejnosti, ktorá sa o danú problematiku z akéhokoľvek dôvodu zaujíma, ktorá tu môže nájsť užitočné rady a návody. Je napísaná obrazným jazykom prístupným širokému množstvu čitateľov, hĺbkou záberu pritom postačuje aj vysokoškolským požiadavkám, študentom a študentkám pomáhajúcich profesií. Profesionálom prináša mnoho podnetov

pre praktickú prácu. Publikáciu charakterizuje jej inšpiratívnosť a unikátna didaktickosť.

„... ovplyvnilo vtedajší optimizmus psychiatrického reformného hnutia upozornením a povzbudením pracovníkov z odboru psychiatrie, na sebakritické vnímanie všetkých podpôr v procese prežívania.“

Publikácia je rozčlenená do jednotlivých kapitol podľa tém, ktoré sa ďalej delia do subkapitol. Po úvodných pokynoch a kapitole o humanitárnych pracovníkoch v psychiatrii, pozostáva kniha celkovo z 18 kapitol venovaných rôznym skupinám pacientov, rozdelených na základe diagnostických bodov, fázach života a iných aspektov. Knihu vnímame, ako veľmi dobre vyváženú. Autor knihy ponúka čitateľovi možnosť utvorenia si vlastného názoru aj pomocou ponúknutých prípadových štúdií.

Prvá kapitola knihy pojednáva o človeku pracujúcom na psychiatrii, pričom profesionalita v tomto prípade nespočíva v pomoci; lebo tá je všeobecne ľudská. Rovnaký spôsob členenia tejto kapitoly a neskorších kapitol o pacientoch má ukázať, že cesta k psychiatrii má popri rozdieloch aj veľa spoločného pre tých, ktorí sa stanú pacientmi alebo profesionálmi. Kapitoly 2 až 12 pojednávajú o pacientoch s rozdielnymi druhmi chorôb. V ďalších kapitolách je popisované spoločenstvo duševného zdravia, historické a právne aspekty, ktoré treba riešiť. V knihe sa nachádzajú aj poznámky k sociálno-terapeutickej a psychoterapeutickej činnosti využiteľnej aj v praxi sociálnych pracovníkov.

V ďalších kapitolách sú predstavené techniky pomáhajúce členom psychiatrického tímu pri práci s rôznorodou klientelou. Pre nás je najzaujímavejšia kapitola „Socioterapeutické techniky“ kde sa autor zmieňuje o vedení prípadu zo strany sociálneho pracovníka a niektorých aspektoch, nástrojoch, prístupoch, plánovaní psychiatrickej starostlivosti a vedení prípadov. Pričom socioterapia je tu popisovaná, ako základ pre iné techniky. Cieľom publikácie je, zlepšenie sebavnímania klienta čím má dospieť k vlastnej diagnóze a tak vzniku terapeutického vzťahu, ktorý zodpovedá špecifikám tej, ktorej choroby.

„... pojednáva o používaní terapie v každodennom živote pri svojich ťažkostiach a jej vplyve na osobnosť terapeuta.“

„... O vedení prípadu zo strany sociálneho pracovníka a niektorých aspektoch, nástrojoch, prístupoch, plánovaní psychiatrickej starostlivosti a vedení prípadov.“

nie je príliš vágne aj pre odborníkov. Okrem faktických informácií oceňujeme najmä jazykovú úroveň knihy.

Celá kniha pojednáva o používaní terapie v každodennom živote pri svojich ťažkostiach a jej vplyve na osobnosť terapeuta. Je zameraná na všetky skupiny pomáhajúcich pracovníkov. Charakteristické pre publikáciu je balansovanie medzi pohľadmi rôznych profesií pomocou inter-profesionálneho zrozumiteľného jazyka.

Stručne povedané, kniha je vysoko odporúčanou učebnicou, stimulujúcou čitateľa s cieľom lepšieho vcítania sa do života duševne chorých ľudí. Ich vlastného umiestnenia a vnímania seba, ako človeka. Publikácia zároveň ponúka rozsiahle znalosti o duševných chorobách liečebných metódach, systéme pomoci rôznym klientom. Táto kniha je určená všetkým, ktorí sú v odbornej príprave pre starostlivosť, nielen o duševne chorých jedincov. Práve aplikačná prax, teda prepojenie medzi teóriou a praxou, môže pomôcť skvalitniť prácu odborníkov v pomáhajúcich profesiách napr. v odbore sociálna práca. Publikácia nabáda čitateľa k premýšľaniu o svojej každodennej práci, lepšiemu pochopeniu seba aj ostatných. Okrem samotných informácií o konkrétnych chorobách prináša publikácia čitateľom náhľad do situácie pacientov a tým možnému zlepšeniu emocionálnej úrovne terapeutov.

Zoznam bibliografických odkazov:
Dörner, Klaus, Plog, Ursula, 1999. *Bláznit je lidské*. Praha : Grada. ISBN 80-7169—628—5.

Balíček pre radosť

„Balíček pre

„Vianočné výstavné
trhy“

Na Prešovskej univerzite v Prešove sa uskutočnila zbierka sladkostí pre detské domovy a krízové centrá. Zbierku realizovali študentky z druhého ročníka Inštitútu edukológie a sociálnej práce FF PU Kristína Čumitová a Petra Krajčová, ktoré sa venujú dobrovoľníctvu v občianskom združení *Loďka nádeje*. Toto združenie sa snaží pomáhať sociálne slabším ľuďom a mládeži.

Zbierka, ktorá sa konala na Prešovskej univerzite, mala za cieľ vyzbierať sladkosti pre deti do mikulášskych balíčkov. Ďakujeme Kristíne a Petre a rovnako všetkým, ktorí prispeli. Len vďaka vám bolo možné rozdávať radosť a vyčariť úsmev na mnohých detských tvárach.

IEASP FF PU

Vianočné výstavné trhy

V predvianočnom čase sme vďaka spolupráci s Inštitútom edukológie a sociálnej práce FF PU zrealizovali výstavné trhy spojené s predajom výrobkov našich klientov a klientiek. Výrobky sú v *Domove na polceste Hniezdo (Relevant, n.o.)* produktom pracovnej terapie, na ktorej mladé dospelé ženy po odchode z detských domovov získavajú pracovné zručnosti, učia sa venovať čas práci a až potom zábave.

Z výťažku z pracovnej terapie môžeme tak pomôcť tým klientkám, ktoré ešte nemajú stály príjem. V neziskovej organizácii *Trojlistok* sa venujú závislým klientom a vytvárajú tak priestor pre aktívne trávenie voľného času, okrem iného aj vyrábaním výrobkov z rôznych

materiálov.

Čas strávený na pôde univerzity bol príjemný a veríme, že sme potešili srdcia tých, ktorí si niečo zakúpili a zároveň tých, ktorí zakúpené veci dostali ako darček. Ide o dobrý spôsob, ako spojiť príjemné s užitočným.

Mohli sme hovoriť s mnohými kupujúcimi alebo okoloidúcimi o práci, ktorú robíme a v konečnom dôsledku boli povzbudení aj naši klienti k ďalšej práci.

Zakúpením dielka a prejavom záujmu o výrobky klientov a klientiek sa im dostalo určitého ocenenia za vynaloženú snahu a kreativitu.

Sme vďační, že sa niečo také mohlo uskutočniť a tešíme sa na ďalšie stretnutie.

Mgr. Anna Garanová
(Relevant, n.o.)

„...prispeli na
dobrú vec. Veríme,
že s dobrým
úmyslom a ďalším
angažovaním sa
v dobrovoľníckej
činnosti budú
študenti a
študentky sociálnej
práce pomáhať aj
naďalej.“

Projekt "HREBENE" a zbierky šatstva pre rodiny a deti zo sociálne znevýhodneného prostredia

Pomoc je jednou z priorít sociálnej práce, preto všetci študenti a študentky 2. ročníka magisterského štúdia na Inštitúte edukológie a sociálnej práce FF PU zorganizovali *Zbierku pre rodiny a deti zo sociálne znevýhodneného prostredia*, ktoré sa konali v dňoch 10. a 24. 11. 2015 vo vestibule Prešovskej univerzity v Prešove. Prostredníctvom týchto zbierok sa vyzbieralo veľké množstvo oblečenia, obuvi a hračiek. Veľká vďaka patrí nielen študentom odboru sociálnej práce, ale taktiež vyučujúcim a ostatným, ktorí aktívne prispeli k tomuto prejavu solidarity.

Ďalším prejavom spolupatričnosti zo strany študentov a študentiek bol zrealizovaný projekt s názvom „HREBENE“, prostredníctvom ktorého sa organizovala finančná zbierka na kúpu hrebenev. Týmto projektom chceli študenti a študentky pou-

na tento projekt.

Svojím voľným časom, ktorý študenti venovali týmto aktivitám a organizačným záležitostiam ohľadom celého procesu, prispeli na dobrú vec. Veríme, že s dobrým úmyslom a ďalším angažovaním sa v dobrovoľníckej činnosti budú študenti a študentky sociálnej práce pomáhať aj naďalej.

Na záver osobitné poďakovanie patrí Mgr. Michaelu Skyba, PhD., ktorá študentom a študentkám sprostredkovala účasť na exkurzii priamo v komunite a neposlednom rade aj Bc. Mariane Dluhošovej za jej ochotu a čas, ktorý im venovala.

kázať na akútny problém v komunite a zároveň prispieť svojou aktivitou k jeho riešeniu.

Poďakovanie patrí nielen študentom a študentkám, ale aj ostatným darcom, ktorí taktiež prispeli nemalou finančnou dávkou

„Hrebene“

Študenti a študentky 2SOPM

Mikulášsky koláčik

Sme študentky 3. ročníka odboru sociálna práca a v rámci kurzu service-learning sme si za organizáciu vybrali základnú školu v obci Svinia. Ako návrh inovácie v riešení problémov v organizácii sme zvolili zbierku k potrebám klientov a klientok i komunity. Po konzultáciách návrhu

Akcia „Mikulášsky koláčik“

projektu so sociálnou pracovníčkou Bc. Marianou Dluhošovou a Mgr. Michaelou Skyba, PhD. ohľadom toho, čo by bolo naozaj prospešné, nie len pre žiakov a žiačky ZŠ vo Svinnej, ale aj pre školu samotnú, sme dospeli k názoru uskutočniť zbierku prostredníctvom akcie „Mikulášsky koláčik“, ktorú každoročne organizuje Inštitút edukológie a sociálnej práce FF PU.

7.12.2015 sme tak v rámci kurzu Service-learning zrealizovali akciu Mikulášsky koláčik. Do projektu sme zapojili aj deti zo ZŠ Svinia. Vďaka krásnym

dekoračným predmetom, ktoré žiaci a žiačky vyrobili a chutným koláčom študentov a študentiek IEaSP sa podarilo vyzbierať peniaze na kúpu zdravotníckych potrieb pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Projekt bol prínosný ako pre základnú školu, tak aj pre jej klientov a klientky, pedagógov a pedagogičky a rovnako pre nás samotné. Na záver môžeme povedať, že tento predmet nám dal naozaj veľa a vďaka nemu sme nadobudli ďalšie skúsenosti potrebné pre výkon sociálnej práce.

Miroslava Arvaiová a Petra Guntášová
študentky IEaSP FF PU v Prešove

Service-learning

Prešovská sociálna práca opäť medzi najlepšimi, k úspechu gratulovala aj primátorka Prešova

Značkou kvality „S dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami to vieme!“ bolo ocenených deväť organizácií a inštitúcií z Prešova, ktoré pracujú s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami. S touto značkou kvality vstupuje do nového roku aj prešovský Inštitút edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty, kedy sa opäť potvrdilo, že jeho pracovníci a pracovníčky pracujú na naozaj vysokej úrovni. K oceneniu zagratalovala aj primátorka Prešova Andrea Turčanová.

„S dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami to vieme!“

Týmto heslom sa odteraz pýši aj Inštitút edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove (IEaSP). Vyhodnotením práce inštitútu s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami sa totiž zaradil medzi dvanásť organizácií, inštitúcií a zariadení z Prešovského kraja, ktoré získali značku kvality. Završil sa tým proces implementácie štandardov kvality práce s dobrovoľníkmi zastrešený Platformou dobrovoľníckych centier a organizácií (PDCaO).

„Z tohto hodnotenia sa veľmi teším, pretože je akýmsi zrkadlom práce nášho inštitútu. Získ značky kvality je ocenením našej doterajšej profesionálnej a odbornej práce, ale zároveň aj ďalšou motiváciou pre celý kolektív,“ vyjadrila sa po oznámení výsledku hodnotenia prof.

PhDr. Beáta Balogová, PhD., ktorá neskrývala svoje nadšenie.

K úspechu zagratalovala osobne aj prešovská primátorka

Projekt bol zameraný na implementáciu štandardov v každom kraji v rámci celého Slovenska. Ocenenie získalo dvanásť inštitúcií z Prešovského kraja, z toho deväť priamo z Prešova, čo neušlo pozornosti ani prešovskej samosprávy a k tomuto úspechu gratulovala aj primátorka Prešova Ing. Andrea Turčanová. „Oceňujem tento projekt, keďže sa zamerá na oblasť, ktorá je stále nedocenenou. Značku kvality, ktorú Prešovčania získali, vnímam ako formu vyznamenania. Pretože aj práca s dobrovoľníkmi a ich nepretržitá činnosť prináša pozitívne a viditeľné zmeny v osobnom živote každého z klientov,“ vyzdvihla prínos a význam tohto ocenenia A. Turčanová.

Na projekte participovali aj dve desiatky externých hodnotiteľov a hodnotiteľiek z celého Slovenska. Jednou z nich bola aj Mgr. Michaela Skyba, PhD. z IEaSP, ktorá sa z úspechu domáceho pracoviska mimoriadne teší. Podľa slov prešovskej hodnotiteľky, ktorá tlmočila hlavné ciele projektu, sa celá aktivita dá vnímať z rôznych hľadísk, či už ako nástroj na sebahodnotenie a hodnotenie organizácie pracujúcej s dobrovoľníkmi v súlade s princípmi manažmentu dobrovoľníkov, alebo nástroj na identifikáciu rezerv a nedostatkov z cieľom vymedziť mož-

nosti zlepšenia v tejto oblasti v budúcnosti. V tomto prípade tak nejde len o zvýšenie prestíže, ale i o vytvorenie základov pre budúci transparentný systém finančnej podpory organizácií pracujúcich s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami a zvýšeniu ich motivácie, prípadne vo vzťahu k donorom, pri žiadaní o granty, pri vytvorení rámca a podmienok pre prácu s dobrovoľníkmi a pod.

Projekt Štandardov kvality manažmentu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok bol realizovaný v rámci programu Priority mládežníckej politiky a financovaného Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. „Zámerom projektu bolo definovať, čo v slovenských podmienkach predstavuje kvalitný systém manažmentu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok a taktiež nastaviť kritériá na posudzovanie v tejto oblasti,“ uviedla doc. PhDr. Alžbeta Brozmanová Gregorová, PhD. z PDCaO. Ako ďalej uviedla, organizácia mohla získať značku kvality, ktorá ukazuje verejnosti, partnerom a darcom, že s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami pracuje organizácia na naozaj vysokej úrovni.

PhDr. Veronika Kmetóny Gazdová, PhD.

„Oceňujem tento projekt, keďže sa zamerá na oblasť, ktorá je stále nedocenenou. Značku kvality, ktorú Prešovčania získali, vnímam ako formu vyznamenania. Pretože aj práca s dobrovoľníkmi a ich nepretržitá činnosť prináša pozitívne a viditeľné zmeny v osobnom živote každého z klientov.“

Značka kvality práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami

„Legendárna osobnosť prešovskej školy sociálnej práce“

Prvé prešovské kazuistické fórum

Týmto slovom bolo otvorené prešovské vedecké sympóziu venované jeho

hlavnej osobnosti, Jozefovi Kredátusovi, ktorý sa neodmysliteľne spája s Prešovom a prešovskou sociálnou prácou. Ku gratuláciám sa pripojilo Mesto Prešov zastúpené viceprimátorom Štefanom Kužmom i vedecká obec na čele s rektorom Prešovskej univerzity Petrom Kónymom.

I. Prešovské fórum kazuistik s cieľom predstrieť, priblížiť a zreflektovať analýzy a trendy kazuistickej metódy a jej využitie v sociálnej praxi, sa uskutočnilo pri príležitosti významného životného jubilea doc. PhDr. Jozefa Kredátusa, PhD. „*J. K. iniciálky, ktoré patria slávnym mužom (JFK), mužom na dvoch stranách Atlantiku. Je čas hovoriť o našom veľkom mužovi, ktorého si budú pamätať tri mestá na Slovensku. Kežmarok, v ktorom prežil svoje detstvo a mladosť, Humenné a jeho nemocnica, kde si ho pamätajú ako vysoko erudovaného socioterapeuta a Prešov, ktorého je čestným občanom,*“ zneli úvodné slová organizátorky podujatia Beáty Balogovej, riaditeľky Inštitútu edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, ktorá zároveň odhalila svoje spomienky zo študentských čias, kedy jubilanta vnímala ako jeden zo svojich prvých vzorov. „*Sama si spomínam, keď sme nedočkavo čakali na rozpis štátnicovej komisie, keď som ako elévka s nádejou čakala, že si ma vyberie ako zapisovateľku a tak veľa sa od neho naučím,*“ neskrývala obdiv tejto veľkej osobnosti a zároveň dodala, že docenta Kredátusa vníma ako „*najvýznamnejšieho predstaviteľa socioterapie na Slovensku*“.

Vedeckému auditóriu sa prihovoral a k životnému jubileu blahoželal aj rektor Prešovskej univerzity v Prešove Peter Kónya, ktorý

Jozefovi Kredátusovi za jeho vedeckú, odbornú i praktickú činnosť a rozvoj odboru sociálnej práce udelil bronzovú medailu univerzity.

Radosť nad organizovaním tohto podujatia

neskrýval ani viceprimátor Prešova Štefan Kužma, ktorý sa pripojil ku gratuláciám a vyslovil zároveň veľkú vďaka organizátorom nielen za prípravu tohto fóra, ale aj za činnosť, ktorá je v oblasti sociálnej praxe v Prešove nenahraditeľnou. „*Pevne verím, že stojíme na významnom začiatku vzniku tradície a že sa toto sympóziu stane súčasťou kalendára prešovských podujatí spájajúcich teóriu s praxou,*“ zneli slová v prihovore.

Atmosféru tohto významného dňa umocnil aj krst knihy „*Slovo a čin Jozefa Kredátusa*“, ktorého autorkou je práve Beáta Balogová. Zachytáva výpovede jeho študentov, kolegyň a kolegov z pedagogických či terapeutických radov, mapuje jeho osobný i profesijný život, vedecké, odborné a praktické napredovanie, odkrýva „zákutia“ z jeho terapeutikkej, pedagogickej a expertnej činnosti a pod. Nielen „dotykom“ s tohto knihou, ale aj so samotným J. Kredátusom tak čitateľ, poslucháč potvrdí záver, že právom nesie prívlastok osobnosti s veľkým „O“.

Odborné referáty kolegyň a kolegov docenta Kredátusa z akademickej pôdy rôznych kútov

Slovenska boli venované práve tematickým okruhom týkajúcim sa kazuistiky a jej kontextu v sociálnej práci.

Toto vedecké sympóziu sa nieslo v duchu úcty a vďaky. Tak jubilantovi, ako aj organizátorom podujatia, ktorí sa už teraz chystajú na prípravu ďalšieho ročníka.

Organizátorom podujatia bol Inštitút edukológie a sociálnej práce FF PU v spolupráci s Centrom pre edukáciu a výskum seniorov, Gréckokatolíckou Charitou v Prešove a sympóziu sa uskutočnilo pod záštitou primátorky mesta Prešov Andrey Turčanovej.

PhDr. Veronika Kmetóny Gazdová, PhD.

„... čakala som, že si ma vyberie ako zapisovateľku a tak veľa sa od neho naučím...“

Beáta Balogová

**Inštitút edukológie
a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovskej univerzity v Prešove**

Ul. 17. novembra č. 1

Prešov 080 01

Telefón: 00421-51/7570817

beata.balogova@unipo.sk

www.unipo.sk

<http://socialnapraca.weebly.com/>

Inštitút edukológie a sociálnej práce (IEaSP) vznikol 1. septembra 2005. prebieha **vyučovací proces** v dennom i externom štúdiu v odbore sociálna práca (v bakalárskom, magisterskom a doktorandskom stupni). Okrem toho má katedra **oprávnenie pre organizovanie rigorózneho pokračovania, habilitačného a inauguračného konania** v odbore sociálna práca. IEaSP má akreditované dva študijné odbory: 1) sociálna práca a 2) sociálna práca a etika. **K hlavným cieľom inštitútu patrí:** skvalitňovanie štúdia odboru sociálna práca, najmä skvalitňovanie odbornej praxe so zameraním na rozvoj socioterapie, rozvoj dobrovoľníctva, rodovo citlivej sociálnej práce, sociálnej práce zameranej na seniorskú problematiku, a optimalizácia podmienok na štúdium našich a zahraničných študentov a študentiek.

Členovia a členky IEaSP sa vo svojej vedeckej činnosti dlhodobo zameriavajú najmä na rozvíjanie teoretických základov sociálnej práce a na uplatňovanie výsledkov výskumu vo vyučovacom procese a spoločenskej praxi. Sústreďujú sa najmä na tieto otázky: teória sociálneho rozvoja a sociálnej práce, vzdelávanie v sociálnej práci, sociálna patológia, metodika sociálnej terapie, politika zamestnanosti, teória a metodika ovplyvňovania aktivity a života nezamestnaných, rómskeho etnika, zdravotne postihnutých a závislých jedincov a skupín, sociálna gerontológia, sociálne služby, dobrovoľníctvo v sociálnych službách a i.

Členovia/ky IEaSP boli a sú **členmi/kami poradných a expertných orgánov** na úrovni vlády, ministerstiev a národnej rady a ďalších **organizácií pôsobiacych doma** (Asociácia vzdelávateľov v sociálnej práci, Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov, Krajské kontaktné miesto Prešov, Centrum pre edukáciu a výskum seniorov) **i v zahraničí** (Gender and education, Masarykovej českej sociologickej spoločnosti), sú **členmi/kami redakčných rád odborných časopisov doma i v zahraničí** (Sociální práce/Sociálna práca, Zamajskie Studia i Materiały- Pedagogika, Auxilium Sociale Novum, Ethne - Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne), **vo vedeckých radách univerzít** (Vedecká rada Univerzity Hradec Králové, Vedecká rada Univerzity Rzeszow) a v **spoločných odborových komisiách** pre doktorandské štúdium.

<http://socialnapraca.weebly.com/>

PARTNERI

Univerzita
Hradec
Králové

PWSiP
Państwowa Wyższa Szkoła
Informatyki i Przedsiębiorczości
w Łomży

UNIVERZITA
J. E. PURKYNĚ
V ÚSTÍ NAD LABEM

Uniwersytet Rzeszowski

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie